Carl Olof Rosenius

Merkverdige eksempler blant de hellige martyrer

Deres store lidelser, seirende tro og tålmodighet i de ti store forfølgelsene

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Olof Rosenius: *Merkverdige eksempler blant de hellige martyrer* (Deres store lidelser, seirende tro og tålmodighet i de ti store forfølgelsene).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Forord 1
Innledning 7
Den første forfølgelsen: under Nero (år 63–68) 10
Den andre forfølgelsen: under Domitian (år 95–96) 17
Den tredje forfølgelsen: under Trajan (år 98–117) 23
Den fjerde forfølgelsen: under Hadrian (år 117–138) 35
Den femte forfølgelsen: under Markus Aurelius (år 167–180) – del 1 .43
Den femte forfølgelsen: under Markus Aurelius (år 167–180) – del 2 .51
Den sjette forfølgelsen: under Septimius Severus (år 202–211) 59
Den sjuende forfølgelsen: under Maximinus (år 235–238) 69
Den åttende forfølgelsen: under Decius (år 250–253) 71
Den niende forfølgelsen: under Valerian (år 257–262) 81
Den tiende forfølgelsen: under Diokletian (år 303–313) – del 1 90
Den tiende forfølgelsen: under Diokletian (år 303–313) – del 2 104
Tillegg: Noen merkverdige martyrer i senere tider 118
1. Johan Hus 120
2. Henrik Boes og Johan Esch 135
3. Adolf Clarenbach og Peter Flysteden 142
4. Peter Brylly 152
5. Gregor Carpentarius 163
6. Anna van der Hoven 164
Noen vitnesbyrd om de troendes trengsler 168
Om Carl Olof Rosenius 170

Forord

Av C. O. Rosenius.

Alle eksempler, både onde og gode, virker sterkere enn ord. Det de har å lære oss, prenter de dypere inn i både minne og følelse. All sann historie har også den oppgaven og kraften at den belærer og beveger. Dette må særlig gjelde martyrhistorien.

Her kan vi liksom se med egne øyne Kristi menighet i dens mest kraftfulle tid. Det var de første tidene etter at verdens Frelser hadde dødd for å sone, da Den Hellige Ånd ble underfullt utøst, og da apostlene selv var i arbeid. Her ser vi liksom med egne øyne hva dette ordet inneholder: «For Guds rike består ikke i ord, men i kraft» (1 Kor 4,20).

Derfor har en troende lærer gitt et vitnesbyrd som mange oppriktige kristne har stemt i med når de har lest en sann martyrhistorie: «Nest etter Bibelen, med dens makeløse beretninger om Kristus, hans lidelse og død, kjenner jeg ingen bok som har gjort et slikt inntrykk på mitt hjerte som beretningene om de hellige martyrene – om deres uhørte lidelser og deres tro og tålmodighet inn i døden. Av min Bibel og av Luther eller andre gode utleggere har jeg lært omvendelse og tro. Av martyrhistorien har jeg lært alvor – kristendommens alvor – livets alvor.»

Dette er sant. Det er en underlig luft vi puster inn når vi går inn i Kristi menighets planteskole – inn i de første kristnes hage, og særlig i hagen til de blodbestenkte vitnene, de hellige martyrene. Det er en underlig duft, en frisk og forfriskende morgenluft. Det er duften fra de tidene da «Kristi blod ennå rant varmt og levende i de kristnes årer», som en gammel lærer har sagt.

Vi blir mer alvorlig stemt enn ellers. Vi blir både vakt, knust, ydmyket og oppmuntret når vi ser i hvilken brennende kjærlighet og

uovervinnelig kraft disse første kristne gikk i sin Herres fotspor. Ja, her ser vi alvoret i det å følge Kristus, og hva det betyr. Har vi da smakt en eneste dråpe av Kristi kjærlighet, ønsker vi oss den nåden å kunne dø like helt fra oss selv og ofre oss like helt for den Herre som har vist seg så herlig og mektig i de svake.

Det er sikkert denne kraften og nytten av martyrenes eksempler Paulus hadde for øye da han regnet opp en lang rekke martyrlidelser og så brøt ut: «Så la oss derfor, da vi har en så stor sky av vitner omkring oss, legge av alt som tynger, og synden som henger så fast ved oss, og løpe med tålmodighet i den kampen vi har foran oss» (Hebr 12,1). Vi skal også legge merke til «den utgangen deres livsferd fikk», og følge etter dem i deres tro (Hebr 13,7).

Martyrenes eksempler virket dels på dem som selv så dem, dels på dem som siden har hørt og lest om dem. Denne kraften og nytten er også uttrykt i de kjente ordene av en gammel lærer: «Martyrenes blod var en sæd for Guds rike.» Og videre: «Apostlene plantet, og martyrene vannet.»

Martyrhistorien er også en slags fortsettelse av Apostlenes gjerninger. Den svarer på de spørsmålene vi så gjerne stiller når vi er ferdige med den boka: Hvordan gikk det videre med apostlene? Hvordan døde de? Og hvordan gikk det med menigheten like etter deres død? Her får vi se hvordan Peter, Paulus og noen flere av apostlene endte livet, og likeså noen av de første og betydeligste av deres etterfølgere. Her ser vi hvordan det gikk med Kristi menighet i de første 300 årene.

Men dette vekker et viktig spørsmål hos tenkende og alvorlige sjeler. Særlig de som vet hvilket uvesen pavekirken lenge har drevet med martyrologien – læren om martyrene – gjennom alle de oppdiktede historiene, tilleggene og legendene den har smuglet inn, vil gjerne spørre: Hvordan vet vi at alle beretningene her er ekte og sanne? Hvor har vi dem fra? Hvilke historiske kilder bygger de på? Her skal vi kort gjengi det som står mer utførlig i fortalen til dr. Hagerups martyrhistorie, som her blir oversatt.

Kildene, både til martyrhistorien og til hele kirkehistorien, er av to slag. Det ene er menighetens egne eldste dokumenter. Det andre er det vi finner hos verdslige, ja, hedenske historieskrivere om Kristus og hans folk. Martyrene og de store, alminnelige forfølgelsene mot dem var så viktige hendelser i sine land og sin tid at selv hedningene

ikke unnlot å fortelle det viktigste. Det gjelder Tacitus, Plinius og Svetonius. Hver av dem blir nevnt på sitt sted i boka, der beretningene deres blir sitert.

Én av dem, Plinius, var en høy embetsmann under keiser Trajan. Han var selv en forfølger, men har likevel gitt martyrene et herlig vitnesbyrd – om deres tro, tålmodighet og standhaftighet under forfølgelsen og om deres rene og ulastelige liv. Slike vitnesbyrd kan i hvert fall ingen mistenke for å være partiske til fordel for de kristne.

Menighetens egne skriftlige beretninger om martyrene ble nedtegnet på flere måter. For det første fantes det egne skrivere, notarer eller hurtigskrivere (*takygrafoi*), som var satt til å skrive ned spørsmålene og svarene og det som ellers hendte, når martyrene ble forhørt og henrettet. Slike opptegnelser ble samlet under navnet *Gesta martyrum*, «martyrenes bedrifter», og senere tatt vare på av menigheten.

For det andre pleide menighetene selv, når en forfølgelse var over, å skrive ned beretninger om de fremste av sine pinte og drepte brødre og sende dem i rundskriv til andre menigheter. For det tredje har noen martyrer selv skrevet ned hva de opplevde i forfølgelsestiden, helt til henrettelsen skulle skje. Da overga de opptegnelsene til brødrene, som siden fullførte beretningen med det martyren sa og gjorde da han døde.

For det fjerde har noen av kirkens eldste historieskrivere også gitt ut egne bøker om martyrene, i tillegg til det de har tatt med om dem i kirkehistorien. Eusebius, biskop i Caesarea, ga ut to slike skrifter. Det ene, *Samling av martyrer fra eldre tider*, har lenge vært tapt, til uopprettelig skade for martyrhistorien. Det andre, *Om martyrene i Palestina*, finnes ennå.

Den eldste menigheten hadde en særlig grunn til å verdsette sine martyrers historie så høyt og ta så omhyggelig vare på den. Den hadde innstiftet egne helligdager til minne om martyrene. På disse dagene kom de kristne sammen ved martyrenes graver for å holde gudstjeneste, særlig i forfølgelsestider. Da leste de opp en martyrs opplevelser og bedrifter for å bli oppmuntret til å følge etter. Derfor var hver menighet særlig omhyggelig med å ta vare på historien om sine martyrer.

Slik hadde de første kristne mange ekte og sanne beretninger om de hellige martyrene. Men dette gode varte ikke lenge. Barbariske folk

falt etter hvert inn i Romerriket og herjet og plyndret landet vilt og voldsomt. Da ble det stor uorden i de kristnes saker. Bøkene og skriftene deres, også martyrenes akter, ble spredt og delvis helt ødelagt.

Da menigheten senere ville ha tilbake de gamle martyrberetningene og de ekte var borte, fikk man skrevet nye i stedet. Men disse – de såkalte *calendaria* og *martyrologia* – var forfalsket og uriktige. Uvitenhet, overtro og helgendyrkelse vokste allerede sterkt, og det stakkars folket tok altfor gjerne imot alle legender og oppdiktede historier som ble lagt fram, uten å kunne eller ville prøve om de var ekte.

Nå vokste tallet på martyrer stadig, med «sankter» som dels var omarbeidet, dels helt nye. De var utstyrt med sine underlige mirakler, og det er stundom både ynkelig og latterlig å lese om dem. Denne uordenen og forvirringen i martyrhistorien varte og vokste helt til reformasjonstiden, da Gud endelig bød lyset skinne fram av mørket.

Stridighetene som nå oppsto mellom katolikker og protestanter, ga anledning til å granske nøyere alt som angikk troen. Katolikkene påberopte seg stadig de gamle kirkefedrenes skrifter. Derfor ble protestantene nødt til å undersøke desto grundigere hvordan det forholdt seg med disse skriftene, og til dem hørte også martyrologien.

Nå ga Matthias Flacius Illyricus og hans lærde medhjelpere ut de såkalte *Magdeburger-senturiene*. Det var et fortreffelig verk, som viste hvor langt den romersk-katolske kirken var kommet bort fra den første kristne kirke i lære og ordning. I dette verket var det mye som angikk martyrhistorien. I tillegg tok den romerske kardinalen Caesar Baronius fatt på å skrive sine *Kirkelige annaler*. Mot ham sto så andre lærde fram for å gjendrive skriftene hans – til og med noen av den katolske kirkes egne tilhengere.

Og se: Disse vidløftige stridighetene bar den frukt for Kristi menighet at kirkehistorien generelt, og særlig den delen som handler om martyrene, ble merkbart renset og ført tilbake til sin sanne skikkelse. Katolikkene måtte nå gi etter på mange punkter. De lærdeste og ærligste blant dem innrømmet at martyrhistorien var blitt sterkt ødelagt av oppdiktede historier og tillegg. Det måtte tilskrives den blindheten og overtroen som utvilsomt rådde i de mørke tidene.

Siden denne velsignede tiden har lærde og nidkjære menn i den protestantiske kirke forsket flittig i martyrhistorien. Nå vet man stort sett hvilke martyrdokumenter som er ekte og sanne, og kan skille de

forfalskede og oppdiktede fra dem. Derfor er det heller ikke tatt med noen martyrberetning i denne boka som det er tvil om er ekte.

Vi regner her bare dem som martyrer som har historien sin bevitnet i gamle, ekte skrifter, og om dem forteller vi bare det som kan bevises derfra. Leseren blir vist til disse skriftene, hvert på sitt sted. Dette får være nok som svar på spørsmålet om kildene, og om hvor pålitelige disse merkverdige beretningene er.

Her stilles altså «en så stor sky av vitner» fram for våre øyne. Vi kunne sikkert ha tatt med enda flere martyrer som det finnes bevis for. Men hensikten med boka er ikke å vise hvor mange ekte martyrdokumenter som finnes. Den vil bare tjene de kristne til oppbyggelse. Derfor nevnes bare de mest merkverdige, og ut fra deres historie kan man lett dømme om alle de andre.

En fullstendig martyrhistorie, der alle som har kjempet, lidt og dødd for Jesu navns skyld, er nevnt – en slik finnes likevel ikke på jorden. Den fullstendige kirke- og martyrhistorien hviler i høyre hånd til ham som sitter på tronen i himmelen (Åp 5,1; 6,9; Sal 116,15).

Om denne bearbeidelsen av dr. Hagerups martyrhistorie må det sies at den ikke gjelder selve beretningene eller hendelsene. Når de en gang er sant fortalt, forblir de uforandret, som all sannhet. Bearbeidelsen gjelder bare visse vendinger og overganger – altså ikke selve saken og innholdet, men stilen og språket.

I den gamle martyrhistorien er nemlig vendingene, språket og stilen noe langtrukne, stive og tunge, mens den samme saken kan sies med kortere og lettere uttrykk. Boka vil først og fremst være en oppbyggelsesbok, og leseren vil helst gå rett til selve den merkverdige saken. Derfor mener jeg at jeg har gjort boka en tjeneste med dette. Det andre jeg har gjort, er å føye til en kort, men viktig innledning, noen korte lærdommer underveis og et tillegg med historien om noen merkverdige martyrer fra senere tider. Dette får tale for seg selv.

Dessuten har vi knapt noen martyrhistorie som fortjener navnet så godt som dr. Hagerups. I alle fall er og blir den en bok som ingen kristen burde være ukjent med. Det gjelder aller mest i en tid med så mye slapphet og løshet som vår, da også vakte sjeler lett blir smittet og glemmer hva et oppriktig vesen i Kristus Jesus er. Det er sannelig på tide å trekke fram og betrakte det som finnes om de første kristnes alvor, ånd og kraft.

«Når jeg ser på våre forfedre,» sier Pontoppidan, «synes jeg at de gjorde mer enn de visste, men vi vet mer enn vi gjør. De lignet en fruktbar Lea med svakt syn, men vi ligner en ufruktbar Rakel med vakkert ansikt.» Jo mer vi derfor kunne nærme oss den første kristne kirke, desto bedre ville det stå til blant oss.

Måtte nå Jesus Kristus selv, «det trofaste og sannferdige vitne» (Åp 3,14), legge sin velsignelse til dette arbeidet! Det var hans sak som førte de hellige martyrene inn i de store lidelsene, og det var hans kraft som ble herliggjort i deres svakhet, ved deres seirende tro og tålmodighet. Ham alene være æren, ja, ham sammen med Faderen og Den Hellige Ånd være lov og pris nå og i all evighet! Amen.

Stockholm i januar 1855.
C. O. Rosenius.

Innledning

Martyrene og deres lidelser er et stort emne i Den hellige skrift. Når vi betrakter de blodige martyrscenene, ser vi mange av Bibelens forutsigelser gå i oppfyllelse. Allerede den dagen syndefallet skjedde, sa Herren til slangen, djevelen: «Fiendskap setter jeg mellom deg og kvinnen, mellom din ætt og hennes ætt. Han skal knuse ditt hode, og du skal knuse hans hæl» (1 Mos 3,15).

Disse første Guds ord om forfølgelsen og grunnen til den – djevelens bitterhet mot Kristus – stemmer med det Kristus sa til menigheten i Smyrna: «Se, djevelen skal kaste noen av dere i fengsel» (Åp 2,10). De stemmer også med det han sa til Saulus: «Jeg er Jesus, han som du forfølger» (Apg 9,5). Saulus hadde jo aldri sett Jesus, men forfulgte de kristne.

Under en alvorlig forfølgelse av Guds folk skjer det ting som ellers er ubegripelige: en overmåte stor urettferdighet og en uforsonlig bitterhet kommer for dagen. Den som vil forstå dette, må først og fremst tenke på at striden og fiendskapet ikke er menneskelig. Det er den evige striden mellom de uforanderlige åndsmaktene – det gamle, evige fiendskapet som slangens ætt har mot kvinnens. Guds ord kan ikke bli til intet. Alle tider har stadfestet det.

Allerede Adams og Evas første sønner ble en sørgelig stadfestelse av dette ordet. Abel ble den første martyren i verden. Kain «var av den onde og slo i hjel sin bror. Og hvorfor slo han ham i hjel? Fordi hans gjerninger var onde, men hans brors gjerninger var rettferdige» (1 Joh 3,12). Og siden, gjennom hele Det gamle testamente – hvem kan regne opp alle martyrene, alle profetene og de hellige som ble pint og drept for rettferdighetens skyld, for samvittighetens skyld, ja, for Kristi skyld?

Hvem kan si hva som ligger i disse ordene av Kristus: «alt det rettferdige blod som er blitt utøst på jorden, fra den rettferdige Abels blod like til blodet av Sakarja, Barakias sønn, han som dere slo i hjel mellom templet og alteret» (Matt 23,35)?

I Hebreerbrevet sier apostelen: «Andre ble pint til døde uten å ta imot utløsning, for at de kunne få del i en bedre oppstandelse. Andre igjen måtte tåle hån og hudstrykning, ja, lenker og fengsel. De ble steinet, gjennomsaget, fristet. De døde for sverd. De flakket omkring i saueskinn og geiteskinn, de led nød, hadde trengsel og fikk hard medfart. Verden var dem ikke verd. De streifet omkring i ødemarker og fjelltrakter, og holdt til i grotter og jordhuler» (Hebr 11,35–38).

I denne boka skal vi se apostlene og deres nærmeste etterfølgere lide og dø. Dette hadde Kristus uttrykkelig sagt dem på forhånd: «Se, jeg sender dere som får blant ulver. … De skal overgi dere til domstolene og hudstryke dere i sine synagoger. Og dere skal føres fram for landshøvdinger og konger for min skyld, til vitnesbyrd for dem og for hedningene. … En disippel står ikke over sin mester, heller ikke står en tjener over sin herre. … Har de kalt husherren Be'elsebul, hvor mye mer da hans husfolk!» (Matt 10,16–25).

Og videre: «Dere må ikke tenke at jeg er kommet for å bringe fred på jorden. Jeg er ikke kommet for å bringe fred, men sverd. Jeg er kommet for å sette skille mellom en mann og hans far, mellom en datter og hennes mor, mellom en svigerdatter og hennes svigermor, og en manns husfolk skal bli hans fiender» (Matt 10,34–36).

Men til slike tunge forutsigelser føyde Herren også de aller kjærligste trøsteord og de mest alvorlige formaninger til standhaftighet: «Frykt ikke for dem som dreper legemet, men ikke kan drepe sjelen. Frykt heller for ham som kan ødelegge både sjel og legeme i helvete! Selges ikke to spurver for en skilling? Men uten deres Far faller ikke én av dem til jorden. Men endog hårene dere har på hodet, er talt alle sammen. Frykt derfor ikke! Dere er mer verd enn mange spurver» (Matt 10,28–31).

Og han sa: «Derfor, hver den som bekjenner meg for menneskene, ham skal også jeg kjennes ved for min Far i himmelen. Men den som fornekter meg for menneskene, ham skal også jeg fornekte for min Far i himmelen. … Den som finner sitt liv, skal miste det. Men den

som mister sitt liv for min skyld, skal finne det» (Matt 10,32–33.39). Å «finne» sitt liv betyr her å spare det og beholde det.

Ja, i den første prekenen fra Kristi munn som evangelisten har skrevet ned, ropte han: «Salige er dere når de spotter og forfølger dere og lyver allslags ondt på dere for min skyld. Gled og fryd dere, for stor er den lønn dere har i himmelen. For slik forfulgte de profetene før dere» (Matt 5,11–12).

Til disse forutsigelsene om forfølgelsesstormene som ventet Kristi kirke, hører også de røde bildene av forfølgelsens blodtørstige ånd. Johannes fikk se dem i synene på øya Patmos, og vi leser om dem i kapittel 6 og 12 i Åpenbaringen.

På det første stedet så han hvordan en rød hest fulgte like etter den hvite hesten, der Kongen selv satt og «dro ut med seier og for å seire». Om den røde hesten står det: «Han som satt på den, ble det gitt å ta freden bort fra jorden, så de skulle slakte hverandre. Og det ble gitt ham et stort sverd» (Åp 6,2–4). Alt dette er et tydelig bilde på at blodig forfølgelse skulle følge i fotsporene til Kristi evangelium.

I kapittel 12 så Johannes kvinnen som var kledd med solen – menigheten som er ikledd Kristus – i barnsnød. Og han så «en stor ildrød drage». Dragen «stilte seg foran kvinnen som skulle føde, for å sluke barnet hennes så snart hun hadde født». Og videre: «Dragen ble vred på kvinnen, og dro av sted for å føre krig mot de andre av hennes ætt, mot dem som holder fast på Guds bud og har Jesu vitnesbyrd» (Åp 12,1–4.17).

Det er oppfyllelsen av slike forutsigelser vi nå skal betrakte i historien om de ti store forfølgelsene. Kristi menighet måtte gå gjennom dem under noen hedenske keisere i Romerriket i de tre første århundrene etter Kristus. Etter disse ti forfølgelsene over hele riket deler historien seg naturlig i de ti kapitlene som nå følger.

Den første forfølgelsen: under Nero (år 63–68)

Den første av de romerske keiserne som forgrep seg på Guds folk og la hånd på dem for å plage dem, var Nero – beryktet for sitt tyranni og sine store laster. Som Eusebius sier, la han også dette til alt det andre ugudelige og umenneskelige i sitt liv: Han påbød en forfølgelse av de kristne over hele riket. Forfølgelsen begynte i år 63, omtrent midt i november, i Neros niende regjeringsår.

Vi har ikke nok historiske kilder til å avgjøre om keiseren påbød forfølgelsen ved et offentlig edikt eller bare ved en muntlig befaling. Men et sted hos Eusebius viser at senatet i Rom allerede på denne tiden hadde gjort et generelt vedtak: «Den som én gang er funnet skyldig i å være kristen, har forbrutt sitt liv hvis han ikke holder opp med det» (Eusebius, *Kirkehistorie* V,21).

Men selv om det er uvisst hvordan forfølgelsen ble påbudt, er det ingen tvil om selve saken. Flere troverdige historieskrivere, også blant hedningene, forteller om den store og harde forfølgelsen som rammet de kristne på denne tiden. De forteller hvordan de kristne ble bittert hatet både av keiseren og av folket, og hvordan de ble regnet for de aller skadeligste menneskene i verden – folk som skulle fengsles og utryddes fullstendig hvor de enn ble funnet (Tacitus, *Annaler* XV).

Noen grunner ligger bak all forfølgelse av Guds folk: slangens – djevelens – bitterhet mot Kristus; de uomvendtes kjødelige sinn, som er fiendskap mot Gud; og først og sist Guds underfulle og allvise råd: at han til visse tider og på visse steder tillater fiendskapet å bryte ut i vilt raseri. Men her kom det i tillegg noen særlige omstendigheter.

Den første var keiser Neros egen grenseløse grusomhet og umenneskelighet.

Både hedenske og kristne historieskrivere forteller at Nero ble en av de verste tyrannene som noen gang har plaget verden, og at han viste seg som en svoren fiende av alt godt, hvor han enn fant det. Ikke rart da at han raste mot de kristne! Som et virkelig hellig folk kunne de ikke annet enn være en torn i øyet på denne herren.

Han var så umenneskelig at han lot en mengde uskyldige mennesker drepe, uten den minste grunn og uten å skjelne mellom dem. Ja, han lot til og med sin egen mor myrde – hun som hadde født ham til verden, og som hadde skaffet ham keisertronen.

Den andre grunnen var noen hendelser som historieskriverne forteller om, og som hadde gjort keiseren bitter på de kristne. Det gikk slik til: Forkynnelsen av evangeliet ble kraftig støttet av de undergjerningene som skjedde ved apostlene, og den fikk så god fremgang i verden at mange mennesker både i Rom og i provinsene ble omvendt fra de stumme avgudene til å tjene den levende Gud.

Dette likte keiser Nero dårlig, særlig fordi en av hans kjæreste frillor ble omvendt ved Paulus' forkynnelse (Cave, *Paulus' liv*). Det skal ha gjort den vellystige herren dypt forbitret, så han fattet et uforsonlig hat til de kristne i det hele og til Paulus i særdeleshet.

Enda en hendelse gjorde keiseren sint på de to apostlene Peter og Paulus. Den kjente Simon Magus – Simon trollmannen – hadde vunnet stor anseelse hos keiser Nero med sine trolldomskunster, for keiseren elsket slike vederstyggelige kunster. Simon bar nag til apostelen Peter på grunn av det Lukas forteller i Apg 8,20–23, og han gjorde alt han kunne for å motarbeide de undergjerningene som skjedde ved apostelen, og gjøre dem mindre. Til slutt tilbød han seg derfor å fly opp i luften for øynene på keiseren og mange andre, og det skal han også delvis ha fått til.

Men apostlene Peter og Paulus ba i mellomtiden inderlig til Gud om at trollmannen måtte bli til skamme med det han hadde satt seg fore. Da falt han ned fra luften og knuste beina sine, og kort etter tok han sitt eget liv av harme over skammen. Dette mislikte Nero sterkt. Han mente at apostlene var skyld i at yndlingens forsøk endte så skammelig, og nå tenkte han for alvor på hvordan han kunne hevne seg, først på dem og så på de andre kristne.

Nero pleide ikke å gå lovlig frem mot dem han ville rydde av veien. Men denne gangen ville han likevel bli sett på som rettferdig. Han ville ikke la en så hard straff ramme de kristne uten å ha lovlige og tvingende grunner, og grunnene måtte være de kristnes egne forbrytelser. Men slike forbrytelser fantes ikke – og tyrannen trengte dem.

Derfor iscenesatte han til slutt selv et grusomt sørgespill. (*For nå gjaldt det å forfølge Kristus! Og Kristus skal ikke bare lide, fengsles, hudstrykes og korsfestes, men også erklæres skyldig – om det så må skje slik evangelisten forteller: «Men yppersteprestene og hele Rådet søkte falskt vitnesbyrd mot Jesus» (Matt 26,59). Slik ble han «regnet blant ugjerningsmenn» (Mark 15,28).*)

En dag holdt han et stort gjestebud og inviterte noen likesinnede venner. Da de var blitt godt fulle, overtalte han dem til å sette fyr på byen. Han påstod at han ønsket å se hvordan det hadde gått til da Troja ble lagt i aske. Disse liderlige krabatene var straks villige. De tok med seg ild og alle slags brennbare saker og løp rundt i byen som om de var fra sans og samling.

Slik kunne de i det skjulte sette fyr under husene mange steder. Det ble en forferdelig brann som varte i seks dager og sju netter, og den største og beste delen av den prektige byen ble lagt i aske. Mens ilden raste som verst, stod Nero selv oppe i Maecenas' tårn. Derfra kunne han se ut over hele byen, og han skal ha moret seg kostelig over skuespillet.

Det er lett å forestille seg hvilken uro, skrekk og forbitrelse dette vakte i byen, og at innbyggerne for enhver pris ville vite hvem som stod bak den grufulle brannen. Nero ble også selv mistenkt (Tacitus, *Annaler* XV), og misnøyen i folket var så stor at det nesten brøt ut et opprør mot keiseren.

Men han visste godt hvordan han på én gang kunne redde seg selv ut av faren og ta den hevnen over de kristne som han lenge hadde pønsket på. Han lot nemlig det ryktet gå at det var de kristne – menneskeslektens alminnelige fiender – som hadde satt fyr på byen. Samtidig lot han noen av dem fengsle og tvang dem under tortur til å ta skylden på seg.

Nero ble riktignok fortsatt regnet for den egentlige gjerningsmannen. Men folk flest var godt fornøyd med at skylden ble lagt på de kristne. Dem hatet alle, og de hadde ry for å være et folk som holdt

det for en dyd å gjøre de groveste misgjerninger (Sveton, *Neros liv*). En lærd mann mener at Nero misbrukte ordene i Peters andre brev, kapittel 3, om at verden skal gå under ved ild, for å gi beskyldningen mot de kristne et skinn av sannhet (Cave, *Peters liv*). Det får stå ved sitt verd.

Forfølgelsen gikk altså sin gang, og den var så heftig og voldsom som en kunne vente av en tyrann som Nero, når han hadde all makt til å hevne seg. De kristne var blitt mange både i byen og i provinsene, og derfor ble det mange henrettelser overalt. De var grufulle og av mange slag.

En troverdig historieskriver, som selv var en stor fiende av de kristne, forteller hvordan noen ble stilt fram til offentlig hån og spott for dem som gikk forbi. Andre ble svøpt inn i skinn av ville dyr og kastet for glupske hunder som rev dem i stykker. Noen ble korsfestet, andre brent levende, og noen av disse ble spart til om kvelden. Da satte man fyr på dem og lot dem brenne som fakler hele natten (Tacitus, *Annaler* XV; Sulpicius Severus, *Hellig historie* II).

Denne siste måten å pine og drepe på beskrives slik: Det ble laget en slags skjorter eller kapper av papir som ble smurt inn med voks, bek, harpiks og lignende. I denne ulykkelige drakten ble martyrene svøpt. Så ble de festet til påler her og der i gatene, bundet så fast at de ikke kunne røre et lem. Ved siden av dem la man hauger av tørr ved og annet brennbart, og dette ble tent om kvelden. Da tok flammene straks tak i de bekede skjortene.

Slik ble Herrens troende brent levende, og så langsomt at det kunne vare hele natten. Historien forteller at fettet som ilden presset ut av de brennende kroppene, rant i hele bekker gjennom sanden i gatene.

Ja, denne behandlingen var så grufull og umenneskelig at selv hedningene ikke kunne glemme den så snart. Noen av dem skriver at når de siden ville nevne eller true med en virkelig hard straff, visste de ingen verre enn denne. Da de så martyrenes ubeskrivelige smerter, fikk noen av fiendene selv medynk med dem. Bare keiser Nero lot seg ikke røre. Han kjørte om natten gjennom gatene og frydet seg over å se på dette og høre på de arme menneskenes ynkelige skrik og jammer.

Tacitus skriver at en stor mengde kristne omkom i denne forfølgelsen. Det kunne heller ikke være annerledes når en tenker på

tyrannens kjente grusomhet, og på at både han og de andre hedningene ville utrydde denne skadelige «overtroen» fullstendig. Det var navnet de den gang gav de kristnes aller helligste tro.

De mest fremtredende i denne tidens martyrskare skal ha vært de to store apostlene Peter og Paulus. Begge fikk martyrkronen på samme dag, den 29. juni, selv om det ikke er sikkert at det skjedde i samme år. Peter var jøde og foraktet av det romerske folk, og han ble dømt til å korsfestes. Paulus derimot var en mer fornem mann og romersk borger, og han fikk den dommen at han skulle henrettes med sverd.

Om disse to store mennenes kall og embete vet vi fra Den hellige skrift. Derfor nevner vi her bare deres siste fangenskap og død. Eusebius forteller at Peters hustru fikk martyrkronen litt før sin mann. Da dette hellige ekteparet fikk vite at deres bortgang var nær, trøstet de hverandre med Guds ord og oppmuntret hverandre til tålmodighet og standhaftighet i lidelsen som ventet.

Mens apostlene satt i fengsel, gikk de ikke ledige. De brukte tiden til gudfryktige øvelser for seg selv og til å forberede seg på martyrdøden, men også til å opplyse og omvende medfangene sine. Da Paulus ble ført ut til retterstedet, skal han med sin kraftige tale og store tålmodighet ha omvendt to av soldatene i vakten som fulgte ham. Kort etter måtte begge disse også la livet for evangeliets skyld.

Endelig kom forløsningens dag. Peter skulle først lide sin straff. Han ble ført ut til Vatikanhøyden i Rom, ikke langt fra Tiberen. Der ble han først hudstrøket (som i Apg 5,40) og siden korsfestet.

Ved henrettelsen ba apostelen om ikke å bli korsfestet på vanlig måte, men med hodet ned og føttene opp. Han sa at han ikke var verdig til å lide og dø i samme stilling som sin Herre og Mester. Dette ble gjerne innvilget, for slik ble pinen enda større. Og nå led han denne vanærende og smertefulle døden for Herren Jesu og evangeliets skyld med en frimodighet og glede som passet til hans hellige liv og himmelske sinn.

Slik ble det oppfylt som Herren særskilt hadde sagt forut til Peter om hans martyrdød: «Da du var yngre, bandt du selv opp om deg» og så videre (Joh 21,18–19).

Så kom turen til Paulus. Denne hellige mannen ble ført til Aquae Silviae utenfor Rom, og der ble han også hudstrøket og så halshogd.

Peters legeme skal ha blitt balsamert på jødisk vis av vennene hans og så gravlagt i Vatikanet, ikke langt fra Via Triumphalis i Rom. Paulus' legeme ble gravlagt ved Via Ostiensis, der Konstantin den store senere lot bygge en kirke. Slik endte disse to store mennene, og slike søyler mistet Guds menighet i denne forfølgelsen.

Peter var den eldste av apostlene og øyenvitne til alle vår Herre Jesu Kristi undergjerninger. Han hadde falt dypt, som kjent, men ble straks reist opp igjen. Han var en usedvanlig trofast disippel og etterfølger av Jesus, og han elsket inderlig sin Herre og hans får og lam (Joh 21,15–17). Ja, han var et brennende og skinnende lys i Guds kirke. Han viste seg i alle ting som en Guds apostel og ble sin Herre tro og lydig inntil døden (v. 19).

Paulus var en ikke mindre bemerkelsesverdig mann enn Peter. Hans uvanlige kall til apostelembetet, hans herlige gaver, hans utrettelige flid og uavbrutte troskap i forkynnelsen av evangeliet viste tydelig at han var et utvalgt redskap i sin Mesters hånd. Noen av kirkefedrene, især den store Johannes Krysostomos, brukte mye av sin flid og talekunst på å skildre ham verdig. De fremstilte ham som det beste eksempel på en stor lærer: en mann som Gud brukte til å åpenbare sin overveldende rike nåde og fremme sitt rike, gjennom hans himmelske lære, klokskap og rettsinn.

Med full rett kan en si at hele hans liv, fra kallet til apostelembetet og til døden, må regnes som ett eneste sammenhengende martyrium. Han døde i sitt 69. leveår, det 35. året etter sin omvendelse (Cave, *Paulus' liv*).

Om de mange andre martyrene som satte livet til for evangeliets skyld i denne tiden, har vi ikke så nøyaktige og pålitelige opplysninger om hver enkelt som en kunne ønske. Så vidt vi vet, var det ennå ikke blitt skikk at notarer eller hurtigskrivere (slike som ble nevnt i forordet) skulle være til stede ved martyrenes forhør, domfellelse og henrettelse og skrive ned hva som ble sagt og hva som skjedde.

Men selv om en ennå manglet slike midler til å bevare martyrenes minne, vet vi likevel så mye også om denne tiden: Deres lidelser var så store at også noen av fiendene ble rørt til medlidenhet. Likevel har verken forfølgelse eller fare eller sverd eller noe annet, hva navn det enn hadde, kunnet skille dem fra Guds kjærlighet i Kristus Jesus. Deres standhaftighet og frimodighet har satt forfølgerne i den største

forundring – ja, den har fått noen av dem til å granske den kristne tro, og slik er de kommet til å erkjenne sannheten.

Endelig tok denne blodige forfølgelsen slutt ved keiser Neros død. Han døde i sitt fjortende regjeringsår, da målet av hans ondskap var fullt og han selv var moden for straffen. Julius Vindex og Sulpicius Galba gjorde opprør mot ham, senatet erklærte ham for fedrelandets fiende, og alle forlot ham. I den største rådvillhet og angst flyktet han ut på landet til et sted som tilhørte en av hans frigitte treller.

Der skal han en tid ha vært «plaget av spøkelser» – men aller sikrest av en ond samvittighets skrekkbilder. Så tok han livet av seg med sitt eget sverd (Sveton, *Neros liv* 40 ff.). Slik endte tyrannen som var den første av de romerske keiserne som misbrukte den makten de var betrodd, til å forfølge Guds menighet (Laktants, *Om forfølgernes død*).

Den andre forfølgelsen: under Domitian (år 95–96)

Etter at keiser Nero hadde endt sine dager på denne grufulle måten i år 68, fikk kirken en ganske lang tid med fred og frihet. Evangeliets sannhet kunne bre seg videre, og tallet på de troende vokste betydelig. Neros tre nærmeste etterfølgere, keiserne Servius Sulpicius Galba, Markus Salvius Otho og Aulus Vitellius, regjerte alle så kort tid at de ikke rakk å tenke på de kristne og deres sak.

Flavius Vespasian og hans eldste sønn Titus var derimot av en særdeles mild natur, så det var ikke lett å egge dem til noen offentlig forfølgelse av de kristne. Dessuten var de opptatt med den jødiske krigen og Jerusalems ødeleggelse og hadde nok med det. Men endelig kom Vespasians yngre sønn, Domitian, til makten. Han slektet slett ikke på sin far og bror i det som var godt hos dem.

I begynnelsen var han ikke så vill, men etter hvert ble han en grufull tyrann. Ifølge Tertullian og andre ble han rett og slett en arving til Neros laster. Han er særlig beryktet for sin lastefullhet, utukt, gjerrighet, hovmod og vrede.

I de første tretten årene av hans regjering hadde kirken likevel god fred. Men i det fjortende året, år 95, brøt forfølgelsen ut. Keiseren sendte da ut et skarpt edikt om at kristne skulle gripes og straffes hvor de enn ble funnet (Eusebius, *Krønike* og *Kirkehistorie*).

Spør noen om grunnene til dette strenge ediktet og denne harde forfølgelsen, må vi igjen minne om det som er sagt før: Grunnene til alle forfølgelser av Kristi sanne lemmer er egentlig alltid de samme. Det er den gamle slangens fiendskap mot kvinnens ætt (1 Mos 3,15) og det kjødelige sinnet, som er fiendskap mot Gud (Rom 8,7). Når Gud

nå tillot dette fiendskapet å bryte ut, hjalp det ikke at det ellers stred mot landets skikk å forfølge noen for troens skyld. Det er nemlig kjent at romerne i alminnelighet ikke pleide å angripe noen på grunn av religionen hans.

Det hjalp heller ikke at den kristne tro var så nyttig for samfunnet. De kristne var allment kjent for sin redelighet, lydighet og troskap mot øvrigheten. Mange kirkefedre, som Origenes, Arnobius og Tertullian, utfordret hedningene til å vise fram én eneste opprører blant de kristne, eller å påvise den aller minste ulydighet mot øvrigheten hos noen av dem – unntatt der de for samvittighetens skyld måtte lyde Gud mer enn mennesker. Ja, det hjalp ikke at de kristnes hele liv var så ulastelig, eksemplarisk og hellig at Origenes også pekte på det som bevis for at deres tro var sann og guddommelig.

Nei, her hjalp ingen ting. Nå skulle slangen stikke kvinnens ætt i hælen. Likevel går han ikke gjerne naken og svart til et så viktig verk. Han kler seg alltid i et skinn av rett og rimelighet, med tungtveiende grunner og anledninger, og dem leter han fram enten i troen selv eller i dem som bekjenner den, eller i begge deler. Slik gikk det også nå.

Grunnen og anledningene til denne forfølgelsen var disse: For det første fordømte de kristne avgudsdyrkelsen. De lærte at det bare er én Gud og følgelig bare én religion, den kristne, og at enhver som ville unnfly den kommende vrede, derfor måtte ta imot den av hjertet. De hedenske romerne holdt derimot alle religioner for like gode. Derfor regnet de de kristne for et egenrådig og ubarmhjertig folk, som ikke ville gi noen det minste håp om salighet, unntatt dem som hørte til deres eget «parti» og delte deres mening.

Det er utvilsomt i denne betydningen at en romersk historieskriver fra den tiden omtaler de kristne som menneskehatere, fiender av hele menneskeslekten (Tacitus, *Annaler* XV). For det andre ble de kristne kalt ateister, det vil si folk som ikke dyrker noen gud. Den hedenske gudsdyrkelsen hadde mange seremonier, altere, templer, bilder, orakler, ordener og kollegier av offerprester. Ved de kristnes gudstjeneste var det derimot ingenting av dette å se.

Alt var så enkelt og uanselig for de ytre sanser, slik det sømmet seg for en tilbedelse i ånd og sannhet. Av dette sluttet hedningene at de som ikke viste noen ytre prakt i gudstjenesten, heller ikke hadde noen

religion. Og dette skulle nettopp hedningene klage over! – og det med et slikt alvor!

Dessuten kunne de hedenske avgudsprestene lett se at hvis den kristne læren fikk overtaket, ville deres religion, deres person og deres offertjeneste komme i forakt, og levebrødet deres ville lide skade. Derfor gjorde de, som sølvsmeden i Efesus (Apg 19,25), stort oppstyr overalt for å hindre et slikt inngrep. Ved enhver anledning prøvde de å hisse både folk og øvrighet opp mot de kristne. Da brukte de beskyldningene som er nevnt: at dette var et ondt folk som fordømte alle, foraktet gudene og var slemme ateister.

Når en landeplage kom, som krig, hungersnød, pest, jordskjelv og lignende, var de mestere i å fremstille de kristne som årsaken. Med en ny og vrang lære hadde de kristne forført en stor del av folket til å falle fra sin gamle, gode religion, og slik hadde de vakt gudenes vrede og hevn over Romerriket. (*Kortholt behandler dette emnet grundig i Paganus obtrectator, Kiel 1698.*)

På disse og lignende veier var det nok ikke så vanskelig å hisse opp øvrigheten mot et folk som ble malt i så svarte farger: De var ikke bare selv overmåte onde, fiender av guder og mennesker, men også årsak til alle ulykker som kom.

Det er nesten mer underlig at de kristne noen gang hadde fred, og at noen av dem ble i live. Men det hadde de ham å takke som sitter på tronen og heter «kongers konge og herrers herre» (Åp 19,16), og som hadde sagt forut: «Selges ikke to spurver for en skilling? Men uten deres Far faller ikke én av dem til jorden. Men endog hårene dere har på hodet, er talt alle sammen» (Matt 10,29–30).

Når det gjelder de enkelte personene hvis tro og tålmodighet ble satt på prøve i denne fristelsens hete, må vi igjen innrømme det samme som ble sagt om den forrige forfølgelsen: Vi har ikke pålitelige opplysninger om hver enkelt av dem, men bare om noen få, og også om dem bare ganske lite.

Den mest fremtredende blant Herren Jesu vitner og bekjennere på den tiden var hans egen kjæreste disippel, apostelen Johannes. Denne hellige mannen skal straks i begynnelsen av forfølgelsen ha blitt grepet og kastet i en stor kjele full av kokende olje. Men nå behaget det Gud å gjøre et under med sin tjener: Den kokende oljen skadet ikke

apostelen, og han ble reddet ut av den (Tertullian, *Om innsigelsene mot kjetterne* 36).

Likevel slapp han ikke unna tyrannens vold, men ble forvist til øya Patmos, som nå heter Palmosa og ligger i Egeerhavet. Hos romerne ble denne straffen regnet like hardt som dødsstraff. På denne øya fikk han sin himmelske åpenbaring, som er Bibelens siste bok, og ennå i dag viser man fram grotten der han oppholdt seg. Her måtte apostelen bli til Domitians død.

Da gav endelig keiser Nerva befaling om at apostelen skulle settes fri, sammen med de andre som uskyldig var blitt forvist under forgjengernes grusomme styre. Nå kom den gamle apostelen tilbake til Lilleasia og til Efesus. Der døde han en naturlig død i ro og fred, i høy alder – i sitt 98. eller, som andre mener, i sitt 101. leveår – etter å ha levd gjennom hele det første århundret etter Kristus.

Omstendighetene ved hans død fortelles slik: Johannes holdt sin siste gudstjeneste med sine åndelige barn ved påskehøytiden. Han var da så svak av alderdom at disiplene måtte bære ham i en bærestol. Ved denne siste gudstjenesten tok han liksom avskjed med menigheten med ordene: «Mine barn, elsk hverandre!» Mer sa han ikke. Med korte mellomrom gjentok han de samme ordene flere ganger. Da vennene spurte hvorfor han ikke sa noe mer, svarte han: «Dette var min Herres siste bud, og når dere oppfyller dette ene, er det nok.»

Siden lot han seg bære til en grav som var gjort i stand for ham, og vennene fulgte ham. Da han var kommet ned i den, tok han først av seg klærne. Så løftet han hendene og overgav den kristne menigheten til Gud i en brennende bønn, og folket svarte amen. Til slutt sa han til dem som stod omkring: «Fred være med dere!» Så skal han ha lagt seg ned som for å sove, og slik gikk han inn til saligheten. Menigheten i Efesus sørget bittert over ham.

Derfor tar Hippolytus, biskop i Porto, og Efrem, patriark i Antiokia, feil når de mener at Johannes ikke døde, men fór levende til himmelen som Enok og Elia. Deres mening bygger bare på en feil tolkning av Kristi ord i Joh 21,21–23. På samme måte oppstod det på Augustins tid en fabel om at Johannes ikke døde i graven, men ligger og sover der. Det skulle kunne ses på en damp som stadig steg opp fra graven, og som folk holdt for apostelens åndedrett. (*Se J. G. Starkes bibelverk.*)

Hvor grusom og forbitret keiser Domitian var mot de kristne, ser en blant annet av at han ikke engang skånte sine egne slektninger når noen av dem ble kristen. Hans eget søskenbarn Flavius Klemens, en fornem mann og romersk senator, måtte la livet fordi han bekjente evangeliet. Flavia Domitilla, en høyfornem kvinne, også av keiserens slekt og etter noens mening en søsterdatter av Flavius Klemens, måtte for det samme vitnesbyrdet om Jesus gå i landflyktighet til øya Pontia i Tyrrenhavet (Dodwell, *Dissertationes Cyprianicae* XI).

På denne tiden skal også Antipas ha fått martyrkronen, han som Jesus selv kaller sitt trofaste vitne (Åp 2,13). Likeledes skal evangelisten Lukas og Timoteus, Paulus' disippel og den første biskop i Efesus, ha beseglet sin tro med sitt blod i denne forfølgelsen (Basnage, *Annales politico-ecclesiastici* I).

Mens forfølgelsen pågikk, hadde keiser Domitian hørt om Davids slekt, og at det blant Davids etterkommere fantes noen kristne som var i slekt med Jesus Kristus – han som var blitt anerkjent som Messias og konge.

Keiseren var svært mistenksom og redd for alle som han trodde kunne trakte etter tronen hans eller på annen måte svekke hans storhet. Derfor lot han disse mennene av Davids slekt kalle fram for seg. De var sønnesønner av Judas, Kristi bror. Domitian spurte dem om de var av Davids ætt, og de svarte ja. Så spurte han om formuen deres, om eiendom og penger, og om Jesu rike: hva det besto i, og når det skulle komme.

De forklarte at de var fattige arbeidsfolk uten midler, og at Kristi rike ikke var et verdslig rike, men et åndelig og himmelsk. Da skjønte keiseren at han ikke hadde noe å frykte fra disse fattige menneskene. Han foraktet dem og lot dem gå (Eusebius, *Kirkehistorie* III,17). Eusebius skriver også at keiseren etter denne samtalen ga befaling om at forfølgelsen skulle stanse. Det lar seg nok ikke bevise. Men det kan godt være at de kristne i jødenes land ble skånet noe mer fra da av.

Likevel kunne ikke dette uværet rase særlig lenge. Domitian hadde for lengst gjort seg forhatt hos alle med sitt urimelige hovmod og sitt grusomme tyranni. Derfor sammensverget hans egne hoffolk seg mot ham og myrdet ham i hans eget palass. Det skjedde 18. september år 96. Laktants har bemerket at Domitian regjerte i fred helt til han våget å reise seg mot Herren og hans rettferdige folk. Men da han gjorde

det, falt han i fiendenes hender og måtte bøte med livet (Laktants, *Om forfølgernes død*).

Den tredje forfølgelsen: under Trajan (år 98–117)

Etter keiser Domitians død fikk menigheten igjen ro en tid, slik som etter Neros død. Domitians etterfølger, Cocceius Nerva, var en mildere og mer rettsindig mann. Derfor kalte han, som allerede nevnt, tilbake dem som hans grusomme forgjenger hadde sendt uskyldig i landflyktighet. Blant dem var den kjente apostelen Johannes, som nå kom tilbake fra øya Patmos. Det skjedde i år 96.

Men den gamle Nerva valgte snart spanjolen Ulpius Trajanus til medregent og etterfølger. Under ham brøt forfølgelsen ut – en grusom forfølgelse. Og likevel var Trajan i det store og hele en av de mildeste og mest rettferdige herskerne den romerske verden noen gang har hatt. Det er merkverdig, verdt å huske og lærerikt. Historien forteller at Trajan, så langt hans innsikt rakk, var en venn og fremmer av alle rettsindige folk og en fiende av baktalere.

Han ga senatet den ære det skulle ha, og var så mild og nådig mot det lave folket, ja mot de aller ringeste, at vennene hans syntes han gikk for langt. Til det svarte keiseren med stor beskjedenhet at han ville behandle undersåttene sine slik han selv ville ønske å bli behandlet av øvrigheten om han var i deres sted.

Men til tross for all denne mildheten og rettferdigheten, og selv om han ved tiltredelsen hadde sverget på aldri å tillate at noen uskyldig skulle lide urett eller overlast under hans styre – likevel lot han den grusomste og blodigste forfølgelsen ramme de mest uskyldige menneskene i hele riket hans, nemlig de kristne (Eusebius, *Kirkehistorie* III,32; Orosius VII,12).

Og årsakene? For det første stiller det seg alltid annerledes så snart det gjelder kristne. Det sinnelaget og de lovene som verner andre uskyldige, verner ikke de kristne like godt. Denne forskjellen merkes også i de såkalt kristne landene, mellom de troende og de vantro. Grunnene til det er nevnt tidligere.

For det andre gikk det med Trajan akkurat som med Pilatus. Også Pilatus ville gi Kristus fri, men han ville gjerne gjøre folket til lags og «felte da den dommen at det skulle skje som de krevde» (Mark 15,15; Luk 23,24). Historien forteller nemlig at denne forfølgelsen noen steder begynte ved at folket reiste seg. Slik var det ofte. Dionysius av Aleksandria vitner for eksempel om at forfølgelsen som rammet de kristne i Aleksandria i hans tid, begynte med folkets raseri mot dem et helt år før keiser Decius' edikt kom ut.

Derfor sier Tertullian også til øvrigheten i sitt forsvarsskrift for de kristne: «Hvor ofte skjer det ikke at almuen, som hater oss så, faller over oss uten at dere vet om det, og ødelegger mange av oss med ild og steiner?» (Tertullian, *Apologeticum* 37).

Ofte skjedde slik uskikk og ulovlig overlast uten at øvrigheten visste om det, eller den lot være å stanse det når det gjaldt de kristne. Men det ble ikke med det. Til slutt gikk det så langt at øvrigheten på folkets krav selv tillot og påbød slik forfølgelse. Det skal vi snart se av en brevveksling mellom Trajan og stattholderen Plinius.

I tillegg til hedningenes eget fiendskap kom at jødene egget dem opp mot de kristne. Jødene var de kristnes argeste fiender og lot ingen anledning gå fra seg til å baktale, sverte og lyve på dem hos hedningene. Jødene var allment kjent for å være tilbøyelige til opprør og var selv i dårlig ry hos romerne. Likevel ble anklagene deres nå tatt imot med begjærlighet, fordi de gjaldt de kristne.

Dessuten hadde romerne lenge ikke noe klart begrep om forskjellen mellom jøder og kristne. De blandet dem ofte sammen, så de ga de kristne skylden for laster som jødene hadde gjort seg skyldige i.

Dette og mer av samme slag gjorde at de kjære kristne ble sterkt hatet og bittert anklaget, uten skyld og uten å ha begått noen forbrytelse. Det sørgeligste var at alle andre anklagede, ja de verste forbrytere, fikk frihet til å forsvare seg og føre fram det de kunne til sitt forsvar. Men det fikk de kristne vanligvis ikke. Hedningene mente

det var nok både til å anklage og dømme dem at de var kristne. Når de hadde tilstått det, sa de: «Hva skal vi nå med vitnesbyrd?» (Luk 22,71).

Slik forteller Tertullian om saken, og han legger til at det var et vanlig ordtak blant hedningene: «Den og den er nok en god og ærlig mann, men siden han er kristen, er han likevel ond» (*Apologeticum* 3).

Her ser vi altså hovedgrunnen til forfølgelsen. Historien viser tydelig at denne blodige forfølgelsen på den tiden ikke hadde noen annen grunn enn folkets bitterhet, og at keiseren og stattholderne lettsindig ville gjøre seg populære hos folket. De kunne aldri gi folket større glede enn når det fikk se de kristne bli pint og drept på det grusomste. Det er denne utidige trangen til å behage folket som en mener fikk den ellers rimelige og milde keiser Trajan til å fare så grusomt fram mot de kristne.

I Antiokia var det for eksempel på denne tiden et kraftig jordskjelv som skapte stor skrekk og skade. Da keiseren kom til byen, møtte de hedenske offerprestene straks fram med klager. De sa at keiserens altfor store overbærenhet og mildhet mot de kristne – som de beskyldte for å være arge gudsfornektere – hadde vakt gudenes vrede, så de hevnet seg med denne store landeplagen. Trajan var helt fanget av den hedenske overtroen og lånte øre til dem. Han lot utstede en befaling om å forfølge de kristne og satte den selv i gang mens han var på stedet.

På den tiden levde den kjente hedenske historieskriveren og rådsherren Gaius Plinius Secundus. Han var en rimelig og fornuftig mann som sto i høy anseelse og stor gunst hos keiseren. Under forfølgelsen var han stattholder i Bitynia, der det var mange kristne og forfølgelsen var hard. Han skrev derfor til keiseren og spurte ham til råds om saken, og fikk svar. Disse brevene er svært viktige og kaster lys over forfølgelsen, så vi tar med et utdrag av dem her.

Først forteller Plinius i brevet sitt at han alltid pleide å legge alle tvilsomme saker som kom opp under hans myndighet, fram for keiseren. Derfor tok han seg samme frihet nå i spørsmålet om de kristne. Så sier han at han aldri selv hadde vært til stede ved forhørene av dem, og derfor ikke visste sikkert hvordan alt gikk for seg. Han ville gjerne ha rettledning fra keiseren om hvordan han burde gå fram.

Skulle unge og gamle, menn og kvinner straffes like hardt når det viste seg at de var kristne? Skulle selve navnet kristen føre til straff,

selv om ingen annen misgjerning ble funnet? Eller burde man heller se på de lastene og forbrytelsene som kunne følge med navnet?

Med de kristne som var blitt ført fram for ham, hadde han gått fram slik: Han spurte dem et par ganger om de var kristne. Svarte de ja, truet han dem først med straff. Holdt de likevel fast ved å bekjenne Kristus, lot han dem straffe på livet. For han mente at en slik egenrådig hardnakkethet i alle fall fortjente straff.

Videre forteller Plinius at det var kommet inn en angivelse uten underskrift, der noen ble beskyldt for å være kristne. Ved nærmere undersøkelse viste de seg å være uskyldige. Som bevis var de straks villige til å påkalle gudene, brenne røkelse for keiserens bilde og forbanne Kristus. Det kunne ingen tvang få de virkelig kristne til.

Under tortur hadde han også fått to piker som hadde tjent hos kristne, til å fortelle det de visste om dem. Slik hadde han funnet ut at de kristnes villfarelse besto i dette: De pleide å komme sammen på en bestemt dag tidlig om morgenen og synge en lovsang sammen til ære for Kristus som en gud. Dessuten forpliktet de seg liksom med en ed til ikke å gjøre noe ondt, og særlig ikke å stjele, drive hor, myrde eller begå andre slike misgjerninger.

Etterpå gikk de bort for å holde et uskyldig måltid. Han fant altså ikke noe klanderverdig hos dem, «bare en umåtelig og slem overtro, som nå hadde tatt sterkt overhånd og fylt alle steder med en mengde kristne».

Så langt Plinius. Keiseren svarte kort at man ikke skulle oppsøke de kristne for å anklage dem, og enda mindre ta imot anklager mot dem uten underskrift. Men når noen etter lovlig rettergang og undersøkelse ble funnet skyldig i å være kristen og ikke ville gi det opp, skulle han straffes på livet (Plinius, *Brev* X,97–98).

Dette er altså innholdet i disse bemerkelsesverdige brevene. De kaster mye lys over forfølgelsen, men vitner også om at kristendommen vokste underfullt på den tiden – en tid da verken alder eller kjønn ble skånet. Brevvekslingen har også gitt nærmere kunnskap om året da forfølgelsen brøt ut, noe det ellers har vært delte meninger om. En forfatter har skrevet at forfølgelsen først begynte i Trajans tiende regjeringsår. Men det er klart bevist at brevet fra Plinius ble skrevet allerede i Trajans femte regjeringsår, og at forfølgelsen altså var begynt da, i det minste i Bitynia.

Det er påfallende at både keiseren og stattholderen hans kjente de kristnes uskyld og vitnet om den, og likevel befalte at de skulle straffes og drepes, bare fordi de ikke ville falle fra Kristus. Forordningen sa bare at en skulle gå noe mer ordentlig fram med dem og ikke ta imot navnløse angivelser, og det ga dem nok liten lettelse. Det manglet sikkert ikke på anklagere, og de virkelig kristne prøvde aldri å flykte når de ble angitt og etterlyst.

De bekjente alltid Kristus, selv om det kostet dem ære, liv og eiendom. Dette har Eusebius lagt godt merke til og omtalt i forbindelse med Trajans forordning (Eusebius, *Kirkehistorie* III,33).

Selve forfølgelsen var svært hard og blodig. De kristne var blitt mange, og som Plinius selv antyder, ble verken kjønn eller alder skånet. De hellige martyrene fikk rikelig anledning til å vise sin tro og tålmodighet og sin kjærlighet til Herren Jesus. Han viste seg sterkere enn all fiendens makt, ja «sterkere enn døden». Blant Jesu Kristi stridsmenn og seierherrer i denne forfølgelsen må særlig disse nevnes.

Simon, sønn av Kleofas, var en av de sytti disiplene og i slekt med Jesus Kristus. Han var blitt biskop i Jerusalem etter apostelen Jakob og hadde ledet embetet med ære i hele 46 år. Denne ærverdige gamle mannen ble ført fram for Attikus, stattholderen i Syria, som spurte ham om han var kristen. Han svarte frimodig ja.

Deretter ble han pryglet og hudstrøket flere dager på rad. Denne harde medfarten tålte han med slik tålmodighet at stattholderen selv ble forundret. Til slutt, etter lang og hard tortur, ble han korsfestet, 120 år gammel.

Den romerske biskopen Klemens, disippel av Peter og Paulus, som er nevnt i Fil 4,3, fikk også martyrkronen i denne forfølgelsen. Ved hans undervisning og flid var mange kommet til kunnskap om sannheten. Blant dem var også en fornem kvinne ved navn Faustina, som var i slekt med keiser Nerva. Det gjorde Trajan svært vred. Han lot biskopen stevne for retten og stille ham overfor valget: enten ofre til gudene og beholde friheten, eller fortsatt være kristen og gå i landflyktighet.

Det samme sinn som var i Kristus, var også i ham (Fil 2,5). Derfor betenkte han seg ikke lenge før han valgte det siste, og han ble straks forvist til Chersonesos i Thrakia. På dette ugjestmilde stedet fant

biskopen en ny anledning til å fremme sin Herres ære. Han begynte å arbeide for at hedningene der skulle bli omvendt, og fikk så rik og velsignet framgang at mange av disse blinde menneskene ble opplyst og ført til troens lydighet.

Men denne flittige troskapen kom ham dyrt å stå. Keiseren ble på nytt oppbrakt mot ham og lot ham gripe, binde til et skipsanker og senke i havet.

Men av hele martyrskaren som ble kronet i denne forfølgelsen, er ingen blitt mer kjent og berømt for sin tro, sitt kjærlighetsarbeid og sin utholdenhet i håpet (1 Tess 1,3) enn Ignatius, biskop i Antiokia. Det kan ikke sies sikkert om denne hellige mannen var det barnet som Frelseren stilte fram i Matt 18,1–2, selv om en av kirkefedrene sa det for lenge siden (Nikeforos II,35). Men så mye er sikkert at han var disippel av apostelen Johannes, og at han æret sin guddommelige Frelser og bygde opp hans menighet med lære, liv og martyrdød.

Da keiser Trajan var i Antiokia i Syria under felttoget mot partherne, lot han Ignatius, biskopen for de kristne der, kalle fram for seg. Samtalen mellom dem gikk omtrent slik. Keiseren spurte: «Hvordan tør du, din onde ånd, være ulydig mot mine befalinger og dessuten overtale andre til å gjøre det samme, til deres egen ulykke?»

Ignatius svarte: «Jeg bærer Gud i mitt hjerte. Jeg er ingen ond ånd, som du kaller meg. Jeg anerkjenner Kristus som min konge, og ved hans kraft og hjelp må de onde åndene vike fra alle hans tjenere.» Keiseren: «Hva er det å være Theoforos?» (det vil si en som bærer Gud). Ignatius: «Det er en som har Kristus i sitt hjerte.»

Keiseren: «Mener du ikke at også vi har gudene i våre hjerter like godt som du, siden vi bruker dem til vern mot våre fiender?» Ignatius: «Dere tar feil når dere kaller hedningenes avguder for guder. For det er bare én Gud, som har skapt himmelen og jorden og havet og alt som er i dem, og én Jesus Kristus, Guds enbårne Sønn. Det er hans rike jeg av hjertet ønsker å være undersått i.»

Keiseren: «Taler du om ham som ble korsfestet under Pontius Pilatus?» Ignatius: «Ja, det er ham jeg taler om, han som ble korsfestet for mine synders skyld.» Keiseren: «Bærer du da denne korsfestede i ditt hjerte?» Ignatius: «Ja, for det står skrevet: Jeg vil bo i dem og vandre

i dem» (2 Kor 6,16).[1]

Da samtalen var slutt, avsa keiseren dommen: Ignatius skulle legges i lenker og holdes i fengsel for å sendes til Rom og kastes for de ville dyrene der (*Ignatius' martyrakter*). Da biskopen hørte dommen, brøt han ut i høytidelig og offentlig lov og takk til Gud. Gud hadde aktet ham verdig til den nåde at han, lik Herrens apostel Paulus, skulle bindes med lenker og føres til Rom for å lide for evangeliets skyld.

Han ble fylt både av glede og av en hellig lengsel etter den dagen da han kunne få stride den gode strid og fullende løpet (2 Tim 4,7). Hans eneste frykt og bekymring var at de helliges forbønn hos Gud denne gangen skulle hindre ham i å få martyrkronen. Derfor ba han menigheten inntrengende om ikke å be for livet hans, men la ham uhindret ære sin Frelser med denne dødsmåten og fullende sitt løp med glede.

I Antiokia ble han bundet med jernlenker og overgitt til noen soldater som skulle føre ham til Rom, en vei på nesten 400 mil. Martyren sammenlignet dem med leoparder: jo mer vennlighet han viste dem, desto verre ble de. Reisen gikk både over land og over sjø. Vaktene hadde ikke den minste medlidenhet med den fangne gamle mannen, og det er lett å skjønne hvor mye han måtte tåle. Det vitner han også selv om i brevene sine.

Likevel viste han ikke det minste tegn på utålmodighet, men ventet med hellig lengsel på fredens og forløsningens dag. Overalt der han traff kristne, prøvde han å «vekke deres rene sinn» ved påminnelser (2 Pet 3,1), og han formante dem til alltid å bli i Guds nåde.

Da han var kommet så langt at han fikk se Puteoli, der den fangne Paulus gikk i land for å føres til Rom (Apg 28,13), ble han trøstet og oppmuntret. Han tenkte på eksemplet til den store apostelen, som hadde fått samme lodd. Han ville gjerne ha gått i land her for å komme til byen samme vei som den store apostelen før ham. Men vinden hindret det, og han var stille og fornøyd med Herrens vilje. Dagen etter kom han til Rom (*Ignatius' martyrakter*).

Brødrene ble først svært glade over biskopens uventede komme. Men da de fikk vite grunnen, ble gleden vendt til sorg. Ignatius selv var glad og frimodig og ba brødrene være det samme. Han forsikret dem om at han gledet seg stort over den forestående striden. Han

[1] Det greske *en autois* (ἐν αὐτοῖς) kan bety både «i dem» og «blant dem». NB har «Jeg vil bo hos dem og ferdes iblant dem».

visste godt at den skulle tjene til hans beste, og framfor alt til ære for hans høylovede Frelser.

Da biskopen hadde hilst på brødrene og snakket kort med dem, falt de alle på kne og ba. Ignatius ba en herlig og inderlig bønn til Guds Sønn om at han i nåde ville ta seg av sin menighet, dempe forfølgelsen og bevare sine troende i kjærlighet til hverandre. Så tok han et kjærlig farvel med dem og ble straks ført bort til amfiteatret. Der var keiseren og en stor mengde tilskuere samlet for å more seg over synet av henrettelsen.

Biskopen var nå som før full av tro og kraft. Han gikk døden i møte med en hellig frimodighet som svarte til udødelighetshåpet som fylte sjelen hans. To løver ble sluppet løs på ham. De rev straks kroppen hans i stykker og fortærte den, så det ikke var annet igjen enn de største knoklene. Disse samlet brødrene siden i all hemmelighet. De svøpte dem i rent linstoff og sendte dem til Antiokia, der de ble begravet med ære (*Ignatius' martyrakter*). Henrettelsen skjedde 20. desember år 108.

Slik endte denne store læreren, som både i liv og død viste seg å være et «brennende og skinnende lys» (Joh 5,35). Hans store tro og tålmodighet er fremdeles et velsignet minne i Guds menighet. Om hans død og hvordan han bar seg at i den, skriver Krysostomos vakkert:

«Ignatius», sier han, «ble ikke dømt til å miste livet i en krok, i fengselet eller utenfor byen, men på en offentlig skueplass, der en stor mengde mennesker satt og så på. Slik gikk han i alles påsyn i kamp med djevelen og vant. Og det skjedde ikke av tvang, men frivillig, ikke bare tappert, men også med glede. For han så med stor fryd på de ville dyrene som skulle angripe ham – ikke som om han skulle miste livet ved dem, men heller som om han ved dem ble kalt til det aller herligste og ypperste liv» (Krysostomos, *Preken over den hellige Ignatius*).

Dødsstraffen som Ignatius måtte lide, var svært vanlig og ble brukt mot de kristne igjen og igjen i nesten alle forfølgelsene. Grunnen var at denne straffen, i likhet med korsfestelsen, etter romersk lov var bestemt for de aller ringeste og mest uverdige forbryterne. Og siden hedningene hadde den dypeste forakt for de kristne, var det ikke rart at de ofte lot dem drepe på denne måten (Kortholt, *Om hedningenes bakvaskelser av de første kristne*).

Det er med tanke på dette at Tertullian skriver: «Så snart det skjer en ulykke – om Nilen går over sine bredder, eller det kommer hungersnød, jordskjelv eller smittsomme sykdommer – heter det straks: De kristne for løvene!» (*Apologeticum* 40).

En kan ellers undre seg over at Ignatius ikke led dødsstraffen i Antiokia, der dommen var felt, og der han etter loven burde dø. Trolig fryktet keiseren at en henrettelse i Antiokia kunne vekke opprør i byen. Folket der var i hopetall blitt omvendt til Kristus og hadde den største aktelse og kjærlighet for denne fremragende mannen.

Men framfor alt kan vi være helt forvisset om at Gud selv hadde sine grunner til at denne trofaste tjeneren og vitnet hans skulle føres så lang vei. Uten tvil var det også for at han overalt, både på reisen og i Rom, skulle styrke de troende med taler og brev, og ved sitt store eksempel på tålmodighet vekke mange flere til å følge etter i kjærlighet til sannheten.

Ignatius viste stor frimodighet og standhaftighet under alle disse lidelsene. Det var ikke stivsinn eller stoisk følelsesløshet og sløvhet, og enda mindre virkning av trolldom, slik hedningene av og til innbilte seg – de så virkningen, men kjente ikke årsaken. Nei, det var helt og holdent virkningen av Guds mektige kraft i sjelen hans. Det viser både hans framferd og hans egen bekjennelse, som han avlegger her og der i brevene sine når han kommer inn på sin forestående martyrdød. I brevet til de kristne i Rom sier han blant annet:

«Jeg håper snart å se dere. Men hindre meg ikke med forbønnene deres fra å komme til Gud, for kanskje får jeg ikke så god anledning til det en annen gang som nå. Dere kan ikke gjøre meg noen større tjeneste enn å være helt stille. Legg heller vinn på at jeg nå kan bli et offer for Gud, for alteret er allerede ferdig. Det har behaget Gud å kalle meg fra Østen så langt bort mot vest for å bli et vitne om hans Sønns lidelse, og så ta farvel med verden og komme til Gud.

«Be for meg at jeg må være sterk, og at det ikke bare må finnes ord hos meg, men også vilje – at jeg ikke bare må kalles en kristen, men vise meg å være det i gjerning og sannhet. Og når jeg virkelig er en kristen, kan det være meg likegyldig om verden holder meg for det eller ikke. For den som hates av verden, blir desto mer elsket av Gud.

«La meg bare bli føde for de ville dyrene. Ja, gi gjerne dyrene gode og vennlige ord, så de vil bli min grav og ikke noe av kroppen min

blir tilbake, og jeg ikke blir til bry for noen etter min død. Da blir jeg i sannhet en Jesu disippel, når verden ikke lenger ser kroppen min. Ennå er jeg bare en tjener, men da blir jeg Jesu Kristi frigitte. Å, at jeg virkelig måtte glede meg over de ville dyrene som står klare for meg!

«Er de redde for meg, slik de av og til pleier å være, vil jeg selv lokke dem til meg. Ja, om mulig vil jeg tvinge dem med makt. For ingenting, verken synlig eller usynlig, skal kunne hindre meg i å komme til Kristus. Hele verden og dens riker kan jo ikke gagne meg. Det er langt bedre for meg å dø for Jesu skyld enn å herske over hele verden.

«Til Gud står min lengsel. Jesus Kristus, Guds sanne Sønn, er den jeg søker, for han døde og sto opp for meg. Unn meg at jeg ved lidelse må bli Jesu Kristi etterfølger, for jeg lengter inderlig etter å dø for hans skyld» (Ignatius, *Brev til romerne*).

Av disse og mange lignende gripende ord, som finnes overalt i Ignatius' brev, forstår vi godt hvilken ånd han ble drevet av, og hvordan han var til sinns. Slik var sinnet i Kristus. Og slik er sinnet hos alle som har fått hans kjærlighet utøst i hjertet ved Den Hellige Ånd (Rom 5,5). Ånden bringer lys og kraft inn i sjelen og gir udødelighetens håp og en tro som seirer over verden (1 Joh 5,4).

Til martyrene fra denne tiden regnes videre Onesimus, biskop i Efesos, Paulus' disippel, som er nevnt i Kol 4,9. Også han ble grepet under denne forfølgelsen og ført til Rom. Der avla han en frimodig bekjennelse av sin tro på Herren Jesus Kristus. Han ble dømt til å steines til døde, og dommen ble fullbyrdet.

Flavia Domitilla, en fornem romersk kvinne som keiser Domitian hadde forvist for evangeliets skyld, men som fikk komme tilbake under keiser Nerva, ble nå anklaget på nytt og aktet verdig til å lide døden for Jesu navns skyld. Sammen med henne ble også Eufrosyne, Theodora, Nereus, Akilleus, Eutyches, Victorinus, Maro og deres husfolk drept. Alle ble brent inne i soverommene sine.

Mens forfølgelsen raste slik og tok livet av mange uskyldige mennesker, var det ved keiserens hoff en fornem adelsmann ved navn Romulus. Da han så hvor åpenlyst de kristne ble utsatt for vold, våget han å klandre en så urimelig framgangsmåte mens keiseren var til stede. Men den dristigheten måtte han bøte for. Keiseren ble så harm at han lot ham først hudstryke og siden halshugge.

Det fortelles også at keiser Trajan på denne tiden mønstret hæren sin og fant 11 000 kristne blant soldatene. Han skilte dem ut fra de andre og befalte dem å ofre til gudene. Da de bestemt nektet, kastet han dem ut av hæren som uverdige til krigstjenesten og sendte dem i landflyktighet til Armenia. Han regnet med at skammen skulle få dem på andre tanker og føre dem tilbake til den gamle hedenske religionen. Men de viste seg å være Jesu Kristi tjenere og trofaste vitner «i ære og vanære», som apostelen sier (2 Kor 6,8).

Ingenting kunne tvinge dem til å falle fra, og til slutt lot keiseren dem alle drepe. Den skjebnen tok de imot med glede. De var fullt visse på dette: «Den som vil berge sitt liv, skal miste det. Men den som mister sitt liv for min skyld og for evangeliets skyld, skal berge det» (Mark 8,35).

Slike eksempler på en sann og levende tro som bar frukt i tålmodighet og troskap var slett ikke sjeldne blant soldatene i den første kristne kirke. Det vitner kirkefedrene om flere steder (Eusebius, *Kirkehistorie* VI,11). Det viser at ingen lovlig stand i seg selv kan hindre et menneske i å leve et sant kristenliv i tro og kjærlighet.

Riktignok har hver stand sine egne fristelser, noen flere enn andre – og etter alt å dømme soldatene aller mest. Likevel har Gud til alle tider hatt sine sanne tilbedere også blant dem, slike som har «troens mysterium i en ren samvittighet» (1 Tim 3,9). Slike var de troende soldatene i Trajans hær, og i tiden som fulgte, fantes det flere av dem. Vi merker oss også at forfølgerne ofte begynte med å angripe de kristne soldatene. De regnet med at når først disse var brakt til å falle fra, ville de andre gjøre det samme.

De som vi hittil har nevnt, og som bekjente troen, led og døde, er bare en liten del av den store skaren av vitner som led trengsel for Jesu navns skyld i denne harde forfølgelsen – ikke bare i bånd og lenker, men like til blodet (Hebr 12,4). De få eksemplene vitner ikke bare om dem de handler om. De vitner også om brødrene deres, som sto i den samme ildprøven. De hadde det samme sinnet og seiret over lidelsen og døden «i kraft av Lammets blod og det ordet de vitnet» (Åp 12,11).

Men Satan nådde ikke målet han hadde med disse blodige forfølgelsene. Riktignok måtte en stor mengde hellige sette livet til, men martyrenes blod og aske ble en velsignet og fruktbar sæd som fikk kirken til å vokse og bre seg ut. Når hedningene så de kristnes beund-

ringsverdige tålmodighet og standhaftighet, ble de ofte så grepet og liksom overvunnet at de i hopetall gikk over til menigheten og ba om å bli tatt opp i dens fang. Keiser Trajan døde til slutt i år 117, i sitt tjuende regjeringsår, og da stilnet forfølgelsen noe.

Den fjerde forfølgelsen: under Hadrian (år 117–138)

Etter Trajan overtok hans adoptivsønn Aelius Hadrian makten i år 117. Det er ham Sulpicius Severus tilskriver den fjerde store forfølgelsen mot de kristne (*Hellig historie* II). Hadrian var en lærd mann. Ifølge Spartianus var han også gavmild, men samtidig hard og ustadig av sinn. Han gjorde både ondt og godt som hersker, og derfor får han i historien nesten like mye ros som klander.

Historien forteller noe særegent om keiser Hadrian. En gang fikk han den tanken å ta Kristus opp blant avgudene og bygge et tempel for ham. Men rådet hindret ham. De mente at hvis keiseren gjorde dette, ville alle undersåttene hans i løpet av kort tid gå over til kristendommen. Det fikk ham til å gi opp planen.

Ellers finner vi ikke at denne keiseren befalte noen ny forfølgelse av de kristne ved et offentlig påbud. Men han tok heller ikke tilbake de påbudene som var gitt tidligere. Derfor fortsatte forfølgelsen under hans regjering, særlig i de provinsene der landshøvdingene hadde glede av å plage de kristne. Mange eksempler viser at det som oftest kom an på hvordan disse embetsmennene var innstilt mot de kristne.

At det virkelig var en forfølgelse under Hadrian, vet vi godt. Det fremgår av historiens tydelige vitnesbyrd og av navngitte martyrer som led i denne tiden. Det viser også forsvarsskriftene som Kvadratus og Aristides skrev for de kristne på grunn av forfølgelsen, og som ble overlevert til keiser Hadrian.

Når det gjelder keiseren selv, var en hovedgrunn til forfølgelsen at de kristne – med rette – avskydde de såkalte magiske kunstene og advarte folk mot dem ved enhver anledning. Hadrian var en stor

elsker av slik trolldom. Derfor var det lett for lærerne hans å egge ham mot de kristne, et folk som av all makt søkte å undertrykke deres edle kunst og hindre den i å vinne fram.

Men i tillegg til denne grunnen, som gjaldt Hadrian selv, kom det langt viktigere ting. Den ondskapen som nå begynte å vise seg mot de kristne, voldte dem de aller største vanskeligheter. En kan si at det nå begynte en ny tid med lidelser for dem. Det nye lå i måten de ble anklaget på, og i måten hat og forfølgelse ble vakt mot dem på.

Forskjellen var denne: Hittil var de kristne blitt forfulgt nesten bare for navnets skyld. Eller de ble sett på som egenrådige og overtroiske mennesker som ville innføre en ny religion. Den var desto vanskeligere å tåle fordi den motsa og forkastet hele den gamle hedenske gudsdyrkelsen. Den ga heller ikke det minste håp om salighet for andre enn dem som trodde evangeliet og levde etter Kristi ord.

Dette var summen av anklagene mot Guds folk fram til denne tiden. Men da dette alene ikke lenger strakk til, tenkte Satan ut en ny måte. Fra nå av våget han å gå mer fritt og åpenlyst fram og dikte opp de aller groveste løgner og beskyldninger mot de kristne, både mot læren og livet deres.

Til dette brukte løgnens ånd nokså passende redskaper, nemlig de hedenske såkalte filosofene. I offentlige skrifter angrep de ikke bare den kristne troens lære, men også dem som holdt seg til den. De beskyldte dem ikke bare for å være et ondt og skadelig folk i alminnelighet. De sa at de kristne begikk så uhørt grove misgjerninger at de ikke kunne vente annet enn den aller hardeste medfart hvis folk trodde slikt om dem.

De stygge misgjerningene som disse sofistene ikke skammet seg over å tillegge de kristne, var to, og av det groveste slaget: barnemord og blodskam! En kan ikke annet enn undre seg over fiendens mer enn skamløse frekkhet. For på denne tiden var hele de kristnes liv og ferd ennå så forbilledlig at det svarte helt til deres hellige lære og bekjennelse. Likevel trådte fienden åpent fram med så grove anklager mot dem.

At disse anklagene virkelig ble rettet mot de kristne, kan vi bevise. Det går fram av skriftene til de hedenske filosofene selv, som hadde diktet dem opp og satt dem i en slags orden. Det går også fram av de

kristnes forsvarsskrifter, der de skammelige anklagene blir gjengitt og grundig tilbakevist.

Anklagen var altså todelt, om barnemord og blodskam. Den hedenske filosofen Caecilius Natalis la den fram slik: «Når noen skal tas opp i de kristnes fellesskap, blir han stilt foran et levende barn som er dekket med mel. Dette barnet stikker de i hjel. Så skjærer de det i stykker og deler stykkene mellom seg for å spise dem. Likeså drikker de barnets blod. På denne avskyelige måten forplikter de hverandre til taushet.»

Den samme sofisten fortsetter anklagen slik: «De kristne har for skikk å komme sammen en bestemt dag for å spise og drikke. Begge kjønn er til stede, og blant dem er det også søsken og slektninger. Når de har spist og drukket godt ved dette laget, kaster de et kjøttstykke til en hund som er bundet til en lysestake. Hunden løper etter kjøttet og velter lysestaken med lyset. Når det på den måten er blitt helt mørkt, driver de utukt og blodskam.»

Den uhyggelige løgnen og ondskapen i disse anklagene trenger vi ikke å si noe om. De kristne har selv bevist den godt nok, både ved sitt hellige og ulastelige liv og ved de grundige forsvarsskriftene de leverte til myndighetene for å vise at de var uskyldige.

Likevel må vi spørre hva som kan ha vært opphavet og foranledningen til disse skjendige oppdiktede historiene. Det er sant at den ånd som er løgnens far (Joh 8,44), ikke spør så nøye etter grunn og foranledning når han vil sverte og spotte Guds folk. Løgnen er jo hans eget og rette element. Men han måtte ha vært det han av og til med urette kalles – en dum djevel – om han ikke hadde prøvd å skjule løgnen sin under et skinn av rimelighet og gi de løgnaktige anklagene et utseende av sannhet.

Slik gikk det også her. De hedenske filosofene var kristendommens bitreste fiender. Grådig lyttet de til alt det onde som lettsindige og sladrete munner kunne dikte opp og spre om Guds folk, og de gjorde seg nytte av det. Med største fornøyelse brukte de sin «kunnskap som med urette blir kalt så» (1 Tim 6,20) til å angripe den kristne tro og legge en slags sminke på de løgnaktige anklagene mot dem som holdt seg til den.

Den første anklagen var at de kristne slaktet et barn i møtene sine og så videre. Denne urimelige historien ser ut til å ha sin foranledning

i de kristnes lære om den hellige nattverd og i måten den ble mottatt på. Nesten hvert ord i Caecilius' framstilling sikter nemlig tydelig dit.

Først sier den grove baktaleren at de kristne myrdet et barn i møtene sine. Nå vet vi at de første kristne pleide å gi vår Frelser dette navnet (Justin Martyr, *Dialog med Tryfon*). Slik kalles han også i Den hellige skrift (Jes 9,6; Apg 4,27).[1] Særlig skal de første kristne ha kalt Jesus «Guds hellige barn» i bønnen de leste opp før nattverden.

Videre het det at de kristne myrdet dette barnet. Det sikter helt tydelig til Jesu Kristi død, som ble høytidelig forkynt ved den hellige nattverd. At barnet skulle være «dekket med mel», har sin foranledning i de kristnes lære om at Jesu Kristi legeme gis sammen med det velsignede brødet.

Det heter også at de kristne skjærer barnet i stykker og deler stykkene mellom seg. Dette er nok hentet fra måten de første kristne holdt nattverden på. Ett eneste brød ble båret fram, brutt i mange stykker og delt ut blant nattverdgjestene. At de ble beskyldt for å drikke blodet, er tydelig tatt fra kalken, der de tok imot Jesu Kristi blod i nattverden.

Men nå er spørsmålet hvordan hedningene kunne komme til å blande dette sammen på en slik måte, og hvorfor de ikke hadde bedre kunnskap om det. For å forstå sammenhengen må vi legge merke til dette: De første kristne holdt den hellige nattverd om natten, til minne om at den ble innstiftet «den natten da han ble forrådt» (1 Kor 11,23). Det skjedde når de kom sammen i private hjem, for de hadde ennå ikke offentlige forsamlingshus og fikk heller ikke ha noen. De holdt den bak lukkede dører, der ingen hedning kunne komme inn.

Hedningene hadde en særlig avsky for alle hemmelige møter, fordi de farligste opprørsplanene ofte var blitt smidd på den måten (Livius, *Romersk historie* XXXVIII). Derfor vakte disse møtene både mistanke og nysgjerrighet hos dem. De mistenkte at noe usømmelig og farlig foregikk i de hemmelige forsamlingene, der ingen unntatt de kristne selv fikk komme inn. Og de ville gjerne vite hva som kunne foregå der.

Blant de kristnes tjenestefolk var det også hedninger. Med trusler eller løfter prøvde en å få dem til å fortelle hva de hadde sett eller hørt

[1] NB: «din hellige tjener Jesus» (Apg 4,27). Det greske ordet *pais* kan bety både «barn» og «tjener».

av det de kristne gjorde når de kom sammen. De ble tvunget til det, av og til ved tortur. De sa da det de visste – eller rettere, det de ville se ut til å vite. De hadde hørt de kristne snakke om et barn som var slaktet, og hvis legeme og blod skulle spises og drikkes.

Det var alt tjenerne kunne si, for selv hadde de aldri sett at nattverden ble delt ut. Men hvor lite og mangelfullt dette enn var, var det nok for de hatefulle og mistenksomme hedningene. Av dette satte de sammen den vanskapte historien om barnemordet og gjorde den til en så grusom anklage mot de kristne.

Den andre grove og skjendige anklagen mot de kristne var at de drev utukt og blodskam når de kom sammen. Foranledningen til dette var etter all sannsynlighet denne: De kristne hadde som sagt ingen offentlige forsamlingshus. Og selv om de hadde hatt noen, ville de ha blitt tatt fra dem og revet ned i forfølgelsenes tid.

De måtte altså komme sammen privat for å holde gudstjeneste, og som oftest om natten for å slippe å bli plaget av fiendene sine, som ikke engang lot dem komme sammen på denne måten. Hvor uskyldige disse møtene enn var, ga de den gang – slik de gjør også i våre dager – ondsinnede, uforstandige og illesinnede mennesker grunn til mistanke, spott og baktalelse. Straks het det at det foregikk usømmelige og skjendige ting når de kom sammen.

Men hvordan visste de at det nettopp var utukt og blodskam de kristne drev med? Jo, de kristne kalte hverandre brødre og søstre. Etter nattverden pleide de å kysse hverandre og holde et måltid som de selv kalte *agape*, det vil si kjærlighet eller kjærlighetsmåltid. Av dette, som jo var sant, sluttet hedningene at ordene brødre og søstre betydde slektskap etter kjødet.

På samme måte tolket de kysset og kjærlighetsmåltidet etter sitt eget urene sinn: Det måtte være et tegn på utukt. Og når det var søsken med i forsamlingen, hvem kunne da tvile på at det også ble drevet blodskam? (*Christen Worm, avhandling om de virkelige årsakene til hedningenes beskyldninger mot de kristne for å spise menneskekjøtt og for hemningsløst samleie, København 1695.*)

Disse anklagene var urimelige og grunnløse, og de kristne svarte grundig på dem og tilbakeviste dem i forsvarsskriftene de ga ut for å bevise at de var uskyldige. Likevel trodde hedningene på dem. De brukte anklagene til å gjøre de kristne forhatte og avskyelige og til å

påføre dem all den motgang som de fiendtlige hjertene deres kunne drive dem til.

Fra årsaken går vi nå til virkningen, nemlig selve forfølgelsen som det egentlig handler om her. Den begynte mer fordi keiseren tillot den, enn fordi han hadde gitt noen særskilt befaling om den. Historien vitner om at en stor mengde kristne ble fengslet i denne tiden og pint på mangfoldige måter. De ble strukket ut på pinebenker, brent, halshogd, pisket til døde og drept på andre voldsomme og ynkelige måter.

Blant dem nevnes særlig disse: offiseren Marius og Evaristus og Alexander, begge biskoper i Rom, men hver til sin tid. Alexander ble pisket i hjel etter å ha lidt lenge. Eventius og Theodolus var to prester i Rom. Etter lang tid i fengsel ble de først kastet på bålet. Da de var halvt oppbrent, ble de tatt ut av ilden igjen og halshogd.

Evstachius var også en offiser av høy rang. Sammen med sin hustru Theophista og sine to sønner, Agapius og Theophistus, ble han kastet for de ville dyrene. Men da dyrene ikke ville røre dem, ble de kastet i en glødende ovn og brent der. De tålte det onde med stor standhaftighet og tålmodighet for evangeliets sannhets skyld.

Sabina var hustru til en romersk rådsherre. Etter at mannen var død, ble hun kjent med en kristen jomfru ved navn Saphira. Gjennom samværet med henne og ved hennes veiledning kom Sabina til sannheten og ble kristen. For dette ble hun anklaget for dommeren Berillus. Han kalte henne inn for retten og befalte henne å ofre til avgudene. Men hun nektet og avla også en herlig bekjennelse om Herren Jesus Kristus. Da ble hun dømt til å bli halshogd.

Keiser Hadrian døde til slutt i år 138, 63 år gammel og i sitt 21. regjeringsår. Etter ham fulgte Arrius Antoninus Pius. Også under ham fortsatte forfølgelsen på sett og vis, selv om heller ikke denne keiseren ga noen særskilt befaling om den. Hadrian selv så også ut til etter hvert å ha fått bedre tanker om de kristne og til en viss grad innsett at de var uskyldige. Derimot fattet han et uforsonlig hat til det jødiske folk, som måtte tåle den mest ubarmhjertige behandling under hans regjering.

Forsvarsskriftene som en del kristne forfattere skrev og sendte til Hadrian, bidro mye til at han etter hvert begynte å tenke seg om og vise de kristne rimelighet. Disse apologiene svarte med stor kraft på

de grove og harde beskyldningene som var funnet på mot de kristne, og la uskylden deres fram for dagen. Kvadratus, biskop i Athen, var den første som påtok seg å forsvare de kristne i et offentlig skrift. Han hadde vært disippel av apostlene. En annen lærd mann, Aristides, ga også ut et forsvarsskrift for brødrene sine.

Det disse forsvarsskriftene ikke hadde maktet hos Hadrian, oppnådde et brev fra Serenius Granianus, stattholderen i Asia. I brevet klaget han over den urettferdige måten de kristne ble dømt på. Siden klagen kom fra en hedensk embetsmann, måtte den bli sett på som upartisk. Derfor fikk den virkning hos keiseren: Han sendte Granianus' etterfølger, Minucius Fundanus, et påbud om at de kristne heretter ikke skulle forfølges eller straffes for annet enn forbrytelser som kunne bevises.

Nå fikk en del av de kristne det nok noe bedre enn før, men likevel ikke riktig godt. Mange av landshøvdingene var personlige fiender av de kristne og hadde dessuten ikke fått det keiserlige påbudet. De holdt seg derfor til de eldre forordningene og fortsatte å plage disse uskyldige menneskene.

Under keiser Antoninus Pius ga den dyktige Justin ut sitt første forsvarsskrift for de kristne. Han fikk senere martyrkronen under Markus Aurelius og er alminnelig kjent som Justin Martyr. I skriftet klager han blant mye annet over at de kristne ikke engang fikk den retten som ellers aldri nektes noen, heller ikke de groveste forbrytere: retten til å forsvare seg mot beskyldningene. I stedet ble de overgitt til døden av rent hat og uvilje – enda de i sannhet var et uskyldig folk, og troen deres var den helligste og beste av alle, ja, den eneste sanne.

Om hvordan de kristne viste tålmodighet og standhaftighet under de aller hardeste lidelser, sier han: «Hele verden vet at vi som tror på Kristus, ikke lar noe gjøre oss motløse. For selv om vi blir myrdet, korsfestet, kastet for glupske villdyr og plaget med fengsel, ild og alle slags pinsler, står vi likevel urokkelig fast ved bekjennelsen vår. Ja, jo mer fiendene raser og stormer mot oss, desto mer vokser vi i tall dag for dag. Vi kan gjerne lignes med vintreet: Jo mer det beskjæres, desto bedre vokser det og bærer frukt. Sannelig, de troendes menighet er et vintre plantet av Gud og vår Frelser.»

Keiseren lot Justins forsvarsskrift lese opp for seg. Han ble så overbevist om hvor urettferdig de kristne var blitt behandlet til da, at

han straks sendte påbud til folket i Asia: Ingen kristen skulle heretter forfølges eller dømmes til døden, med mindre det kunne bevises at han var en fiende av Romerriket. Slik opphørte forfølgelsen for denne gang, og kirken fikk igjen en tid med ro. Av dette ser vi også at den som skriver gode forsvarsskrifter for forfulgte kristne, kan utrette mye godt.

Den femte forfølgelsen: under Markus Aurelius (år 167–180) – del 1

Keiser Antoninus Pius døde i år 161, og hans bror Markus Aurelius Antoninus, vanligvis kalt Filosofen, fulgte ham på tronen. Markus Aurelius var en av de mildeste og mest rettferdige herskerne som noen gang har styrt Romerriket. Derfor kunne en med rimelighet vente at kirken nå, om noen gang under en hedensk keiser, skulle få ha fred og ro. Men det gikk helt annerledes. Historien viser at de kristne måtte tåle en svært hard og blodig forfølgelse under hans regjering.

Det var flere årsaker til dette uværet. De gamle beskyldningene om barnemord og blodskam ble nå gjentatt i fullt alvor, særlig i Lyon og Vienne i Gallia. Der lot de kristnes hedenske tjenestefolk seg overtale til å fortelle de skammelige tingene som er nevnt i forrige kapittel – som om det var en tilståelse. Slik hisset de opp folket mot dem på det heftigste. Ryktet om disse avskyelige beskyldningene spredte seg mer og mer, og overalt førte det til alminnelig forbitrelse og opprør mot de kristne.

Dessuten kom det i denne keiserens tid kraftige jordskjelv i Asia, og flere større og mindre byer ble ødelagt. Som vanlig fikk de kristne skylden for denne store landeplagen, og fiendene deres påsto i tillegg at de vrede gudene ikke kunne blidgjøres med noe annet enn de kristnes blod. De holdt det også mot de kristne at de nektet å sverge ved keiserens skytsengel og lykke. Dette ble tolket som stivsinn, forakt og opprør mot den høye øvrighet.

Eksempler på dette finner vi i Polykarps martyrium. Der gjorde Herodes og Niketes seg stor umak for å redde den gamle, ærverdige mannen. De rådet ham til å gå med på å sverge ved keiserens skytsengel for å berge livet, for etter deres mening kunne det ikke være noe galt i å si «Herre keiser» (*Polykarps martyrium*, hos Ittig). Ved Polykarps henrettelse viste det seg også at jødenes hat hadde bidratt ikke lite til forfølgelsen. For jødene, som ikke kjente sin besøkelsestid, overgikk til og med hedningene i hat og bitterhet mot sin Frelser og dem som bekjente hans navn.

Til disse årsakene kom enda en. Keiseren var i høyeste grad hengiven til den stoiske filosofien, og de kristne lærerne talte og formante ved enhver anledning mot dens tomhet. Derfor ble de stoiske filosofene de kristnes hovedfiender. De oppholdt seg stadig ved keiserens hoff og sto i stor anseelse der. Slik var det lett for dem å vende keiserens sinn mer og mer bort fra de kristne og til slutt få i stand en offentlig forfølgelse mot dem. Det ble ikke vanskeligere av at de kristne dessuten ble beskyldt for de groveste forbrytelser.

Av keiserens eget skrift (*Til seg selv* 11,3) forstår vi at han ikke hadde noe riktig kjennskap til de kristne og heller ikke noen gode tanker om deres himmelske lære og hellige liv. Villigheten deres til å gå i døden for Jesu skyld så han på som mangel på forstand, og den store tålmodigheten deres i de hardeste lidelser kalte han bare stivsinn og egenrådighet.

Siden keiseren var så forblindet av fordommer mot de kristne, var det desto lettere å få ham til å stadfeste de reskriptene mot dem som var utstedt under de tidligere forfølgelsene. Han utstedte også et nytt edikt, og nå gikk forfølgelsen for alvor i gang (Melito av Sardes hos Eusebius, *Kirkehistorie* 4,23). Dette skjedde i år 167, keiserens sjuende regjeringsår (Dodwell).

I begynnelsen var forfølgelsen særlig rettet mot de kristne i Vienne og Lyon i Gallia. Det var nemlig der de ble beskyldt for – og etter de forblindedes mening også overbevist om – barnemord og blodskam. Fra Gallia spredte forfølgelsen seg videre til Hellas og Asia. Akkurat på denne tiden skulle det holdes offentlige hedenske leker i Lyon. Mengder av mennesker strømmet til, og det ga grunn til å lete enda ivrigere etter de kristne og pine og plage dem til glede for tilskuerne.

Hvor hardt og umenneskelig de kristne i Lyon og Vienne ble behandlet, ser vi best av beretningen som menighetene der sendte til brødrene i Asia og Frygia. Der heter det blant annet: «Ingen ord kan beskrive hvor grusom denne forfølgelsen var, hvor forbitret hedningene var mot de kristne, og hvor mange pinsler de hellige måtte tåle. De ble lett etter på det nøyeste. Ikke bare ble de stengt ute fra hus, bad og torg – de fikk ikke engang lov til å vise seg noe sted.»

«Med de kristne var det da slik», skriver de videre, «at Frelserens ord til disiplene passet godt på dem: ‹Det kommer en tid da hver den som slår dere i hjel, skal tro at han gjør Gud en dyrkelse› (Joh 16,2). Noen falt fra i fristelsens stund av frykt for de grufulle pinslene. Men de fleste holdt ut med den største tålmodighet under de hardeste lidelser og bekjente Kristi navn frimodig og med glede. Midt i dødsstunden oppmuntret de hverandre med apostelens ord: ‹Den nåværende tids lidelser er ikke for noe å regne mot den herlighet som skal åpenbares på oss› (Rom 8,18).» (Eusebius, *Kirkehistorie* 5,1)

Blant de mange vitnene som utmerket seg i denne harde striden – både ved de smerteligste lidelser og ved en seirende tro og tålmodighet – var særlig disse.

Pothinus, biskopen i Lyon, ble straks ettersøkt og ført fram for øvrigheten. Der spottet de den gamle mannen med spørsmålet om hvem de kristnes Gud var. Han svarte: «Hvis dere var det verdt, skulle dere nok få vite det.» Dommeren befalte da at de skulle påføre ham all den smerte de kunne finne på. Hver eneste av hedningene var villig til det, for de innbilte seg at jo mer ondt de gjorde mot de kristne, desto bedre tjeneste gjorde de gudene sine. Hånet og utmattet av utallige pinsler ble biskopen slept halvdød inn i et avskyelig fengsel. Der oppga han ånden dagen etter, 96 år gammel.

Vettius Epagathus var en ung mann. Ifølge Eusebius viste han slike prøver på tro og kjærlighet i hele sin ferd at en uten å nøle kunne gi ham det samme vitnesbyrdet som Guds Ånd gir Sakarias: at han «vandret ulastelig etter alle Herrens bud og forskrifter» (Luk 1,6). Særlig blir han rost for hvor flittig og ivrig han tjente sin neste. Nå fikk han anledning til å vise på nytt at troen hans var virksom i kjærlighet.

Da han fikk vite hvor urettferdig, ja, umenneskelig de kristne ble behandlet, trådte han fram for dommeren og ba om lov til å tale de kristnes sak og vise at de var uskyldige. Det ble nektet ham, og

dommeren spurte om han også var kristen. Han bekjente det fritt, og uten videre anklage eller forhør ble han grepet, pint og henrettet for evangeliets skyld. De andre kristne som var til stede og så hvordan han fullførte løpet, ble kraftig oppmuntret av denne prøven på troen hans til å stå fast i de lidelsene som ventet dem.

Ikke mindre prisverdig er det eksemplet som martyren Blandina har etterlatt. Denne unge kvinnen hadde svært svak helse. Da forfølgelsen begynte, var hun derfor redd for ikke å klare plagene som kunne ramme henne når turen kom til henne. Men det gikk helt annerledes. Ved hennes eksempel viste Gud at «det som er svakt i verden, det utvalgte Gud seg for å gjøre det sterke til skamme» (1 Kor 1,27).

Hedningene så hvilke forferdelige pinsler hun led, og ble helt forundret. De kunne ikke fatte hvordan et så skrøpelig menneske kunne holde ut dag etter dag med den største frimodighet og styrke under så mange og så forskjellige plager. Forfølgerne pinte henne på alle tenkelige måter, men hun gikk til hver tortur som til et gjestebud.

Hun vitnet om at hver gang hun fikk bekjenne Jesus Kristus under pinslene, ble hun styrket på ny til striden. Det var som om hun ikke kjente det onde hun led. Noen av hedningene kalte tålmodigheten hennes stivsinn, for de kunne ikke forstå hvor den kom fra.

Mot kvelden var hele kroppen hennes grufullt mishandlet av utallige plager. Da slepte de henne i fengsel sammen med to andre som stred den samme striden, Attalus og Sanctus. Der skulle de vente på ny tortur og mishandling.

Så ble hun igjen ført ut på plassen og bundet til en påle formet som et kors, og villdyr ble sluppet løs for å kaste seg over henne. Slik hun sto der, holdt hun ikke bare fast ved bekjennelsen sin. Hun lovet og priste også høyt sin Frelser, som hadde kjøpt henne fri fra jorden med sitt blod og aktet henne verdig til å lide denne pinen og spotten for hans navns skyld.

Hun sto en tid slik, som et skue for de rasende hedningene, men villdyrene rørte henne ikke. Da ble hun tatt ned igjen, holdt i fengsel og senere ført fram på nytt. Nå ble hun viklet inn i et nett og kastet for en vill og opirret okse. Den slengte henne med hornene fra den ene enden av plassen til den andre, så ingen av tilskuerne kunne tenke annet enn at hun for lengst var død. Men til alles store forundring levde hun ennå og sto fast i den samme tro og tålmodighet som før.

Hver gang de gikk over til en ny tortur, ble hun tilbudt liv og frihet hvis hun ville fornekte Kristus og ofre til avgudene. Men hun foraktet alltid tilbudet. For hun visste hvem hun trodde på (2 Tim 1,12), og var viss på at ingen får kronen av hans hånd uten den som er tro inntil døden (Åp 2,10). Til slutt ble plageåndene hennes trette før hun. De innrømmet rent ut at de ikke visste flere måter å pine henne på. Da ble det befalt at hun skulle henrettes med sverd, og det ble gjort.

Slik ble vår Frelsers navn priset, og hans nådes kraft ble fullendt i dette svake kvinnelige kar. Ved troen stoppet hun gapet på løver, ble sterk i svakheten, fikk styrke i striden og vant en herlig seier (Hebr 11,33–34). Å, hennes tro og tålmodighet var stor, og hennes nådelønn er visselig også stor i himmelen!

Sanctus var født i Vienne, men var nå diakon i menigheten i Lyon. Han ble ført fram på skueplassen samtidig med Blandina for å lide pine og vanære for Herren Jesu skyld og om mulig bli brakt til frafall. Da bøddelen begynte torturen, ble Sanctus som vanlig tilbudt frihet hvis han ville forbanne Kristus og ofre til avgudene. Men verken løfter, trusler eller smerte kunne få ham til det. Når han ble spurt om navn, fedreland og ætt, svarte han bare: «Jeg er kristen.»

Bøddelen ble lei av hans uovervinnelige tålmodighet og samtidig så forbitret at han gikk og hentet smeltet metall og kokende bek og stenket det over martyrens kropp. Han tenkte at en så bitter smerte nok skulle få ham til å miste tålmodigheten og falle fra. Men Sanctus ble styrket med kraft fra det høye, så han kunne gjøre motstand på den onde dag og bli stående (Ef 6,13).

Dagen etter ble torturen gjentatt og skjerpet. Men ingenting av all den pine og vanære man kunne finne på, maktet å skille denne helten fra Jesu Kristi kjærlighet (Rom 8,35). Til slutt ble han kastet for villdyr. Da dyrene ikke gjorde ham noe, ble han satt i en glødende jernstol og i den stillingen henrettet med sverd.

En mann ved navn Attalus har også etterlatt et herlig eksempel på tro og tålmodighet fra denne tiden. Han var en fornem mann og romersk borger. Etter pøbelens innstendige krav ble han ført fram på skueplassen, og han gikk lidelsen i møte med kristen og mandig frimodighet. Da han ble slept ut på plassen, bar man en tavle foran ham. På den sto forbrytelsen hans skrevet med to latinske ord, så alle kunne lese den: *Attalus Christianus*, det vil si: Attalus er kristen.

Da pøbelen så innskriften, ble den så forbitret at den ville kaste seg over ham på stedet. Men da dommeren fikk vite at han var romersk borger, våget han ikke å overgi ham helt i deres vold. Han satte ham i forvaring og sendte saken videre til keiseren for å få hans avgjørelse.

Keiseren svarte at alle som bekjente Kristus og ikke ville gi det opp, skulle straffes på livet, hvem de enn var. Da påbudet var kommet, ble Attalus hentet ut av fengselet og kastet for villdyr. Men dyrene gjorde ham ikke den minste skade, og derfor ble han, som Sanctus før ham, satt i en glødende jernstol og der halshugget.

Da han satt i stolen og begynte å kjenne lukten av sin egen brente kropp, sa han med stor åndsnærværelse til hedningene rundt ham: «Se, det dere nå gjør, kan med rette kalles å ete mennesker. Men vi eter ikke mennesker, og vi gjør heller ingen annen ugjerning.» Med denne bebreidelsen siktet martyren til beskyldningen om barnemord, som hedningene så uforskammet førte mot de kristne.

Tavlen med innskriften *Attalus Christianus*, som ble båret foran ham på skueplassen, var en vanlig skikk hos romerne når forbrytere ble henrettet. De fikk en tavle festet på seg, eller den ble båret foran eller etter dem når de ble ført ut til retterstedet (Sveton, *Caligula* 32). Evangeliet vitner om at dette også ble gjort med vår aller helligste Frelser selv. Pilatus skrev en innskrift: «Jesus fra Nasaret, jødenes konge», og satte den på korset (Joh 19,19).

Av dette forstår vi at hele Attalus' forbrytelse var selve navnet «kristen». Noen annen ugjerning kunne han ikke overbevises om. Men dette navnet var så forhatt hos de blinde hedningene at det alene var nok til å dømme dem som bar det, til den mest pinefulle og skammelige død som var tenkt ut for noen forbryter. Slik ble Herren Jesu ord oppfylt: «Salige er dere når menneskene hater dere, og når de støter dere ut, spotter dere og kaster deres navn fra seg som noe ondt for Menneskesønnens skyld» (Luk 6,22).

Ponticus var en gutt på femten år. Men selv i denne umodne alderen var han voksen nok til striden og moden til å høstes inn i Guds rike. Han ble grepet og pint til døde for evangeliets skyld. Romerske lover påbød vanligvis at straffen skulle fastsettes etter alderen til den anklagede, ikke bare etter forseelsen, og ellers ble dette nøye overholdt. Men nå ble det helt satt til side, for det gjaldt de kristne. Mot

dem ville ikke de opphissede hedningene vise den minste rimelighet. De var bare opptatt av at pinslene skulle bli så store som mulig.

Den unge martyren fikk altså ikke glede av denne bestemmelsen. Men desto mer nåde fant han hos den store «lovgiveren» (Jak 4,12) – jeg mener hans guddommelige Frelser. Frelseren tok ham inn som stridsmann og ikledde ham sin fulle rustning. Med den slokket gutten alle den ondes brennende piler (Ef 6,16). Med en uovervinnelig tålmodighet, som var en frukt av troen hans, kjempet han seg gjennom den aller smerteligste lidelse, til forundring for alle tilskuerne, og fram til «den seiersprisen som Gud har kalt oss til der ovenfra i Kristus Jesus» (Fil 3,14).

En mann ved navn Alexander fikk også den samme skjebnen som han og flere andre av Jesu Kristi stridsmenn. Han var lege fra Frygia, hadde bodd mange år i Gallia og var blitt godt kjent der for sin fromme og forbilledlige ferd. Da han så hvordan de kristne i flokkevis ble slept fram for retten, gjorde han tegn til dem og oppmuntret dem til ikke å miste motet, men stå urokkelig fast ved evangeliets håp og bekjennelse.

Pøbelen la merke til dette og så også virkningen av oppmuntringen hans: Mange av de kristne som av redsel for pinslene var nær ved å falle fra troen, fikk motet igjen og rettet opp de slappe hender og de svake knær (Hebr 12,12). Derfor ble han anklaget for dommeren for å styrke de kristne i deres stivsinn. Han ble ført fram og spurt hvem han var, og han svarte med den største frimodighet at han var kristen. Det var nok. Uten videre forhør og rettergang ble han kastet for villdyrene.

Han kjempet lenge med dem. Han holdt ikke bare fast ved sin vante standhaftighet og tålmodighet, men ba også til Gud midt i striden, så andektig og inderlig som det svarte til sinnet hans. Da dyrene etter lang kamp ennå ikke hadde tatt livet av ham, ble han til slutt halshugget.

Nå skulle en tro at hedningene ville nøye seg med å ha gjort de hellige alt mulig ondt mens de levde. Menneskers hat pleier jo å opphøre når fienden dør, og noen ganger slår det til og med om i anger og medlidenhet. Men slik gikk det ikke her. Hedningene gikk med vold og bitterhet løs også på martyrenes døde kropper. Kroppene til de kristne som var døde i fengslene, ble kastet for hundene, og det

ble satt vakt dag og natt så ingen av de overlevende kristne skulle få anledning til å begrave sine drepte brødre.

Romerske lover tillot at også de groveste forbrytere ble begravet, og de kristne tilbød dessuten penger for å få gjøre det for sine døde. Likevel fikk de ikke utrettet noe. Dette er et åpenbart og ugjendrivelig bevis på at det hatet som slangen og dens ætt bærer til Gud og hans troende folk, er helt uforsonlig (1 Mos 3,15). Det er langt dypere og bitrere enn det hatet ett ugudelig menneske kan ha til et annet.

Martyrenes døde kropper lå her og der på retterstedene. Noen var revet i stykker av villdyr, andre mishandlet med bødlenes redskaper eller så brent at bare noen knokler var igjen. Også de måtte bli liggende ubegravet til bøddelsvennene kunne brenne dem til aske. Siden ble asken kastet i elven Rhône. Hedningene gjorde narr av dette. De kristne hadde snakket så mye om kroppens oppstandelse og hatt et så stort håp om den, sa de – nå skulle de nok få erfare at det ikke ble noe av. For hvordan skulle menneskekropper kunne stå opp igjen av brent aske som var spredt og skylt bort av vannet?

Dessuten holdt de offentlige og høytidelige takkefester for avgudene sine, fordi de med deres hjelp hadde fått hevn over de kristne. De spottet de kristnes hellige lære, tro og tillit og spurte hvor deres Gud nå var, og hvorfor han ikke reddet dem som tilba ham.

Eusebius (*Kirkehistorie* 5,1) forteller videre ut fra menighetens beretning fra Lyon at noen av de kristne falt fra troen i begynnelsen av forfølgelsen, mens de ble lett opp og fengslet. Av frykt for pinslene som ventet, og i håp om å berge livet, fornektet de Kristus, som de før hadde bekjent. Men de fikk sin fortjente lønn. Hedningene lot dem likevel bli sittende i fengslene en tid og behandlet dem dessuten med den ytterste forakt og vanære.

Det var riktig ynkelig å se disse frafalne, skrev de kristne videre. Martyrene tålte de aller hardeste pinsler ikke bare med tålmodighet, men med glede, på grunn av det salige håpet som fylte dem med liv. Man kunne se en majestet i ansiktene deres som vitnet om hvor lykkelig de hadde det innvendig. Men de arme sjelene som hadde fornektet Kristus, ble plaget av en ond samvittighet. De gikk med bøyd hode, og i ansiktet deres kunne man lese den fortvilelsen som frafallet hadde ført med seg.

Den femte forfølgelsen: under Markus Aurelius (år 167–180) – del 2

Dette var så tydelig at alle kunne se hvem de frafalne var. Og de troende ble ikke lite oppmuntret til å stå fast når de så både redselen og den kvelende tvilen hos de falne og den overstrømmende trøsten og gleden som bar de lidende martyrene. Gleden gikk så langt at martyrene midt i den hardeste striden var som fremmede for sin egen kropp. De syntes ikke å kjenne noe av alt det onde plageåndene påførte dem.

Det er ikke uvanlig å finne slike eksempler i de hellige martyrenes historie. Mange av dem kjente lite smerte under den forferdeligste behandling, og hos noen ble smerten til og med helt forvandlet til en ubeskrivelig glede. Den grep dem så fullstendig at også ansikt og holdning røpet den overveldende fred og glede som fylte hjertene deres. Slik gikk det med Sanctus, Blandina, Perpetua og mange flere. I seg selv fikk de erfare hvor overmåte stor Guds nåde er, og hvordan hans veldige kraft virker i de troende (Dodwell).

Dette får være nok om de kristnes skjebne og ferd i Gallia. Går vi videre i historien og ser hvordan forfølgelsen grep om seg og nådde de kristne i Hellas og Asia, mangler vi ikke bevis på den samme grusomheten fra hedningenes side og den samme tro og tålmodighet fra de kristnes side som i Gallia.

Blant martyrene i Asia må vi med god grunn først nevne den gamle og i sannhet ærverdige Polykarp, biskop i Smyrna. Han var en apostolisk mann og disippel av evangelisten Johannes. I mange år hadde

denne hellige mannen trofast ledet menigheten der som biskop. Nå ble han etter Herrens vilje kalt fram for å stride for den troen som én gang for alle er blitt overgitt til de hellige (Jud 3), og ved martyrdøden vise sin oppriktige kjærlighet til Herren Jesus.

Til alminnelig oppbyggelse og til takknemlig minne om sin forbilledlige lærer skrev menigheten i Smyrna ned det viktigste som hendte under hans martyrium, og sendte det ut i et rundskriv. Her følger hovedinnholdet.

Da forfølgelsen var kommet til Smyrna og hedningene så de kristnes store og uovervinnelige tålmodighet, ble de enda mer forbitret og satte seg fore om mulig å utrydde dem helt. De ropte høyt sitt vanlige slagord: *Aire tous atheous!* – det vil si: Bort med de gudløse! I dette raseriet lot de særlig Polykarp ettersøke, fordi han var biskop og leder for de kristne der på stedet.

Da Polykarp fikk vite om denne grusomme planen, lot han seg ikke skremme. Han bestemte seg for å bli i byen og ta imot det begeret som hans Frelser ville skjenke ham. Men vennene og tilhørerne hans la hardt press på ham for at han i det minste skulle forlate byen. Til slutt føyde han seg etter dem og dro et stykke ut på landet. Der ble han en tid og ba stadig, også i forbønn for menighetens vel.

Men forfølgerne fikk vite hvor han oppholdt seg, og sendte noen soldater dit for å hente ham. Da biskopen fikk høre at de kom, kunne han lett ha flyktet fra dem. Men han sa høyt: «Herrens vilje skje!» Så gikk han soldatene i møte og tok imot dem med stor vennlighet. Han lot dem få et måltid så godt det lot seg gjøre, og ba dem spise og la ham imens få be til Gud.

Det fikk han lov til, og han begynte å be med en slik andakt at de som var til stede, ble sterkt grepet og gjerne hadde sett at den verdige mannen ble spart. Da bønnestunden han hadde fått, var over, kom vakten for å føre ham til byen. På veien møtte han to fornemme menn, Herodes og Niketes. De viste ham den høfligheten å ta ham opp i vognen sin og rådet ham til å berge livet ved å gå med på å sverge ved keiserens lykke og ofre til avgudene. Det kunne han godt gjøre uten betenkeligheter, mente de.

I begynnelsen svarte Polykarp ingenting. Men da de stadig gjentok det, lot han dem forstå at han verken ville eller kunne gå med på forslaget deres. Da ble disse gode herrene så sinte at de ikke bare

snakket hardt til biskopen, men også dyttet ham ned av vognen, så den ene foten hans gikk ut av ledd. Likevel skyndte han seg videre for å komme til retterstedet.

Da han kom fram, spurte landshøvdingen om han var Polykarp. Han svarte ja, og landshøvdingen rådet ham til å nekte det av hensyn til sin høye alder. Dette gjentok han flere ganger. Med det gode ville han få martyren til å sverge ved keiserens skytsengel og forbanne Kristus for å berge livet. Da Polykarp hørte alt dette, så han opp mot himmelen og ropte høyt: «I åttiseks år har jeg nå tjent Herren Kristus, og i all denne tid har han bare gjort meg godt. Hvordan skulle jeg da kunne forbanne min Konge, som har frelst meg?»

Da landshøvdingen enda en gang krevde det samme, vendte han seg mot ham og sa: «Du vil rett og slett ha den tomme æren av at jeg gjør som du vil og sverger ved keiserens lykke, og du later som om du ikke kjenner meg. Derfor sier jeg deg rett ut: Jeg er kristen. Vil du vite hva den kristne tro går ut på, så gi meg en dag, så skal jeg gjøre deg nærmere kjent med den.»

Landshøvdingen svarte: «Se til å overtale folket til å gi deg en slik frihet.» Polykarp sa: «Det er med deg jeg taler. Med mengden har jeg i denne saken ingenting å gjøre. For vi kristne har lært å gi øvrigheten den ære som tilkommer den, fordi den er innsatt av Gud» (Rom 13,1).

Landshøvdingen: «Hvis du ikke tenker deg om, skal du vite at jeg har villdyr klare som skal rive deg i stykker.» Polykarp: «La dem komme! Vi kristne pleier ikke å skifte sinn fra det gode til det onde, men tvert imot fra det onde til det gode.»

Landshøvdingen: «Forakter du villdyrene, vil jeg la deg straffe med bål og brann hvis du ikke omvender deg.» Polykarp: «Du truer meg med en timelig ild, som bare brenner en stund og så slukner. Men du kjenner ikke den evige ilden som i den kommende dommen er beredt til straff for de ugudelige. Hvorfor nøler du lenger? Gjør det du truer med!»

Dette og mer av samme slag sa martyren i alles påhør, med klar sans og uten det minste tegn til frykt, forvirring eller vakling. Landshøvdingen merket at han verken fikk utrettet noe med det onde eller det gode, og ble da rasende. Han lot sin herold tre fram på plassen og rope ut tre ganger: «Polykarp har tilstått at han er kristen!»

Straks dette var sagt, begynte de store skarene av jøder og hedninger som var samlet der, å rope og skrike i munnen på hverandre med den største heftighet: «Dette er læremesteren her i Asia, de kristnes far og leder, han som forakter gudene våre og lærer andre å gjøre det samme!» I dette tumultet løp de til Filip og ba ham slippe en løve løs på Polykarp. Men Filip sa at det ikke lot seg gjøre, for dyrekampene var allerede over. Da ble de enige om å kreve at han skulle brennes levende.

Det morderiske kravet ble innvilget, og de var hjertelig fornøyd. De begynte å fare rundt overalt, særlig i badehusene, for å slepe sammen kvister og annet tørt og brennbart og gjøre i stand et bål. Jødene var særlig ivrige. Da bålet var ferdig, bar man fram redskapene som skulle brukes ved henrettelsen. Polykarp lot seg ikke det minste bevege av synet, men tok frivillig av seg klærne selv.

Da bøddelsvennene ville binde ham fast til en påle bak bålet, sa han til dem at det var unødvendig. For han som hadde aktet ham verdig til å lide for sitt navns skyld, skulle visselig også gi ham nåde til å holde seg stille i ilden uten å være bundet. Så langt ga de etter for ham at de nøyde seg med å binde hendene hans på ryggen og sette ham slik på bålet.

Da han nå var gjort i stand til å ofres, løftet han øynene mot himmelen og ba med klar stemme denne bønnen til Gud:

«Herre, allmektige Gud! Du som er Far til din elskede og høylovede Sønn Jesus Kristus, han som har gitt oss kunnskap om deg. Du som er Gud for alle engler og makter, Gud for alt det skapte og for alle rettferdige som lever for ditt åsyn! Jeg priser deg for at du har aktet meg verdig til å oppleve denne dag og time, da jeg kan få del med dine andre hellige martyrer og del i din Sønn Jesu Kristi beger, til livets oppstandelse for sjel og legeme ved Den Hellige Ånds kraft.

«La meg da i dag, min Gud, komme fram for ditt åsyn som et velbehagelig offer! Jeg takker, lover, priser og opphøyer deg for alt det gode du har vist meg. Og jeg priser deg for din evige og elskede Sønn; ved ham være ære og lov til deg og Den Hellige Ånd i all evighet! Amen.»

Straks han hadde avsluttet bønnen, ble bålet tent. Men til alle tilskuernes store forundring rørte ilden ham ikke. Den sto rundt ham som et hvelv eller en bue. Da forfølgerne merket dette, sendte de en mann som stakk ham gjennom med et jaktspyd. Martyrens blod

strømmet ut og dempet ilden, og både de troende som var til stede, og hedningene ble dypt forundret.

Slik endte denne store læreren. Han var høyt aktet for sin alvorlige og forbilledlige ferd, også av fiendene, men aller mest av de troende, som han trofast bygde opp ved lære, liv og martyrdød. De kristne som var til stede, ville ta det døde legemet hans for å gi ham en hederlig begravelse. Men jødene begynte å lage bråk og innbilte hedningene at hvis de kristne fikk rå over kroppen hans, ville de gi ham guddommelig ære. Da grep forfølgerne inn, tok kroppen og brente den.

Siden samlet menigheten knoklene som var igjen, og begravde dem. Denne hellige martyrens grav skal ennå være å se i Smyrna (Kortholt, *Om forfølgelsene*). Polykarp har også etterlatt et brev til filipperne. Det er svært oppbyggelig og vitner om den apostoliske ånd som rådet i den hellige mannen (Smyrna-menighetens rundskriv om Polykarps martyrium, hos Ittig).

Før Polykarp ble grepet og drept, fikk mange andre kristne der på stedet martyrkronen. Eusebius vitner om at ingen som ikke hadde sett det, kunne forestille seg den umenneskelige behandlingen de kristne led på denne tiden. De ble tatt av dage på mange voldsomme måter, men før de fikk lov til å dø, ble de også slått og hudstrøket. Med redskaper laget for formålet rev bødlene kjøttet fra knoklene deres, så man nesten kunne se inn i innvollene. Ofte fikk de ikke dø før de var så ille tilredt av ulike torturer at de nesten ikke kjente noe lenger.

Slik grusom mishandling tålte de hellige med ubeskrivelig tålmodighet og standhaftighet, ja, med glede og fryd, fordi de ble aktet verdige til å lide pine og vanære etter sin høylovede Frelsers eksempel og for hans rikes gode sak (Apg 5,41).

Blant de mange som slik led ondt for evangeliet i Guds kraft (2 Tim 1,8), regnes særlig disse. Germanicus var en ung mann av fornem ætt. Denne unge Jesu disippel ble stilt fram for landshøvdingen, som snakket vennlig til ham og rådet ham til å forlate kristendommen for å berge livet. Det burde jo bety desto mer for ham, siden han sto i sin beste ungdom og kunne håpe på stor lykke i verden.

Men Germanicus søkte bare å behage sin Herre, som hadde tatt ham inn som stridsmann. Han lot seg ikke fange av de smigrende ordene, men sto fast i sin bekjennelse til Herren Jesus Kristus. Frimodig

og med glede gikk han inn under dødsdommen: Han skulle kastes for villdyr.

Pionius ble også grepet, og etter utallige pinsler og prøver på tålmodighet ble han brent levende. Den samme skjebnen fikk Metrodorus og mange flere. Alle var de mennesker som våget livet for Herren Jesu navn. Og fordi de var tro inntil døden, har de også fått livets krone (Åp 2,10).

I Pergamon i Asia ble også flere henrettet for evangeliets skyld på denne tiden, blant dem Karpus, Papylus og Agatonike. Som brødrene deres ellers i verden sto også de mandig fast og lot lyset sitt skinne for andre i liv og død, til lov og pris for sin Far i himmelen (Matt 5,16).

Ptolemaios og Lucius var også to berømte sannhetsvitner fra denne forfølgelsen. Da Ptolemaios hadde fått sin dødsdom av Urbicius, trådte Lucius fram og sa til dommeren: «Hvorfor har du dømt og plaget dette mennesket? Han har jo ikke begått hor, mord, vold eller noen annen slik ugjerning som på noen måte kunne være mot rett og rimelighet. Din urettferdige dom kan verken behage vår fromme keiser eller hans sønn eller senatet.»

Urbicius svarte ikke på dette, men spurte bare: «Er du også kristen?» Da Lucius frimodig vedgikk det, måtte han lide samme skjebne som Ptolemaios. Av kjærlighet til sannheten hadde han jo tatt på seg å forsvare hans sak og uskyld. Da han hørte dødsdommen, trådte han fram og takket dommeren. Med denne ellers så urettferdige dommen hadde dommeren jo gitt ham anledning til å slippe ut av denne usle verden og hjem til sin himmelske Fars rike (Eusebius, *Kirkehistorie* 4,17).

En troende kvinne ved navn Felicitas fikk også martyrkronen sammen med sine sju sønner. Historien forteller dette: Felicitas og hennes sju sønner ble anklaget fordi de hadde tatt imot den kristne tro, og de ble dømt til å miste livet hvis de ikke ville fornekte Kristus. Moren viste stor frimodighet og standhaftighet. Hun avslo alle forslagene om frafall som ble lagt fram etter keiserens befaling, og hun oppmuntret også sønnene sine til tålmodighet og til å stå fast i det gode.

Blant annet sa hun: «Verken lokkende ord eller trusler skal få meg til å vike fra bekjennelsen av Jesus Kristus. Ved kraften fra Guds Ånd er jeg villig og rede til å lide og ofres for bekjennelsen av min tro. Og dere, mine kjære sønner, stå fast i bekjennelsen av Jesus Kristus!

For han venter på dere med alle sine hellige. Strid mandig for sjelene deres, og vis troskap mot Frelseren deres!»

Det hun gjorde og sa, fikk den beste virkning: Alle bestemte de seg for å gå i døden for evangeliets sannhet. Henrettelsen foregikk slik at Felicitas først måtte stå og se på at alle de sju sønnene hennes ble drept på ynkelig vis, den ene etter den andre. Til slutt kom turen til henne selv.

Den fremragende læreren Justin, som vanligvis kalles Justin Martyr, måtte også denne gangen ofre livet for den sannheten han hadde lært å kjenne. Han var født i Neapolis i Syria, og fra ungdommen av hadde han stor lyst til å prøve alt for å finne fram til den rette sannheten. Derfor gikk han i lære hos nesten alle de filosofiske skolene, men selv forteller han at han ikke fant hos noen av dem den skatten han lette etter.

Da bestemte han seg for å se nærmere på de kristnes lære – kanskje kunne han finne der det han lette etter. Og det gjorde han. Han fikk øye på sannheten og ble så glad for byttet – de tomme og tørre filosofiske grillene mot evangeliets sannhet, som gir lys og vederkvegelse – at han åpent bekjente seg til den kristne tro. Siden prydet og forsvarte han den med sitt liv, sine skrifter og sin martyrdød.

Selv forteller han blant annet hva som ga ham høye tanker om de kristne (Justin, *Den andre apologi*). Mens han ennå holdt seg til de platonske filosofene, hørte han mye snakk om at de kristne i det skjulte drev med ugudelige ting. Men han merket ikke noe slikt i den måten de levde på. Tvert imot ble han dypt grepet og forundret når han så hvor frimodig martyrene gikk i døden for sannheten i troen sin.

Da begynte han å tenke: Hvis de i det skjulte var så onde og ugudelige som folk sa, måtte de jo ha en ond samvittighet. Og da kunne de umulig tåle de forferdeligste pinsler så frimodig og lide den mest vanærende og smertefulle død med slik glede.

Men nå til martyrdøden hans. Det gikk slik til: På den tiden levde det en filosof ved navn Crescens, av den kyniske skolen. Han var et utsvevende menneske og passet derfor godt til det han ga seg ut for å være – kristendommens svorne fiende. Justin hadde et ordskifte med ham og satte ham med velbegrunnede argumenter så fast at han ikke klarte å svare for seg.

Dette tok Crescens som en vanære, og han ble så forbitret at han for alvor tenkte på å hevne seg. Han anga Justin for keiseren som en som forførte folket med en ny og farlig lære og rev ned den gamle religionen. På grunn av denne anklagen ble Justin grepet og dømt til å halshugges med øks. Med stor frimodighet tok han imot dommen, og med like stor frimodighet led han døden.

Noen historieskrivere hevder at keiser Antoninus opphevet forfølgelsen helt ved en egen forordning, og at grunnen var et under som skjedde ved de kristne soldatene i hæren hans. Kort fortalt lyder historien om denne mye omstridte hendelsen slik: Mens keiseren lå i krig mot kvadene, ble hæren hans en gang omringet så den ikke kom noen vei, og den holdt på å gå til grunne av hete og tørst.

Det var en stor mengde kristne i hæren på den tiden. I nøden ba de inderlig til Gud, og han bønnhørte dem og sendte for deres skyld et rikelig regn, så hele hæren fikk nye krefter. Keiseren ble grepet av underet og skrev til senatet i Rom. Han erkjente at han hadde fått hjelp ved de kristnes forbønn, og derfor opphevet han forfølgelsen helt.

Andre tviler likevel noe på denne beretningen. Underet kan nok være sant, sier de, men keiseren takket neppe de kristnes Gud for hjelpen, og derfor opphevet han heller ikke forfølgelsen av den grunn (Mosheim, *Kirkehistorie*).

Hvordan det enn var med dette, så mye er sikkert: Forfølgelsen ble i alle fall så langt opphevet at keiseren satte straff for dem som anklaget de kristne av hat og uten grunn. Grunnen var nok først og fremst keiserens egen rettferdighetssans.

Athenagoras og andre lærde og dyktige menn blant de kristne skrev på denne tiden forsvarsskrifter og leverte dem til ham, og så fikk rettferdighetssansen hans komme dette trengte folket til gode. Han ble bedre kjent med de kristne og så at de var uskyldige. Derfor lot han dem få samme rett i rettergangen som de andre undersåttene hans.

Endelig døde keiser Markus Aurelius Antoninus i år 180. Han ble etterfulgt av sønnen Lucius Commodus, som slett ikke slektet på farens bedre egenskaper, men ble en grusom tyrann. Likevel hadde menigheten noenlunde fred i hans regjeringstid. Noen alminnelig forfølgelse kom ikke før under Septimius Severus, og om den skal vi nå fortelle.

Den sjette forfølgelsen: under Septimius Severus (år 202–211)

Keiser Commodus omkom i år 192. Etter ham kom Aulus Helvidius Pertinax til makten, men han regjerte bare i 89 dager. Etterfølgeren hans, Didius Julianus, satt heller ikke mer enn noen få dager. Til slutt ble Septimius Severus romersk keiser. I hans tiende regjeringsår, år 202 etter Kristi fødsel, begynte den sjette store forfølgelsen mot kristenheten.

De viktigste ytre grunnene til denne harde forfølgelsen skal ha vært disse: Først jødenes opprør og frafall (Dodwell). De kristne hadde ikke den minste del i det, men nå som så ofte ellers måtte de likevel bære skylden sammen med jødene. Folk blandet sammen jøder og kristne og holdt dem like skyldige, selv om det var jødene alene som gjorde opprør.

Til dette kom en beskyldning som særlig på denne tiden ble rettet mot de kristne: at de ikke ga den høye øvrigheten den æren den hadde krav på. Saken var denne: Når hedningene holdt offentlige høytider, og særlig keiserens fødselsdag, feiret de med den største overdådighet og utukt, med avguderiske seremonier og opptog. Dette ville og utsvevende livet skulle da – slik det ofte er ennå i dag – være et bevis på ærbødighet og iver for den høye øvrighetens ære og velferd.

Men på den måten kunne ikke de kristne ære øvrigheten, for det stred åpenbart mot samvittigheten og troen deres. Dette tok hedningene som påskudd til å rope ut at de kristne var et folk uten den rette respekt for øvrigheten, og at de altså var fiender av keiseren og Romerriket (Tertullian, *Til Scapula*).

Denne og lignende beskyldninger fikk Tertullian til å skrive sitt fremragende forsvarsskrift for de kristne. Der viser han med dyp innsikt hvor usanne og grunnløse slike beskyldninger var. For de kristne var mer enn noen andre både skikket og villige til å ære og adlyde den høye øvrigheten. Det kunne en tydelig se allerede av at det aldri hadde vært et eneste eksempel på opprør eller ulydighet mot øvrigheten blant dem. Det måtte hedningene selv innrømme hvis de ville si sannheten.

Dessuten ba de kristne offentlig for keiseren, og det med disse ordene: «at Gud ville gi ham et langt liv, en trygg regjering, et varig hus, en tapper hær, et trofast råd, gode undersåtter, fred i landet og ellers alt det en keiser og et menneske kunne ønske seg».

De kristne ble beskyldt for å forsømme å ære øvrigheten fordi de ikke viste de samme gledestegnene som hedningene ved slike høytider. Til det svarer Tertullian at de kristne feiret keiserens fødselsdag med ren samvittighet og ikke i overdådighet og vellyst.

«Skulle det være et bevis på ærbødighet og troskap mot keiseren,» sier han videre, «at en velter seg i frådsing og drukkenskap og gjør utallige vederstyggeligheter til hans ære? Burde ikke en slik æresbevisning med rette kalles en offentlig skam? Er det en vakker ære å gjøre sitt hus om til en utuktig kro ved en slik høytid? Vi kristne,» sier han, «kommer sammen og feirer keiserens fødselsdag uten å sette tukt og ærbarhet til side» (Tertullian, *Apologeticum*).

Til slutt nevnes også Ulpians hat til de kristne som en av hovedgrunnene til denne forfølgelsen. Ulpian var en berømt hedensk jurist som ikke kunne fordra de kristne, både fordi de var kristne, og særlig fordi de prøvde å stifte fred mellom parter som lå i strid. Det likte ikke den lovkyndige mannen, for på slike forlik tjente han lite.

De kristne var nå ikke bare blitt mange i Romerriket. Biskopene deres hadde også fått så stor anseelse hos hedningene – som jo var fiendene deres – at hedningene av og til søkte hjelp hos dem i uklare saker. Med deres råd ble mange farlige og langvarige rettssaker forlikt og bilagt. Dette gjorde Ulpian svært forbitret, og han satte alt inn på å gjøre de kristne forhatt hos øvrigheten. Det var lett for ham, for han hadde vunnet anseelse og makt ved hoffet.

I begynnelsen var keiser Severus svært velvillig mot de kristne. Han tålte ikke bare at de var ved hoffet, men tok dem også ofte i

forsvar mot den rasende pøbelen. Men det vi nå har nevnt, forandret sinnelaget hans mot dem helt. Det skjedde så mye lettere fordi han var svært snar til vrede og lot seg drive til både vold og mord av små grunner.

Slik ble det gitt befaling om en offentlig og alminnelig forfølgelse av de kristne. Den gikk for seg med slik voldsomhet at mange mente at Antikrists tid nå var kommet. Ulykken begynte i Antiokia og bredte seg etter hvert videre i Romerriket, særlig i Afrika.

Der måtte mange mennesker sette livet til for evangeliets skyld. Dette var blant annet grunnen til at Tertullian skrev boka si til martyrene om tålmodighet. I den trøster han dem på det mest gripende og oppmuntrer dem til å stå fast i troen og bekjennelsen midt i heten fra denne harde forfølgelsen, som de nå etter Guds vilje sto i.

Keiseren selv var på denne tiden på krigstog mot partherne. Likevel gikk forfølgelsen for seg her og der i provinsene. Forskjellen var bare at den var mer eller mindre voldsom alt etter hvor velvillige stattholderne var mot de kristne. Et eksempel på det er Saturninus' og Scapulas tyranniske framferd, som historien forteller om.

Disse herrene var stattholdere i Afrika etter hverandre. I sin store bitterhet mot de kristne gjorde de provinsen til en skueplass for de aller forferdeligste henrettelser. Til den siste av dem skrev Tertullian en advarsel. Men hvor grundig og gripende den enn var, hadde den ingen virkning.

Som en prøve på hvordan forfølgelsen gikk for seg i Afrika, forteller Baronius denne historien: I hovedstaden Kartago lot stattholderen Saturninus kalle Speratus, Nazalus, Cittinus, Donata, Sekunda og Vestina fram for seg. Han sa til dem: «Vender dere frivillig tilbake til våre guder, kan dere få nåde og tilgivelse hos vår keiser.»

Speratus svarte: «Vi har ikke gjort noe ondt. Vi har ikke skjelt ut noen eller ønsket noen ondt. Tvert imot – når dere har gjort oss mye ondt, har vi til og med takket dere for det. For øvrig tilber vi ingen unntatt den eneste sanne Gud og Konge.»

Saturninus: «Vi er heller ikke ugudelige folk. Vi lever sedelig og saktmodig. Vi sverger ved vår herre keiserens skytsengel og ber for hans velferd, og det burde dere også gjøre.»

Speratus: «Vil dere ha tålmodighet til å høre etter, skal jeg forklare dere nærmere hvordan det egentlig står til med det dere kaller saktmodighet.»

Saturninus: «Jeg vil at du skal sverge ved keiserens skytsengel.»

Speratus: «Jeg kjenner slett ikke til noen jordisk konges skytsengel eller ånd. Men jeg tilber min Gud, som er i himmelen, og som ingen kan se. Jeg har ikke stjålet noe, og av det jeg tjener ærlig, betaler jeg skatt til keiseren, fordi jeg anerkjenner ham som min herre. Men jeg tilber ingen andre enn min Herre i himmelen, han som er kongenes Konge og herrenes Herre.»

Saturninus: «Slutt med slik snakk! Tre straks fram og ofre til gudene!»

Men Speratus lot seg like lite rikke nå som før. Da stattholderen merket at han ikke kom noen vei med ham, vendte han seg til medbrødrene hans og sa: «Gjør dere ikke delaktige i dette menneskets ubetenksomhet og dårskap! Frykt heller vår herre keiseren og adlyd hans befaling.»

Da trådte Cittinus fram og svarte: «Vi har ingen annen å frykte enn vår Gud i himmelen.»

Av dette svaret skjønte stattholderen at alle var av samme sinn og ikke lot seg rokke. Derfor befalte han at de skulle holdes i forvaring til neste morgen. Det ble gjort. Dagen etter ble fangene igjen ført fram for Saturninus. Nå ville han prøve om han kunne utrette noe med lokkemidler eller trusler hos kvinnene blant dem. Han sa til dem: «Vis vår keiser ære og ofre til gudene!»

Donata svarte: «Vi ærer keiseren som keiser. Men Gud ærer vi ved at vi også tilber ham.»

Vestina, som sto ved siden av, sa: «Jeg er også en kristen.»

Sekunda sa: «Jeg tror også på Gud og ønsker å høre ham til. Men deres avguder tjener og tilber jeg ikke.»

Etter en så frimodig bekjennelse lot stattholderen dem føre tilbake i fengselet. Så vendte han seg til mennene igjen og sa til Speratus: «Har du nå tenkt deg om, eller vil du fortsatt være en kristen?»

Speratus svarte: «Ja, jeg er det fortsatt. Hør, alle dere som er til stede: Jeg er en kristen!»

De andre fangene hørte den frimodige bekjennelsen hans og fikk nytt mot av den. Alle som én ropte de: «Vi er kristne!»

Saturninus sa til dem: «Ønsker dere ikke å komme fri?»

Speratus svarte: «I en rettferdig krig er det vel ingen som ber om å bli satt fri. Gjør med oss som dere vil, for vi går med glede i døden for vår Herre Jesu Kristi skyld.»

Saturninus: «Hva er det for bøker dere leser og gjør så mye av?»

Speratus: «Det er de fire evangeliene om vår Herre Jesus Kristus, apostelen Paulus' brev og de andre guddommelige skriftene.»

Saturninus: «Jeg gir dere tre dagers betenkningstid til.»

Speratus svarte: «Jeg er en kristen, og det samme er de andre som er med meg. Vi viker slett ikke fra troen på vår kjære Herre Jesus Kristus, hva dere så enn vil gjøre med oss.»

Nå så stattholderen at det var ute med alt håp om at de skulle falle fra. Uten å snakke mer med dem satte han opp dommen og avsa den. Den lød slik:

«Ettersom Speratus, Nazales, Cittinus, Veturius, Felix, Acyllinus, Lætantius, Januaria, Generosa, Vestina, Donata og Sekunda alle har bekjent at de er kristne, og har nektet keiseren den ære og verdighet han har krav på, finnes det rett og rimelig at de alle skal henrettes med sverd.»

Se her et eksempel på hvor arglistige Kristi fiender er! Leser en denne dommen i en fart, uten å prøve den, kunne en lett tro at den var helt rettferdig, og at martyrene fikk det de hadde fortjent. For hvis det var sant at de virkelig hadde nektet keiseren den ære han hadde krav på, hadde de jo uten tvil fortjent straff. Vi har også sett at de virkelig nektet keiseren den æren han vanligvis ble vist.

Men for å se at de var uskyldige, må en tenke over at den æren keiseren vanligvis ble vist, egentlig gjorde ham til en gud. Bare hedningene i sitt mørke kunne gi ham den. For en kristen ville det være å fornekte sin aller helligste tro. Som før nevnt viste de første kristne alltid øvrigheten all sann ærbødighet og troskap. Når hedningene beskyldte dem for ringeakt og ulydighet mot øvrigheten, var det fordi de kristne verken ville eller kunne gi keiseren guddommelig dyrkelse og ære, slik hedningene gjorde – for det stred mot Guds ord og samvittigheten deres.

Her må vi også huske på dette: Når de kristne nektet å si «Herre keiser», betydde «Herre» noe langt mer og høyere enn når tittelen ellers brukes om mennesker. For hedningene sto ordet for en guddommelig

verdighet, som de tilla keiseren på en smigrende og avguderisk måte. Nettopp derfor var noen keisere så fornuftige at de ikke ville at undersåttene skulle kalle dem eller ære dem med dette navnet.

Om keiser Augustus leser vi at han i et offentlig påbud forbød undersåttene sine å kalle ham herre – det vil si når ordet betydde det samme som gud (Sveton, *Augustus*). Det samme fortelles om Alexander Severus (Lampridius). Av dette er det klart: De kristne nektet ikke keiseren den borgerlige ære han hadde krav på, men de kunne heller ikke kalle ham herre i den betydningen ordet hadde den gangen. Derfor ville de heller kalles ulydige mot øvrigheten og miste livet for det, enn å røve den sanne Gud hans ære ved en så avskyelig smiger.

Men nå tilbake til martyrene. Det fortelles at de ble overmåte glade da den harde og urettferdige dommen ble lest opp. De begynte å prise Gud med høy røst og sa: «Vi takker vår kjære Herre og Frelser av hjertet fordi han har aktet oss verdige til å komme til himmelen som martyrer i dag.»

Så ble de ført til retterstedet. Da de var kommet dit, begynte hver av dem igjen å takke Herren Jesus Kristus for all den nåde han hadde vist dem, og særlig for den nåden som ble dem til del denne dagen. Deretter gikk de døden i møte for evangeliets skyld med et himmelsk sinn, glade og frimodige.

Men dette var bare begynnelsen og et forspill til den egentlige forfølgelsen. Den kom først for fullt da Scapula ble stattholder. Denne mannen kjente ingen grenser for sin grusomhet mot de kristne.

Ved hver anledning brukte han all sin makt til å gi sitt bitre hat mot disse uskyldige menneskene fritt løp. Nå ble de kristne lett etter overalt og stilt for retten, og utallige av dem ble drept på mange ynkelige måter. Særlig i Egypt og Tebais skal det ha gått overmåte hardt for seg.

Blant de egyptiske martyrene regnes særlig Leonidas, far til den berømte Origenes. Origenes var selv ennå svært ung, men lengtet likevel brennende etter martyrkronen. Da han fikk vite at faren var grepet, ville han for enhver pris være med. Da moren merket det, ba hun ham gråtende om å spare seg selv. Han kunne jo gagne Guds menighet langt mer ved å leve enn ved å angi seg selv og sette livet på spill.

Men alle formaningene hennes nyttet ikke. Fordi hun så gjerne ville beholde ham i live, grep hun til en annen utvei: Mens han sov,

tok hun alle klærne hans og gjemte dem så godt at han ikke fant dem igjen. Slik måtte den unge Origenes holde seg skjult, og på den måten slapp han unna forfølgelsen.

I mellomtiden skrev han et brev til faren, som satt i fengsel. I brevet trøster han ham og ber ham ikke miste motet, men holde ut i tro og tålmodighet, så han kunne få livets krone. Så ung han var, ledet Origenes likevel allerede den berømte kateketskolen i Aleksandria. Han gjorde det med slik flid og dyktighet at mange disipler strømmet til. Ved hans grundige undervisning ble de så overbevist om sannheten at mange av dem gikk frimodig i døden for evangeliets skyld før de ennå var døpt (Eusebius, *Kirkehistorie* VI,1–3).

Eusebius forteller om en kristen jomfru ved navn Potamiaina, som på denne tiden led hån, pinsler og død for evangeliets skyld sammen med moren sin, Marcella. Hun ble pint ynkelig en hel dag for at hun skulle miste motet og fornekte Kristus. Men hun sto urokkelig fast ved evangeliets sannhet. Da ble hun dømt til døden og overgitt til en fornem hedensk offiser ved navn Basilides, som skulle føre henne til retterstedet.

På veien dit kastet pøbelen hån og spott etter henne. Men da Basilides merket det, tok han henne i forsvar og hindret folket i å gjøre henne mer vondt. Martyren ble svært rørt over denne uventede medlidenheten. Hun lovet å be Gud om at offiseren måtte bli opplyst og omvendt, og det gjorde hun også.

Da hun kom til retterstedet, ble det helt kokende bek over kroppen hennes, og hun døde straks. Men merk nå hva som fulgte! Eusebius forteller videre at Basilides kort tid etter martyrdøden hennes bekjente seg til den kristne tro. Da øvrigheten fikk høre det, ble også han grepet, dømt til døden for evangeliets skyld og henrettet med sverd.

Perpetua og Felicitas var to fornemme kvinner som er blitt berømte blant martyrene fra denne tiden. Vi er så heldige at vi ennå har beretningen om martyrlidelsen deres (*Perpetuas og Felicitas' lidelse*). Den er et sjeldent levn fra oldtiden, og takket være den kan vi gi en desto riktigere framstilling av deres tro og tålmodighet, kamp og seier. Kort fortalt er historien denne:

Vibia Perpetua var en svært fornem ung kvinne. Hun hadde fått god undervisning i evangeliet og var blitt så overbevist og overvunnet av sannheten at hun med frimodighet bekjente seg til den kristne tro.

Under denne forfølgelsen ble hun grepet sammen med noen andre kristne og kastet i fengsel.

Da hun kom til dette mørke, stinkende stedet, ble hun først helt forskrekket, skriver hun selv. Men snart samlet hun tankene igjen og overga seg til Guds vilje. Da ble hun så tilfreds med dette ellers så stygge fengselet at hun ikke kunne ønske seg noe kjærere sted. Hun hadde den gangen et diebarn, og hun lot det hente til seg i fengselet. Også det lindret smerten hennes noe.

Faren hennes, som ennå var hedning, gjorde alt han kunne for å få henne til å falle fra.

For å oppnå det kom han ofte til henne i fengselet. Med tårer og mange rørende ord og fakter prøvde han å vende sinnet hennes bort fra troen på Kristus og bekjennelsen av ham. Han holdt fram for henne at hvis hun på denne måten førte døden over seg selv, ville også det spede barnet hennes bli dratt med i ulykken. Og verken han, som var faren hennes, eller de andre vennene hennes kunne lenger leve med noen anseelse.

Det er lett å skjønne hvor sårt det må ha vært for henne, i den tilstanden hun var i, å se sin gamle far og sitt diende barn be henne falle fra. Hun innrømmer selv at det gjorde et sterkt inntrykk på henne. Likevel sier hun at ingenting gjorde henne så vondt som at hennes kjære far ennå vandret i sin hedenske blindhet og var fremmed for livet i Gud.

Hver gang faren kom og ba henne falle fra, svarte hun ham med den beskjedenhet og ærbødighet en datter skylder sin far. Men samtidig sa hun fast og bestemt at det var umulig for henne å fornekte sin Frelser for hans eller noe menneskes skyld. Han hadde jo gjenløst henne med sitt blod, og ved hans store og ufortjente nåde var hun blitt arving til håpet om det evige liv.

Etter en tid ble hun ført fram for domstolen sammen med de andre fangene for å bli forhørt og dømt. Der møtte faren hennes opp igjen, og han hadde tatt med den lille sønnen hennes for lettere å nå målet sitt. Som før gikk alt han gjorde, ut på å få henne på andre tanker.

Også dommeren gjorde alt han kunne for å overtale henne til å fornekte Kristus. Han ba henne spare farens grå hår og tenke på sitt diende barn. Bare hun ville ofre for keiserens velferd, skulle hun straks være fri.

Men alle disse fristelsene, hvor store de enn var, kunne ikke skille henne fra Jesu Kristi kjærlighet. Den var sterkere hos henne enn både livet og døden. Uten å vakle bekjente hun at hun var og ville være en sann kristen, og at hun derfor verken kunne eller ville fornekte den Herre som hadde kjøpt henne. Så falt dommen: Hun skulle kastes for de ville dyrene.

Den andre berømte martyren var Felicitas. Også hun var gift, og nettopp på denne tiden var hun med barn. Hun fikk dødsdommen sammen med Perpetua og noen andre kristne som kjempet sammen med dem. Men fordi hun var med barn, måtte henrettelsen hennes utsettes til hun hadde født.

Hun var ellers tilfreds med dødsdommen, men ble likevel nedslått ved tanken på at fødselen kunne dra ut så lenge at hun ikke fikk følge sine åndelige søsken på den dagen for kamp og forløsning som nå sto for døren. Da ba de sammen i fengselet om at Gud, om det var hans vilje, måtte la dem alle gå sammen til den kampen som ventet.

Og Herren oppfylte løftet sitt også på dem: «Alt det to av dere på jorden blir enige om å be om, skal de få av min Far i himmelen» (Matt 18,19). For mens de ennå ba, fikk Felicitas fødselsveer og fødte en datter. En av de kristne søstrene som ble igjen, tok barnet til seg for å oppfostre det.

Historien forteller at Felicitas hadde en hard fødsel og skrek så høyt at det hørtes utenfor fengselet. En av vaktene som hørte det, sa til henne: «Når du jamrer deg så høyt i dag, hvordan skal det da gå i morgen, når du skal kastes for de ville dyrene?»

Felicitas svarte: «Det jeg lider i dag, er min egen lidelse og hører til naturens orden. Men i morgen er det ikke jeg som lider, men Kristus i meg. For da lider jeg for hans sak, og han skal styrke og holde meg oppe» (*Perpetuas og Felicitas' lidelse*).

Dagen etter ble fangene ført ut til amfiteatret. Der skulle de henrettes og samtidig være til moro for tilskuerne. Perpetua og Felicitas og de andre fangene gikk syngende til retterstedet. Ansiktene deres strålte av frimodighet og glede, i samsvar med den seierrike troen og det håpet om udødelighet som styrket hjertene deres.

Da de kom til skueplassen der henrettelsen skulle skje, sto jegerne som hadde oppsyn med de ville dyrene, oppstilt ved inngangen. Mar-

tyrene måtte gå forbi dem helt nakne. Da tilskuerne fikk øye på dem, ropte de til jegerguttene at de skulle piske dem, og det ble gjort.

Martyrene bar denne hånlige og smertefulle behandlingen med stor tålmodighet. Til trøst husket de at deres høylovede Frelser også lot fiendene vanære hans eget velsignede legeme på samme måte. Underveis kom de forbi dommeren Hilarius, og til ham sa de: «Du har dømt oss, men Gud skal dømme deg.»

Perpetua og Felicitas ble viklet inn i garn og kastet for de ville dyrene. Dyrene gikk hardt løs på dem, men fikk ikke tatt livet av dem. Derfor ble de ført ut igjen, og bøddelen gjorde ende på dem.

Samtidig ble Saturus kastet for en leopard. Den flerret ham straks så hardt at blodet i et øyeblikk fløt over hele kroppen hans. Da han merket at såret var dødelig, tok han ringen av fingeren til en soldat som sto ved siden av, Pudens. Han dyppet den i blodet som rant fra såret, satte den på soldatens finger igjen og sa: «Farvel, og glem ikke min tro! La heller ikke mine lidelser bli deg til anstøt, men til styrke.»

Mens han ennå levde, ble han ført ut sammen med de to kvinnene for å bli henrettet med sverd. Før martyrene skiltes på skueplassen, tok de en kjærlig og rørende avskjed med hverandre. Så gikk hver av dem til døden med den største frimodighet.

På veien møtte Perpetua en katekumen – det vil si en av de kristnes disipler som ennå ikke var døpt. Hun sa til ham: «Stå fast i troen, elsk hverandre, og la ikke våre lidelser bli dere til anstøt!»

Endelig døde keiser Septimius Severus i år 211, og med hans død tok forfølgelsen slutt for denne gang.

Den sjuende forfølgelsen: under Maximinus (år 235–238)

Etter at keiser Septimius Severus var død, fikk kirken i noen år fred for ytre fiender. De neste keiserne – Caracalla, Macrinus og Heliogabalus – brydde seg ikke stort om de kristne og deres saker. Keiser Alexander Severus var til og med så velvillig mot dem at han ikke bare holdt all forfølgelse borte, men også ga mange av dem høye embeter, både ved hoffet og ellers i riket.

Men da denne prisverdige herskeren døde i år 235, og Gaius Julius Maximinus ble opphøyd til keiser i hans sted, var det slutt på menighetens fred. Maximinus hadde knapt fått tronen før han viste hvor hardt et sinn han hadde. Han ga ut en offentlig befaling om å forfølge og drepe de kristne (Dodwell, *Avhandlinger om Kyprian*).

Likevel siktet han mest på lærerne; vi kjenner ikke til at andre enn noen av dem ble martyrer i denne tiden. Trolig gjaldt forfølgelsen hele riket. Men som så ofte ellers kom mye an på dem som styrte i provinsene. Særlig gjorde Vitalianus i Rom seg bemerket: Han lot en mengde lærere spore opp, dømme og drepe.

Keiser Maximinus hadde et så hardt og vilt sinn at ingen som kjenner ham, kan undre seg over at de kristne ble forfulgt under hans styre. Likevel mener mange at den viktigste grunnen var det uforsonlige hatet han bar til forgjengeren Alexander Severus og hans familie.

Saken var denne: Keiser Alexander var på mange måter en prisverdig hersker, ikke minst fordi han lot de kristne – like mye som sine andre undersåtter – nyte den rett og beskyttelse de kunne vente under et rettferdig og rimelig styre.

Hvordan han tenkte og handlet, ser vi blant annet av dette: Han satte så stor pris på ordet «alt dere vil at menneskene skal gjøre mot dere, gjør det også mot dem» (Matt 7,12) at han lot herolden rope det ut offentlig hver gang en forbryter skulle straffes. Han lot det også slå opp på palasset sitt og andre offentlige steder (Lampridius, *Alexander Severus*).

Ut fra dette og mer av samme slag som fortelles om keiseren, har noen villet slutte at han virkelig var en kristen. Men den meningen holder ikke. Trolig hadde han hørt ordet hos de kristne og elsket og brukt det – så langt det har sin grunn i naturens lov. Men av dette følger det ikke at han var kristen.

Historien viser tvert imot at han ikke kjente Kristus rett. Han lot riktignok sette opp et bilde av ham i kabinettet sitt, men side om side med bildene av Orfeus, Apollon, Apollonius fra Tyana og lignende hedenske helter og lærde.

Selv om han ikke var kristen, var han svært velvillig mot de kristne. Det var dels fordi han visste at de var uskyldige, og at de var gode og redelige undersåtter. Men først og fremst var det av kjærlighet til moren Mammaea. Hun holdt mye av de kristne, for gjennom samtaler og samvær med den kjente Origenes hadde hun fått innsikt i de viktigste sannhetene i den kristne tro.

Keiseren hadde stor aktelse for moren, og derfor var det lett for henne å vise de kristne all rimelig velvilje. Følgen var ikke bare at mange av keiserens hoffolk var kristne, men også at mange, ja de fleste, av hans egen slekt hadde tatt imot den kristne tro.

Maximinus derimot kom til makten uten rett og var av et helt annet sinn enn forgjengeren. Han satte seg fore å utøse all sin bitterhet og vold, ikke bare over Alexanders etterlatte slekt, men også over alle som forgjengeren hadde vist velvilje. Blant dem var de kristne, og derfor måtte også de tåle tyrannens hat og hevnlyst.

Uværet gikk likevel snart over, for den strenge herskeren fikk ikke regjere lenge. Han fór hardt fram mot soldatene som hadde hjulpet ham til makten, og ble snart forhatt blant dem. Da han holdt på å beleire Aquileia, fikk han en ynkelig ende sammen med sønnen. Dette skjedde i år 238, og menigheten fikk igjen en viss ro.

Den åttende forfølgelsen: under Decius (år 250–253)

Keiser Julius Maximinus omkom, som sagt, i år 238. Fra da av hadde kirken fred til år 250, da Decius besteg tronen. De hedenske forfatterne roser denne Decius for hans store evner, men Kristi kirke hadde ingen grunn til å rose ham. Han ble en av dens hardeste og grusomste forfølgere. I løpet av hans korte regjeringstid ble nesten utrolig mange hellige ynkelig pint og drept (Laktants, *Om forfølgernes død*).

Det aller første han gjorde som keiser, var å sende befalinger til alle landshøvdingene i provinsene: De skulle oppspore, fengsle og henrette de kristne. Historien vitner om at befalingene var skrevet i de aller hardeste og bitreste ordene. Keiseren truet også landshøvdingene med dødsstraff om de viste den minste slapphet når påbudet skulle settes ut i livet. Kravet var at de kristne enten skulle vende tilbake til sin tidligere avgudsdyrkelse eller utryddes helt.

Decius skal ha satt i gang denne forfølgelsen dels av hat til Filip araberen, hans nærmeste forgjenger, som visstnok hadde vært noe velvillig mot de kristne. Dels gjorde han det av harme over at fedrenes gamle religion ble mer og mer foraktet, både i Rom og over hele riket. Dette onde – som han mente det var – ville han stanse og slik gjøre sin tid lykkeligere.

Dette var de viktigste ytre grunnene som er blitt oppgitt for denne forfølgelsesstormen. Men slike grunner betyr aldri så mye. Hovedsaken er at slangens fiendskap mot kvinnens ætt alltid bryter ut i forfølgelse så snart Herren tillater det (1 Mos 3,15).

Det som er sikkert, er at Gud selv hadde sine hellige og viktige grunner til å la sin kirke bli så hardt forfulgt. For hvem våger å si at den

skjedde uten Herrens tillatelse? Etter Kyprians mening lå grunnene i at kristenheten alt da var kommet i forfall (Kyprian, *Brev* 8). Han beskriver forfallet med svært gripende og rørende ord og vitner om at mange, både lærere og tilhørere, var falt skammelig i gjerrighet, hovmod, splid og andre avskyelige laster.

«Vi bør gi akt på sannheten,» sier denne berømte biskopen og martyren, «for selv om forfølgelsens mørke ligger over oss, må ikke sinnet og tanken vår formørkes slik at vi ikke kan se og finne Guds vilje. Kjenner vi først årsaken til det onde, skal vi også lett finne legedom mot det.

Herren vil sette sitt folk på prøve. Og fordi kirketukten, som Gud så alvorlig har pålagt oss, er så sterkt forfalt, vil denne tuktelsen han har sendt, reise opp igjen den troen som lå nede – jeg hadde nær sagt: den sovende troen. Med våre synder har vi fortjent å plages enda lenger og hardere. Men Gud har i sin store godhet føyd det slik at det som til nå har rammet oss, mer ligner en prøvelse og en bevarelse enn en virkelig forfølgelse.»

«Hver og en,» skriver han videre, «var bare opptatt av å øke sin eiendom. Man glemte hvordan de troende levde i apostlenes tid, og hvordan de kristne alltid burde være. Man jaget med umettelig hunger etter gods og rikdom. Hos en del av prestene fantes ingen gudsfrykt lenger, i de kristnes ferd ingen barmhjertighet og i deres seder ingen tukt.

Mennene klippet og kjemmet skjegget, og kvinnene pyntet seg med sminke. De øynene Gud hadde gitt dem til rett bruk, misbrukte de til å stirre på forgjengelig lyst. Man giftet seg med vantro og gjorde Kristi lemmer til en horkvinnes lemmer (1 Kor 6,15). Man vanæret ikke bare Guds navn med eder og banning, men sverget nok også tidvis falsk.

Man var stolt og foraktet sine forstandere, og den ene ønsket den andre ondt. Mange av biskopene, som skulle gå foran de andre med et godt eksempel og gi dem gagnlige formaninger, forsømte sitt guddommelige kall og viklet seg inn i verdslige gjøremål. De forlot prekestolene og menighetene sine og reiste omkring i fremmede land. De drev handel og var gjerrige.

De kom ikke sine trengende trosbrødre til hjelp, men var umettelige og hadde et hjerte gjennomsyret av gjerrighet. Hvilken straff og hjemsøkelse har vi da ikke fortjent med våre synder? Ikke minst

fordi Guds rettferdighet for lenge siden har advart oss og sagt: ‹Dersom hans barn forlater min lov og ikke vandrer etter mine bud, dersom de krenker mine forskrifter og ikke holder mine befalinger, da vil jeg hjemsøke deres synd med riset og deres misgjerning med slag› (Sal 89,31–33).

Alt dette er jo forkynt oss for lenge siden. Men vi har glemt denne loven, og med våre synder har vi selv voldt at Gud må tukte oss desto hardere og sette troen vår på prøve.»

Til menigmann skriver denne nidkjære læreren blant annet: «Vi må bekjenne at den nød og forfølgelse som har ødelagt og fortsatt ødelegger den beste delen av vår hjord, er en frukt av våre synder. For vi har ikke tatt vare på Herrens veier eller holdt de budene som er gitt oss til vårt beste.

Vår Herre Jesus har gjort sin Fars vilje. Men vi jager etter rikdom og timelige fordeler. Vi er stolte, vi strides og trettes med hverandre, vi gir slipp på troens renhet og enfold, og vi sier farvel til verden med munnen, men ikke av hjertet og i sannhet.»

Så langt Kyprian. Ingen kan nekte for at dette er en hard og trist klage. Men hva ville vel denne nidkjære og rettsindige mannen ha sagt om han hadde opplevd vår tid og sett hvordan det står til med de kristne de fleste steder i dag?

Men tilbake til forfølgelsen: Den ble ført med den største hardhet og vold. Landshøvdingene visste av erfaring fra tidligere tider at de lidende kristnes tålmodighet og standhaftighet var nesten uovervinnelig. De visste også at det egentlig ikke var døden som kunne rokke dem og få dem til å falle fra.

Man måtte altså tenke ut nye og langvarige pinsler, for de tidligere hadde utrettet lite og bare sjelden nådd sitt mål. Derfor nøyde man seg ikke lenger med å true de kristne med de vanlige plagene – sverd, ild, ville dyr, pinebenker, glødende jernstoler og lignende. Man fant også opp helt nye bøddelredskaper, alt for at denne prøvelsestiden skulle skremme mer og virke sterkere enn de forrige.

Hieronymus forteller for eksempel om en mann som hadde holdt ut under flere slags tortur. Da fant forfølgerne på å smøre hele kroppen hans inn med honning. De bandt hendene hans på ryggen og la ham ut i solsteken, så han skulle plages og stikkes i hjel av fluer.

En ung mann ble prøvd på en annen måte, for om mulig å få ham til å synde. Han ble ført inn i en vakker hage og lagt i en bløt seng. Så sendte de inn til ham en horkvinne av uvanlig skjønnhet, som skulle bruke alle sine kunster for å forlede ham til urenhet.

For å overvinne fristelsen grep martyren til dette middelet: Han bet av et stykke av tungen og spyttet det i ansiktet på kvinnen. Ved smerten – men først og fremst ved hjelp av Guds Ånd – seiret han over fristelsen (Hieronymus, *Paulus' liv*, hos Baronius).

Gregor av Nazianz skriver at keiser Decius fór fram med den aller største grusomhet i denne forfølgelsen. Han satte seg fore å overgå alle sine forgjengere i hardhet og om mulig utrydde kristendommen helt.

Gregor av Nyssa forteller også at denne forfølgelsen var langt grusommere enn noen kunne forestille seg. Ingen alder, intet kjønn og ingen stand ble spart. Faren anga sønnen, og sønnen faren. Husene sto dels tomme, dels var de gjort om til fengsler for de kristne, som overalt ble jaget, oppsporet og fengslet. Ødemarkene var fulle av flyktninger som hadde flyktet dit fra faren og redselen som rådde overalt.

Disse og lignende vitnesbyrd, som vi ofte finner hos forfatterne fra denne tiden, viser tydelig hvor ille og forvirret det sto til med Guds kirke.

Forfølgelsen begynte i Rom, mens keiseren selv var til stede. Moyses, Maximus og Celerinus ble straks grepet og forhørt under tortur. Byens biskop Fabian ble den første martyren (Dodwell, *Avhandlinger om Kyprian*). Det ser ut til at keiser Decius, i likhet med Maximinus før ham, først og fremst hadde rettet blikket mot lærerne. Han tenkte nok at når hyrdene først var ryddet av veien eller hadde falt fra troen, ville hjorden – de andre kristne – desto lettere bli spredt og utryddet.

Så snart den keiserlige forordningen kom fram til myndighetene i provinsene, begynte man straks å sette den i verk. De fleste landshøvdingene bar et bittert hat til de kristne og grep derfor med glede denne anledningen til å la bitterheten gå ut over dem.

Andre var kanskje noe mildere av sinn. Men de kunne ikke, og våget ikke, skåne de kristne, for keiserens befaling var så streng og bestemt at de selv var i fare om de ga det minste etter når den skulle utføres. Derfor finner vi i alle provinser uten unntak de mest skremmende eksempler på vold og drap.

I Alexandria i Egypt skal stormen ha rast på det aller verste. Av den utallige mengden av Jesu Kristi stridsmenn som her vant seier og fikk kronen etter mange slags pinsler, nevnes særlig disse: Julianus, Kronion, Makar, Epimakus, Heron, Ater, Isidor og Alexander.

Disse ble pint ynkelig flere dager på rad. Ved hver ny tortur ble de lovet frihet om de ville fornekte Kristus og kristendommen. Men ingen spott, pine eller nød kunne skille dem fra «Guds kjærlighet i Kristus Jesus, vår Herre» (Rom 8,39). Til slutt ble forfølgerne lei av å pine dem og befalte at de først skulle piskes og deretter kastes levende på bålet.

Sammen med Heron ble en gutt på 15 år, Dioskur, ført fram for retten, og der bekjente han Kristus frimodig. Dommeren lovet ham først stor ære og mange fordeler i dette livet om han ville vende tilbake til den gamle religionen.

Da Dioskur ikke lot seg rikke av dette, ble han lagt på en pinebenk og ynkelig pint. Men han holdt like fullt fast ved sin bekjennelse av Kristus. Dommeren ble så forundret at han lot den frimodige bekjenneren gå fri for denne gang.

Om en annen kristen fortelles det at han sto for retten og skulle avlegge sin bekjennelse av Kristus. Men han begynte å vakle i troen og var nær ved å falle fra og fornekte ham. Hva skjedde da? Jo, soldatene Ammon, Zenon, Ptolemaios, Ingenus og Theofilus sto vakt ved domhuset og merket det.

De vinket til den vaklende bekjenneren og sendte ham et skarpt blikk. Blikket viste at de syntes ille om det, og manet ham til å ta mot til seg igjen. Han måtte ikke fornekte sin Frelser så skammelig av frykt for lidelsene som ventet, og slik ta skade på sin sjel.

Mens de slik prøvde å oppmuntre og styrke ham, løp de alle fram til domstolen og erklærte at også de var kristne og villige til å lide og dø for Herren Jesu Kristi skyld. Dommeren ble så forskrekket over dette uventede opptrinnet – over den brennende troen og frimodigheten hos soldatene – at han ikke våget å gjøre disse heltene noe ondt, men lot dem alle gå (Baronius, *Kirkens annaler*, år 250).

Ischyrion var en slave. Herren hans, en blind og ivrig hedning, befalte ham strengt å forbanne Kristus straks og ofre til gudene. Men denne Jesu Kristi frigitte lot seg på ingen måte overtale til det. Derfor drepte den ugudelige herren ham på en grusom måte.

Metras var en prest i Alexandria som ble rammet av denne stormen. Han ble truet med pinsler og død om han ikke ville fornekte Kristus. Men i stedet for å spotte sin Herre og Frelser bekjente han ham og lovpriste ham. Da kastet den rasende pøbelen seg over ham. De slo og flerret ansiktet og øynene hans med spisse rør, slepte ham til slutt ut av byen og steinet ham i hjel.

I det samme opprøret ble også flere kvinner henrettet for evangeliets skyld: Ammonarion, en jomfru; Merkuria, en gammel fornem frue; og Dionysia, også hun en fornem kvinne, gift og mor til mange barn. Plageåndene tenkte at disse svake kvinnene lett ville la seg skremme og falle fra troen.

Men de fikk tvert imot erfare at selv de aller mest pinefulle torturer ikke kunne tvinge dem til det. For de holdt seg fast til den Usynlige. Til forfølgernes store forundring og forbitrelse valgte de heller den mest vanærende og smertefulle død enn å fornekte den Herre som kjøpte dem (2 Pet 2,1).

En gudfryktig matrone som het Quinta, ble også grepet på denne tiden og slept til et avgudstempel. Der ble hun truet med døden om hun ikke ville dyrke gudene deres slik de hadde krav på. Men det lot hun seg ikke på noen måte tvinge til. Da bandt forfølgerne føttene hennes sammen og slepte henne gjennom de steinlagte gatene i Alexandria, til hodet hennes ble knust mot en kvernstein og hun utåndet.

I det samme opprøret stormet hedningene inn i huset til en kristen. De brøt seg inn gjennom vinduer og dører og røvet med seg de beste eiendelene. Det de ikke kunne ta med, kastet de i en haug på gaten og satte fyr på. De kristne tenkte da på apostelens ord: «Dere fant dere med glede i at eiendelene deres ble røvet fra dere, for dere visste at dere hadde en bedre eiendom, som varer ved» (Hebr 10,34).

Også andre steder i Romerriket merket de kristne de triste følgene av keiserens strenge befaling og hedningenes forbitrelse. Alexander, biskopen i Jerusalem, ble fengslet og ført til Caesarea. Der ble han stilt for dommeren og spurt om det var sant at han var biskop og forstander for de kristne.

Dette tilsto han med frimodighet og beskjedenhet. Dommeren bestemte seg straks for å dømme ham til døden. Men først ville han more seg selv og tilskuerne ved å la biskopen lide all den pine og vanære som tenkes kunne.

Så ble han pint og plaget dag etter dag. Når forfølgerne var redde for at han skulle dø under torturen, lot de ham føre tilbake i fengselet for å samle nye krefter, så han kunne tåle enda flere plager. Men med alt dette oppnådde fiendene ikke annet enn at de ga troen hans enda større anledning til å vise sin seirende kraft. Til slutt slapp han unna plageåndenes videre vold, for Gud lot ham sovne salig inn i fengselet.

Babylas, biskopen i Antiokia, ble for evangeliets skyld lagt i svære jernlenker og kastet i fengsel. Av denne voldsomme behandlingen ble han syk. Da han merket at sykdommen var til døden, ba han om å bli begravet med lenkene på, og slik skjedde det. Krysostomos forteller at lenkene ennå var å se i hans tid (Krysostomos, *Om Babylas*).

De kristne i Kartago kjente også hvor hardt denne forfølgelsen brant. Foruten de mange bekjennerne som ble drevet i landflyktighet for evangeliets skyld, regnes det også opp en mengde egentlige martyrer. De ofret sitt timelige liv for Jesu Kristi skyld og fikk et bedre liv. (*Bekjennere – på latin «confessores» – ble alle de kalt som i forfølgelsens tider bekjente Kristus med frimodighet og måtte lide for det, men likevel uventet slapp fra det med livet.*)

Blant martyrene i Kartago var Bassus, Mappalicus, Victorinus, Donatus, Firmus, Venustus, Martialis, Aristo, Credula, Julia, Fortuna, Herena og flere andre. Noen av dem døde på pinebenken, andre ble sultet i hjel, og noen ble drept på andre ynkelige måter.

De kristne på Sicilia fikk ingen mildere skjebne i denne tiden. Blant martyrene der nevnes særlig en kristen jomfru som het Agata. Dommeren Quintianus lot henne fengsle og dømme til døden. Men han unte henne ikke å dø straks. Først lot han henne strekke på pinebenken og siden slepe naken over skarpe steiner. Ja, de skar huden av fotsålene hennes og lot henne gå fram og tilbake på et gulv som var strødd med glasskår og skarpe småstein. Til slutt gikk de så langt i umenneskelig grusomhet at de skar av henne begge brystene.

Så ble hun satt i fengsel igjen. Der skal hun om natten ha blitt helbredet på underfullt vis. Under alle disse bitre lidelsene ble martyren styrket med kraft fra det høye. I stedet for å klage over det onde hun led, sang hun lovsanger til sin Frelser midt under pinslene, og slik – i gudsfrykt og hellig glede – oppgav hun ånden.

I Gallia hadde Jesus også sine trofaste vitner, som i gjerning og sannhet viste at de ikke holdt livet sitt kjært for hans navns skyld.

Vi trenger bare å nevne Saturninus, biskopen i Toulouse. Kort fortalt gikk det slik: En gang Saturninus var på vei til den offentlige gudstjenesten, fikk pøbelen øye på ham og begynte å rope høyt: «Se, der er han, den svorne fienden av vår religion, han som forkynner at templene våre skal rives! Kom, la oss hevne den uretten han har gjort mot oss og gudene våre!»

I oppløpet grep de ham og slepte ham med seg til avgudstemplet sitt for å tvinge ham til å ofre. Men biskopen svarte med høy og klar røst: «Jeg kjenner og bekjenner bare én eneste sann Gud. Ham alene bærer jeg fram lov- og takkoffer, men til deres guder ofrer jeg ikke.» Hedningene hadde nettopp en okse klar til å ofres til avguden deres, Jupiter.

Den tok de nå og bandt et rep om, og den andre enden av repet bandt de om biskopens fot. Så egget og slo de oksen til den løp vill og rasende av sted med martyren. Snart var hodet og lemmene hans så knust at han oppgav ånden (Sidonius Apollinaris, *Brev*).

I Rom var det en kristen jomfru som het Viktoria. Hun hadde en tid vært forlovet med en ung hedning ved navn Eugenius, men ville ikke gifte seg med ham uten at han ble en kristen – og det ville han ikke. Under forfølgelsen ble jomfruen pålagt å ofre til gudene. Da hun nektet, ble hun på sin egen forlovedes krav gjennomboret i hjertet med et sverd.

Calocerinus var en fornem tjener ved keiserinnens hoff, og Parthenius en høy embetsmann. Begge bekjente Kristus av egen fri vilje, og siden beseglet de bekjennelsen med sitt blod.

Sekundianus, Marcellianus og Verianus ble først pryglet og hudstrøket og så hengt opp på en pæl. Der ble lemmene deres ynkelig strukket ut, og kjøttet ble revet av kroppen deres med skarpe jernredskaper som var laget til dette. Etter denne grusomme mishandlingen ble de tatt ned igjen og stekt en tid over sakte ild. Til slutt ble de halshugget.

Timoteus og Maura ble først pint lenge og siden hengt opp med rep på et kors. Der hang de levende helt til den niende dagen, da de oppgav ånden i frimodig tro og bekjennelse. Her kunne man se et under av den tålmodighet, fred og kraft som Gud gav sine hellige. I hele den lange tiden de to hang ynkelig på korset, kom det ikke ett utålmodig

ord fra dem, verken mot deres umenneskelige plageånder eller over den store pinen og vanæren de led.

Tvert imot lovet og priste de sin Gud og Frelser. Det var for hans gode sak de led, og hans kraft ble fullendt i deres skrøpelighet (2 Kor 12,9). De brukte også tiden til å oppmuntre hverandre til tålmodighet og utholdenhet i den harde kampen, inntil Herren lot timen for deres forløsning komme.

Hippolytus var biskop i Ostia i Italia. Keiser Decius lot ham binde med hver fot til hver sin av to ville, ilske hester – kanskje for navnets skyld, for Hippolytus betyr «revet i stykker av en hest». Da biskopen var bundet slik, satte pøbelen som stod omkring, i et høyt skrik. Hestene for av sted og rev på et øyeblikk martyrens kropp i to.

Så løp de gjennom gatene med hver sin del av kroppen, og det var ynkelig å se hvordan ett stykke ble liggende her og et annet der. Siden ble stykkene samlet opp og begravet av de kristne. Martyrens siste ord var: «La disse hestene rive kroppen min i stykker, men ta du, Herre Kristus, min sjel til deg!» (Prudentius).

Det var særlig i denne tiden at mange kristne forlot hus og eiendom og drog bort til jordhuler og ørkener for å slippe unna den fryktelige ødeleggelsen. Noen av disse flyktningene – som Dionysius av Alexandria, Gregor Undergjøreren og Kyprian – kom tilbake til menighetene sine etter at Decius var død. Mange ble derimot i ørkenen for alltid.

Blant dem nevnes særlig en ung mann ved navn Paulus. Han kom aldri tilbake, men ble i hulen sin til han døde, og det skjedde først i hans 113. leveår. Siden fulgte mange andre hans eksempel, og slik ble denne Paulus far og grunnlegger for de såkalte eremittene eller eneboerne.

Så hard og voldsom forfølgelsen enn var, fikk keiseren likevel lite ut av den. De kristne viste alltid ved slike anledninger de herligste prøver på tro og tålmodighet. Men denne gangen var utholdenheten deres så usedvanlig og så allmenn at jo grusommere forfølgerne ble, desto villigere og ivrigere gikk de kristne dem i møte. De holdt verken ære, liv eller gods kjært når de ved å gi slipp på dette kunne ære sin guddommelige Frelser og fremme hans rikes gode sak.

Til slutt måtte keiser Decius selv dø, etter å ha ført sitt blodige styre i bare ett år. «Han kom raskt til denne høye stillingen,» sier Laktants,

«men fordi han tok på seg å rase mot Herren og hans folk, ble han også så mye raskere styrtet ned igjen.»

Det gikk slik til: Goterne hadde allerede gått over Donau og herjet ille i Romerriket. For å hindre dem i å trenge lenger fram drog keiseren ut på felttog mot dem. Først mistet han sønnen sin, og kort etter gikk det ut over ham selv: Han sank ned i en dyp myr, og kroppen hans ble aldri funnet. Dette skjedde i år 251.

Forfølgelsen tok likevel ikke helt slutt med Decius' død, for etterfølgeren hans, Vibius Gallus, fortsatte den i noen grad. Men også denne strenge herskeren regjerte bare kort tid, og så fikk menigheten endelig ro igjen.

Den niende forfølgelsen: under Valerian (år 257–262)

Keiser Vibius Gallus Hostilianus fulgte etter Decius både på tronen og i forfølgelsen av de kristne, som vi allerede har sagt. Forfølgelsen hans var ikke så hard som under Decius, men den var hard og grusom nok, for den ble ført mot et uskyldig og rettferdig folk.

Gallus regjerte bare i to år, og etterfølgeren hans, Aemilianus, stanset forfølgelsen helt. Men denne keiseren regjerte ikke lenger enn tre måneder. Derfor kunne ikke menigheten se på freden han gav som noe annet enn et pusterom som snart skulle ta slutt. Og slutt tok det da Aemilianus' etterfølger, Licinius Valerianus, satte i gang en ny forfølgelse i år 257.

Keiser Valerian var av fornem ætt og blir rost for store dyder – så langt slike kan tilskrives en hedning. I begynnelsen var han så velvillig mot de kristne at mange av dem satt i ansette embeter i riket. Ja, hans eget hoff var så fullt av troende sjeler at det etter Dionysius av Alexandrias vitnesbyrd «kunne regnes som en Guds menighet» (Eusebius, *Kirkehistorie*).

Denne gode holdningen til de kristne beholdt keiseren likevel bare til sitt fjerde regjeringsår, år 257. I begynnelsen av august det året utstedte han et påbud om at de kristnes biskoper, prester og diakoner skulle straffes på livet. Senatorer, romerske riddere og andre ansette menn som ble funnet å være kristne, skulle først miste gods og verdighet. Holdt de likevel fast ved troen, skulle de miste livet. De kristne kvinnene av stand skulle miste eiendommen sin og sendes i landflyktighet (Kyprian, *Brev*).

Keiseren skiftet så brått og så sterkt sinnelag mot de kristne, og den viktigste grunnen skal ha vært at han hadde fortrolig omgang med en egyptisk magiker, en mester i svartekunster. Denne mannen var de kristnes uforsonlige fiende. Han grep nok anledningen og brukte den tilliten han hadde hos keiseren, til å male de kristne i de verste farger og slik vende keiserens sinn mot dem. I tillegg hadde de kristne en bitter fiende i Macrianus, en ansett statsmann som stod i stor gunst hos keiseren og skal ha hatt en god del av skylden for denne forfølgelsen.

Påbudet ble altså utstedt, og forfølgelsen begynte i Rom mens keiseren og sønnen hans Gallienus selv var til stede. De som anklaget de kristne, ble først lovet halvparten av de anklagedes eiendom, siden alt sammen. Den første som fikk merke virkningen av dette, var biskopen i Rom, Stefanus. Akkurat da han stod i menighetens forsamling for å holde gudstjeneste, ble han grepet, og kort etter ble han halshugget (Platina, *Stefanus' liv*).

Ikke lenge etter var turen kommet til Stefanus' etterfølger, Sixtus eller Xystus, den andre med dette navnet. Denne fremragende mannen var greker av fødsel, fredelig og rettferdig. I den korte tiden han var biskop i Rom, viste han mange prøver på både innsikt og rettsinn. Da forfølgerne satte etter ham, gikk han dem frimodig i møte og avla en herlig bekjennelse om Kristus. Med full hengivelse tok han så imot dommen: Han skulle halshugges (Kyprian, *Brev*). En annen kristen ved navn Kvartus fikk martyrkronen samtidig med biskop Sixtus.

På tredje dagen etter at Sixtus var henrettet, ble Laurentius, diakon i Rom, kalt fram for å bekjenne Herren Kristus og ofres for hans navn. Det gikk slik til: Da biskop Sixtus ble ført ut til retterstedet, fulgte Laurentius med. Gråtende klaget han over at han ikke ble holdt verdig til å få martyrkronen sammen med biskopen sin. Sixtus trøstet ham og forsikret ham om at en hard kamp ventet også ham: Om få dager skulle han følge etter. Med det slo Laurentius seg til ro, og tre dager senere kom også hans time.

Grunnen til at han måtte vente litt lenger enn biskopen, var denne: Laurentius var den fremste diakonen i Rom og hadde derfor tilsynet med menighetens midler, som de fattige i menigheten levde av. Dette visste guvernøren. Derfor ville han ikke forhaste seg med å arrestere

og henrette Laurentius, for han håpet at diakonen kunne lokkes eller trues til å utlevere menighetens eiendom.

Da Laurentius fikk vite hva guvernøren var ute etter, samlet han alle de fattige som fikk underhold på menighetens bekostning. Han stilte dem opp på rekke og sa til guvernøren: «Se, dette er menighetens skattkammer! For de lever i troen på Kristus, og Kristus lever i dem.» Guvernøren så at han var narret. Han ble svært harm og dømte straks Laurentius til å stekes på en rist.

Slik skjedde det, og martyren tålte denne pinefulle døden med en tålmodighet som ikke kan beskrives. Da han hadde ligget på risten en stund, sa han med stor mildhet, fylt av Guds fred og kraft: «Nå er jeg stekt på den ene siden. Snu meg nå over på den andre.» Så bad han til Gud og oppgav ånden (Ambrosius, *Om pliktene*).

Fra Rom spredte forfølgelsen seg videre ut til provinsene, der den ble drevet med stor voldsomhet og mye blodsutgytelse.

Kyprian, biskopen i Kartago, fortjener særlig oppmerksomhet. Historien om martyriet hans er denne: Da han hørte ryktet om uværet som hadde brutt løs i Rom, sendte han straks bud dit for å få vite nærmere hva det keiserlige påbudet sa om forfølgelsen (Dodwell, *Avhandlinger om Kyprian*). Sendebudene hans var knapt kommet tilbake med svaret før selve påbudet nådde guvernøren i Afrika.

Det skapte stor forvirring blant de kristne der. Men Kyprian selv var ved godt mot. For da han hørte at biskop Sixtus i Rom allerede var ofret, ble han fylt av en slik lyst og lengsel etter martyrkronen at han ønsket at forfølgerne måtte overfalle ham midt under gudstjenesten, mens han ennå stod og forkynte Kristus – om det var Herrens vilje.

Det varte heller ikke lenge før denne store læreren ble ettersøkt og kalt fram for å lide. Men før vi forteller om det, må vi si litt om hvor han kom fra, og hva han hadde opplevd. Tascius Caecilius Cyprianus var født i Kartago i Afrika av hedenske foreldre. Alt i tidlig ungdom viste han usedvanlig lyst og evne til studier. Derfor fikk han en tid grundig undervisning i de boklige kunster, særlig i talekunsten, som han siden også ble berømt for.

Etter hvert vant han høy anseelse, stor rikdom og mange venner. Til slutt behaget det Gud å åpenbare sin Sønn for ham. Til denne store gjerningen brukte Herren en lærer i Kartago som het Caecilius, og hans navn tok Kyprian etter at han var blitt omvendt. Ved denne

salige forvandlingen ble hans herlige naturgaver helliget, og han ble et utvalgt redskap i Herrens hånd. Nå solgte han sine store eiendommer og gav pengene til de fattige.

Etter en tid ble han prest i Kartago, og embetet skjøttet han med stor flid, forstand og rettsinn. Da biskop Donatus døde, ble han ikke bare valgt enstemmig, men også så godt som tvunget til å ta imot bispeembetet i denne hovedstaden. Dette embetet styrte han med stor visdom og troskap. Under de tidligere store forfølgelsene drog han en tid bort fra Kartago – ikke av frykt, men for å føye menigheten, som ønsket å beholde sin fremragende biskop lenger til oppbyggelse.

Han kom snart tilbake til menigheten, og under denne forfølgelsen ble han kalt fram for guvernøren. Med stor frimodighet og troskap bekjente han Kristus for dommeren og ble derfor dømt til landflyktighet i Curubis. Denne harde skjebnen tok han imot med glede og bar med tålmodighet. Kort etter at han var kommet dit, fikk han i en særskilt åpenbaring vite at han på samme dag året etter skulle få martyrkronen – og det slo nøyaktig til.

Mot slutten av året sendte guvernøren Galenus Maximus noen av tjenerne sine til Kyprian med befaling om at han straks skulle reise fra Curubis til landstedet sitt ved Kartago og bli der til videre ordre. Nå skjønte biskopen at hans forløsning nærmet seg, og i visshet om det tok han glad fatt på reisen. Da han kom til Kartago, var guvernøren selv ikke der. Han hadde reist til Utica for helsens skyld, og dit kalte han nå Kyprian for å stå for retten.

Men biskopen reiste ikke dit. Han holdt seg skjult til guvernøren var kommet tilbake til Kartago. I mellomtiden sendte han et brev til prestene og menigheten og forklarte hvorfor han hadde trukket seg unna. Han skrev at «det sømmet seg ikke at han led martyrdøden et annet sted enn hos sin menighet. Der kunne alle tilhørerne hans være vitner til hans siste bekjennelse og bli oppbygget av den frimodighet og standhaftighet som han trygt håpet at Herren ville gi ham nåde til på stridens dag».

Kort etter kom guvernøren tilbake til Sixtus' landsted like ved Kartago. Der lot han Kyprian føre fram for seg og holdt denne samtalen med ham:

Guvernøren spurte: «Er du Tascius Cyprianus?» Han svarte: «Ja.» Guvernøren: «Er du den som er biskop og leder for de gudløse?»

Kyprian: «Ja.» Guvernøren: «Keiseren befaler deg å tilbe gudene våre.» Kyprian: «Det gjør jeg ikke.» Guvernøren: «Tenk på ditt eget beste!» (*«De gudløse», ateistene – slik ble de kristne sett på og kalt fordi de ikke dyrket hedningenes guder.*)

Kyprian: «Gjør det dere er befalt. I en rettferdig sak trenger man jo ikke å tenke seg lenge om. Min Herre Jesus, som jeg uten opphør lengter etter å tjene, er min styrke og min salighet.» Guvernøren: «Jeg har medlidenhet med deg og ønsker så gjerne at du tenkte på din egen velferd.» Kyprian: «Jeg ønsker ikke noe annet eller bedre enn å få tilbe min Gud og snart komme til ham.»

Det likte guvernøren dårlig. Han rådførte seg med dem som satt i retten sammen med ham, og vendte seg så til Kyprian igjen og sa: «Lenge nok har du holdt på med ditt gudsbespottelige vesen og gjort mange mennesker opprørske og frafalne sammen med deg. Du har oppført deg som en fiende av de romerske gudene og lovene.

«Vår nådige og hellige keiser Valerian og hans sønner Gallienus og Valerian har ikke kunnet få deg til å vende tilbake til deres gudsdyrkelse. Og siden du er funnet å være opphavsmann til de verste lastene, skal du også bli et eksempel for de menneskene du har forført og gjort delaktige i dine misgjerninger. Med ditt blod skal straffen begynne.»

Da han hadde sagt dette, tok han fram en tavle og leste opp dommen. Den lød: «Det er funnet rett at Tascius Cyprianus skal henrettes med sverd.»

I stedet for å bli skremt eller bedrøvet over denne urettferdige dødsdommen viste Kyprian en inderlig glede. Med klar og jublende røst begynte han å prise Gud, som hadde latt ham nå fram til denne dagen og aktet ham verdig til å bli et offer for sin Sønns evangelium.

Da Kyprian ble hentet til guvernøren, fulgte mange fra menigheten hans med. Og da de hørte dødsdommen bli lest opp, ropte de høyt: «Vi vil gjerne dø sammen med vår hellige biskop!»

Så snart dommen var felt, ble martyren ført ut på Sixtus' åker, der henrettelsen skulle skje, og også dit fulgte menigheten ham. Da han kom til retterstedet, ble han ikke grepet av redsel. Han tok selv av seg klærne, falt på kne og bad en andektig og inderlig takkebønn til Gud. Bøddelen gav han 25 gullmynter.

Så lukket han øynene, og slik gikk han døden i møte – med en troende, besindig og mandig frimodighet, uten den minste frykt eller

forvirring – for Jesu navns og vitnesbyrds skyld. Dette skjedde den 14. september år 258 (Dodwell, *Avhandlinger om Kyprian*).

Mange av Kyprians disipler – noen av dem hadde offentlige embeter i menigheten – våget også livet og ofret det for navnets skyld. Blant dem nevnes særlig Lucius, Montanus, Flavianus, Julianus og Viktorinus. Dommeren Solon hadde først bestemt at de skulle kastes levende på bålet. Men han ombestemte seg og lot dem i stedet sette i fengsel, der de ble plaget på mange måter, særlig med sult og tørst.

Denne harde og urettferdige behandlingen tålte disse hellige bekjennerne med stor tålmodighet. Til slutt forstod dommeren at de ikke kunne tåle mer pine, og at han derfor ikke lenger kunne ha fornøyelsen av å plage dem. Så lot han dem alle henrette med sverd.

Dessuten skal 300 andre kristne ha fått martyrkronen på én gang, og det slik: Guvernøren lot lage en stor ovn og fylle den med ulesket kalk, og ved siden av ovnen lot han legge røkelse. Da alt var gjort klart, lot han de 300 kristne stille seg opp ved ovnen og befalte at de straks enten skulle ta av røkelsen og ofre til avgudene eller hoppe i den glødende ovnen.

Martyrene var alle av ett sinn, og sinnet deres var etter Kristus. Derfor samrådde de seg heller ikke med kjøtt og blod (Gal 1,16), men fulle av håp om udødelighet og hellig frimodighet gav de kroppen sin til ilden for Jesu vitnesbyrds skyld. (*Disse martyrene er kjent i kirkehistorien under navnet «Massa candida», den lysende deigen – den glødende, skinnende massen.*)

Theogenes, biskop i Hippo i Afrika, og flere andre biskoper, prester og kristne i Numidia hører også til den store skaren av vitner som under denne forfølgelsen har fullendt løpet, bevart troen og fått rettferdighetens krans (2 Tim 4,7–8). Vi har sagt tidligere at de kristne ble behandlet mildere eller hardere alt etter hvilket sinnelag guvernørene hadde mot dem, og også i denne forfølgelsen finner vi eksempler på det.

Aemilianus, stattholderen i Alexandria, var en mann med et svært hardt sinnelag og dessuten en bitter fiende av de kristne. Knapt var det keiserlige påbudet om forfølgelsen kommet før tyrannen kalte biskopen i byen, Dionysius, inn for seg, sammen med noen av menighetens lavere tjenere, blant dem Maximus, Faustus og Eusebius. Han

befalte dem straks å forlate Kristus og vende tilbake til de gudene som ble dyrket over hele jorden.

Dionysius svarte at det bare er én sann Gud, han som de kristne bekjente og tilba. Han ville aldri la seg dra bort fra å bekjenne og tilbe ham, hva han så måtte lide. Stattholderen holdt fast på sitt og la til at Dionysius og hans brødre burde se det som en stor nåde av keiseren at han ga dem frihet til å si fra seg overtroen og vende tilbake til gudene. Ellers hadde han både makt og rett til å straffe dem på livet uten å gi dem noe valg.

Dionysius svarte på egne og brødrenes vegne at han nok både skyldte og ville ære keiseren som en øvrighet Gud hadde innsatt. Men Gud måtte han lyde mer enn keiseren og noe annet menneske, og derfor ville han stå fast og urokkelig i bekjennelsen av Jesus Kristus, hva som enn fulgte.

Da stattholderen skjønte at verken ord eller trusler nyttet, ga han ordre om at Dionysius og de andre menighetstjenerne straks skulle sendes i landflyktighet til Cefro i Lydia, et svært fjerntliggende og ugjestmildt sted. Dionysius var mye syk på den tiden, men han fikk ikke én dags hvile. Han måtte av sted med en gang, og det var andre gang han ble drevet i landflyktighet for evangeliets skyld.

Men se nå hvordan Herren vender fiendenes planer til det beste! Da Dionysius og brødrene kom fram til Cefro, fantes det noen kristne der som i hemmelighet hadde flyttet dit fra Egypt. De ble snart kjent med hverandre, for de var av ett sinn og sto for samme sak. Derfor begynte de å samles til felles oppbyggelse, trøst og oppmuntring og holdt offentlig gudstjeneste.

Det gikk ikke uten store hindringer og uro fra hedningene, som ofte overfalt dem, jaget dem bort og til og med steinet dem. Likevel hadde Guds ord fremgang på dette stedet. Mange hedninger ble overvunnet av sannheten når de hørte evangeliet forkynt og så de kristnes hellige ferd. De bøyde seg under troens lydighet og fikk del i de helliges arv i lyset.

Men det varte ikke lenge før Aemilianus fikk vite om dette. Ingenting tålte han dårligere enn at de kristne holdt sammenkomster og slik styrket seg og vokste i tall. Han sørget derfor straks for å spre de kristne i Cefro. Særlig befalte han at Dionysius og de andre kirketjenerne som var der, skulle bindes og føres under vakt til Kullutio,

et sted som var enda verre enn det første. Slik ble det. Men også her fantes det noen kristne i skjul, og da Dionysius og brødrene kom, fikk de nytt mot til å bekjenne Kristus og følge ham.

Her døde noen av de forfulgte og etterlot seg et herlig eksempel på tro og tålmodighet, til oppmuntring og etterfølgelse for brødrene. Andre fikk beholde livet, blant dem Dionysius selv. Etter landflyktigheten og fangenskapet kom han tilbake til menigheten og embetet sitt, og han har etterlatt seg en skriftlig beretning om hvordan han og de andre kristne ble undertrykt og led i denne prøvelsens tid.

Mens Dionysius og brødrene var i landflyktighet, satt ikke Aemilianus stille. Han for så voldsomt fram mot de kristne at han gikk langt ut over det keiseren hadde befalt ham (Dodwell). Han satte i gang et forferdelig blodbad og lot en stor mengde drepe – menn og kvinner, gamle og unge, høye og lave. Noen ble drept av giftige slanger, andre på andre måter som var like pinefulle.

Dionysius skriver at han ikke engang kunne regne opp alle som på denne tiden ble tatt av dage for evangeliets skyld bare i Egypt. Han kunne heller ikke beskrive alle de pinslene de hellige her tålte med den største tålmodighet og standhaftighet.

Også i Spania merket man forfølgernes grusomhet – og Kristi blodvitners seierrike tro og tålmodighet. Fruktuosus, biskop i Tarragona, ble sammen med sine to diakoner, Augurius og Eulogius, angitt for evangeliets skyld. De ble grepet og ført fram for stattholderen der, og med stor frimodighet bekjente de Herren Jesus Kristus. Stattholderen holdt keiserens forordning fram for dem: Enten måtte de ofre til gudene, eller de hadde forbrutt livet.

Martyrene hadde samme sinn som Moses, som «valgte heller å lide ondt sammen med Guds folk enn å ha en kortvarig nytelse av synden» (Hebr 11,25). Dommen ble at de skulle brennes levende. Historien forteller at da de var kastet på bålet og flammene hadde fortært tauene som hendene var bundet med, løftet de hendene midt i ilden og bad inderlig til sin Forløser. Det var hans gode sak som hadde ført dem inn i denne striden og seieren, og slik oppga de ånden.

Endelig hadde dette prøvelsens uvær nådd sitt mål. Kristi lille flokk hadde gått gjennom den lutringen som var den tiltenkt, og Herren reiste seg og truet havet og stormen. Kort etter at påbudet om forfølgelsen var gitt, ble keiseren innviklet i en krig med perserne. Da han

hadde ligget i felten mot dem en tid, lot Gud ham falle i hendene på fienden, den persiske kongen.

Seierherren, kong Sapor, sparte riktignok den fangne keiserens liv, men bare for å kunne håne og plage ham desto mer. I den lange tiden han holdt ham fanget, lot han ham lide mange slags hån og vanære. Når Sapor for eksempel skulle opp på hesten, måtte den fangne Valerian falle på kne for ham, og så brukte kongen ham som stigbøyle.

Til slutt – og se her igjen hvordan det går med en fiende og forfølger av Kristus! – til slutt lot kong Sapor ham flå levende og strø salt over ham. Huden lot han farge rød og henge opp i et avgudstempel til et varig minne om seieren over romerne. Slik gjengjeldelse fikk keiser Valerian av Herren, han som uten den minste grunn eller rett hadde latt Herrens folk forfølge på det grusomste (Laktants, *Om forfølgernes død*).

Aemilianus, stattholderen i Egypt, som hadde vist så stor bitterhet mot de kristne, fikk også en slik ende som forfølgere ofte fikk, en ende som svarte til gjerningene hans. Da han hørte at Valerian var tatt til fange, utropte han seg selv til keiser. Men kort etter ble han grepet av Theodotus og sendt til Gallienus, som ga ham den lønn han hadde fortjent (Dodwell).

Gallienus var sønn av Valerian og fulgte faren på tronen. I mange henseender var han en dårlig hersker. Det ser man blant annet av at han ikke brydde seg det minste om farens ynkelige kår. Likevel fortjener han ros for at han viste de kristne langt større rettferdighet enn faren hadde gjort. Han kalte ikke bare tilbake påbudene om forfølgelse, men lot også bedehusene eller kirkene deres bygge opp igjen. Slik fikk menigheten igjen hvile og ro for en tid. Dette skjedde i år 262.

Den tiende forfølgelsen: under Diokletian (år 303–313) – del 1

Om den tiende og siste store forfølgelsen mot de kristne under keiser Diokletian og hans medregenter fra år 303 til 313.

Da Valerian ble tatt til fange, fikk menigheten fred for ytre fiender, og den freden varte svært lenge. Slik fikk menigheten anledning til å få noenlunde orden på sine forfalne kår igjen og til å spre evangeliets sannhetslys videre.

Året 275 så riktignok ut til å bli et vanskelig år for menigheten igjen. Keiser Aurelian hadde i begynnelsen vært de kristne svært vennlig stemt, men nå kom han på andre tanker. Han bestemte seg for å forfølge dem og lot derfor skrive et svært bittert påbud mot dem.

Men Herren tillot det ikke. Han tok keiseren bort fra jorden, så de blodige planene hans ble kvalt i fødselen. Freden varte altså uavbrutt fram til år 303. Da begynte den tiende store forfølgelsen, og den overgikk alle de foregående både i grusomhet og i lengde.

Satan hadde nå bare kort tid igjen til å rase – den store forandringen for menigheten kom jo da keiser Konstantin ble omvendt. Men det er like sikkert at han hadde stor vrede mot Guds folk. Guds folk hadde på sin side en langt større kraft fra det høye. Ved den gjorde de motstand like til blodet og vant over alle disse trengslene ved ham som elsket dem.

Det fremste redskapet Satan brukte i denne grufulle forfølgelsen, var Valerius Diokletian, som kom til makten i år 284. Han hadde utmerket seg så sterkt ved egen dyktighet at han etter keiser Numerians død ble valgt til romersk keiser. Han regjerte i mange år uten å uroe de kristne, men til slutt ble han deres bitreste fiende og forfølger.

Da kan man spørre hva de kristne nå hadde gjort for å fortjene hans unåde og vrede mer enn før. I all historie fra denne tiden finner man ingenting som tyder på at de kristne ga grunn til forfølgelsen. Som alltid var de rikets mest trofaste, redelige og fredelige undersåtter, og i alle ting prydet de sin Mesters lære: «Gi da keiseren det som keiserens er, og Gud det som Guds er!» (Matt 22,21)

Om denne prisverdige ferden vitner ikke bare Tertullian og andre skribenter fra den tiden. Også de kristnes fiender har mot sin vilje måttet innrømme at det er sant. De rette kristne har til alle tider vist seg å være slike fredelige og rettsindige undersåtter, og det var de også under Diokletians regjering.

Men da kan man spørre igjen: Hva kunne så være grunnen til forfølgelsen? Som før sagt kan man aldri forstå dette uten stadig å huske Guds høye erklæring: «Fiendskap setter jeg mellom deg og kvinnen, mellom din ætt og hennes ætt» (1 Mos 3,15), og dernest apostelens ord om at vi må gå inn i Guds rike «gjennom mange trengsler» (Apg 14,22). Her ligger grunnen. Tilfeldige omstendigheter betyr mindre, men noen slike kan også nevnes her.

Selv om Diokletian lot de kristne ha fred en tid, hadde han som hedning aldri noen særlig kjærlighet til dem. Derfor fattet han lett mistanke til dem. Mistanken ble næret av baktalelse og av frykt for de kristnes makt, og til slutt lot han den bryte ut i en åpen forfølgelse.

Slik gikk det sannelig denne gangen. Galerius Maximus, hans medregent og de kristnes bitreste fiende, visste å hisse ham opp mot dem med stadig baktalelse, til han til slutt gikk med på forslaget om forfølgelse. Galerius selv var blitt hisset opp mot dem av sin mor. Hun skal ha vært en svært ondskapsfull og overtroisk kvinne og en ivrig avgudsdyrker.

Dessuten bar den hedenske filosofen Hierokles, som var statthholder i Egypt, et bittert hat til de kristne. Med skrifter, råd og handling arbeidet han ivrig for å vekke forfølgelse mot dem.

Slik ble Diokletian oppbrakt mot de kristne, og begge keiserne ble enige om å sette forfølgelsen i verk. I begynnelsen våget de ikke å gå så dristig og åpent fram, for de fryktet motstand fra de kristne, som var så mange. Derfor begynte de med å befale de kristne soldatene å ofre til gudene. Den som nektet, skulle vrakes og jages fra tjenesten.

Da keiserne merket at de kristne verken nå eller før gjorde motstand eller brukte makt for å forsvare seg, la de all forstillelse til side og gikk dristig til verks. I Nikomedia lot de kunngjøre to påbud mot de kristne, det ene skarpere enn det andre. Innholdet, som kan leses hos Laktants og Eusebius, var at «alle som bekjente seg til den kristne religion, skulle miste ære og embete, gods og liv, uten minste forskjell på alder, kjønn, stand eller kår. De kristnes bedehus eller kirker skulle rives, og bøkene deres – Den hellige skrift – skulle letes fram og brennes» (Dodwell).

I Nikomedia, der keiserne holdt hoff, gikk man nå for alvor til verks. Forsamlingshusene ble revet, bøkene med Den hellige skrift ble samlet i mengdevis og brent, og alle fengsler ble fylt med kristne.

Særlig gjaldt det lærerne; dem la forfølgerne som vanlig mest an på å få tak i. Denne framgangsmåten ble et eksempel for de andre provinsene i riket, som også fikk det keiserlige påbudet. Nå kom det en nød over menigheten som det aldri hadde vært maken til.

I år 304 la Diokletian ned regjeringen, og alt gikk etter Galerius' hode. Den som av historien kjenner hans blodtørstige og tyranniske sinnelag, kan lett skjønne at forfølgelsen nå, om noen gang, ble voldsom og blodig. Eusebius, som selv levde på den tiden, skriver at martyrene var så mange at de umulig kunne telles. Ja, det omkom langt flere kristne i denne forfølgelsen enn alle som falt i de krigene disse keiserne førte.

Like umulig ville det være å beskrive fullt ut alle de måtene og redskapene som nå ble funnet på og brukt for å pine og plage de kristne. Hele bøker er skrevet om det, og bare å nevne og beskrive dem fyller en med skrekk og gru. Bødlene ble trette av de stadige henrettelsene, og redskapene deres ble sløve av uopphørlig bruk. Lidelsen og nøden i denne tiden var uten mål og uten like. (*Kaspar Sagittarius og særlig Antonio Gallonio, Om martyrenes pinsler, er verdt å lese om dette.*)

Da det keiserlige påbudet om forfølgelsen ble slått opp offentlig i Nikomedia, kom en ansett mann fra byen fram. I hellig iver protesterte han og rev ned det ugudelige skrivet. Både Diokletian og Galerius var i byen samtidig, men han lot seg ikke skremme. Han vedgikk gjerningen, forklarte hvorfor han hadde gjort det, og gikk frimodig døden i møte for Jesu og bekjennelsens skyld (Eusebius, *Kirkehistorie* 8,5).

Ved keisernes egne hoff fantes det mange kristne, og blant dem var det svært ansette menn. Mot dem rettet forfølgerne særlig oppmerksomheten, for de tenkte at om disse falt fra, ville mange flere følge etter. Siden disse kristne var så ansette og hadde mye jordisk velstand, ble denne fristelsens tid desto hardere for dem.

Men de sto ikke i egen kraft; de sto i Herrens. Derfor aktet de Kristi vanære for en større rikdom enn sitt eget gods og hele verdens. I det sinnet bestemte de seg for heller å lide alle slags pinsler og selve døden enn å fornekte den Herre som kjøpte dem.

Blant disse kristne hoffolkene var det særlig én som het Petrus. Denne fornemme mannen ble ført ut på plassen og befalt å ofre til gudene. Da han ikke ville la seg overtale til denne styggedommen, ble han kledd naken og pisket over hele kroppen. Forfølgerne tenkte at han da ville falle fra.

Men martyren bekjente sin Frelser som før. Da lot de eddik helle over hele den sønderpiskede kroppen hans og gned den inn med salt. Siden ble han lagt på en rist og stekt over sakte ild til han til slutt oppga ånden. Foruten Petrus nevner Eusebius også en Dorotheus, en Gorgonius og andre fornemme hoffmenn. Alle bekjente de Kristus frimodig under de hardeste lidelser og led tålmodig døden for hans navns skyld. Også biskopen i Nikomedia, Antimus, fikk martyrkronen mens keiseren så på.

Da forfølgelsen hadde vart en tid, hendte det at det brøt ut en fryktelig brann i det keiserlige palasset i Nikomedia. Også denne gangen måtte de kristne bære både skylden og straffen, hvor uskyldige de enn var. Keiserne lignet Nero både i løgn og ondskap og i grusomhet. I raseri befalte de at alle kristne, hvor de enn fantes, skulle gripes og drepes uten forskjell og uten videre forhør.

Hele Romerriket, unntatt Gallia, ble nå en skueplass for de aller mest forferdelige henrettelser. Laktants skriver at selv om han hadde hatt tusen tunger og all den veltalenhet som fantes, ville han likevel ikke kunne beskrive fullt ut alle de forskjellige pinslene som de kristne måtte tåle i den tiden (*Om forfølgernes død*, kap. 16).

Forfølgerne nøyde seg ikke med å fare fram på det grusomste mot de kristne som levde. De rettet også volden mot likene av martyrer som var drept tidligere. Dem lot de grave opp av jorden og brenne til aske.

Forfølgelsen grep nå om seg i Syria, Tebais, Egypt og Mauretania og ble overalt ført med uhørt voldsomhet. Men overalt viste Guds hellige sin seierrike og uovervinnelige tro og standhaftighet.

Eusebius, som forteller dette, fortsetter med å beskrive hvordan forfølgelsen gikk videre, og hvor voldsomt den ble ført, særlig i Tyrus og Fønikia. Der var han selv øyenvitne til en del av de kristnes kamp og seier. Han forteller hvordan de kristne måtte kjempe mot leoparder, bjørner og andre glupske dyr. Til alle tilskuernes store forundring holdt Gud ofte dyrene tilbake fra å angripe dem, enda de ellers var så ville at de til og med gikk løs på tilskuerne, som sto utenfor skrankene.

Iblant styrtet dyrene riktignok mot martyrene, som sto nakne på plassen. Men når de kom så nær at de skulle til å bite, ble de liksom kastet tilbake, og de snudde uten å gjøre martyrene den minste skade. Særlig forteller Eusebius om en ung mann på tjue år som ble ført fram på plassen. Noen løver og leoparder ble sluppet løs mot ham. Han så de ville dyrene komme farende mot seg, men ble likevel stående helt stille. Han løftet hendene og bad inderlig til Gud uten å vise det minste tegn til frykt eller forvirring.

Da hedningene merket at de ville dyrene iblant ikke ville røre de kristne som ble kastet til dem, trodde de først at det var en tilfeldighet. De prøvde derfor på nytt og slapp andre, enda glupskere dyr løs mot dem. Men ved Herrens underfulle makt ble også disse ofte som grepet av frykt og skam overfor de kristne. Da ble hedningene enda mer forbitret. Martyrene, som med apostelens ord «stoppet gapet på løver» (Hebr 11,33), lot de ynkelig drepe med sverd eller på andre voldsomme måter.

Om de mange påfunnene og de forskjellige pinemetodene som ble brukt mot de hellige i denne forfølgelsen, skriver Eusebius slik: «Noen av martyrene ble flådd levende, andre strukket ut på pinebenker til ledd og lemmer ble revet fra hverandre. Noen ble flerret med svøper, noen brent, andre druknet, mange korsfestet. Noen ble hengt opp etter føttene og ble hengende slik til de døde av sult.

Noen ble bundet med hver fot til et sterkt tre. De to trærne var bøyd sammen i toppen, og når man slapp dem, ble de arme menneskene revet i to stykker, så det ene stykket ble hengende i hvert tre. En del

kvinner ble under torturen stilt til skue på en måte som bluferdigheten forbyr å beskrive» (Eusebius, *Kirkehistorie* 8,7–9).

Men likesom Kristi lidelser kom over hans hellige i rikt mål, så var også deres trøst og seierrike tålmodighet like rikelig ved Kristus (2 Kor 1,5). Om det gir Eusebius de herligste vitnesbyrd hver gang han får anledning. En skribent fra en noe senere tid har bemerket at de kristne i denne forfølgelsen lengtet mer etter martyrkronen enn en del av presteskapet i hans egen tid jaget etter bispeembetet i utidig æresyke (Sulpicius Severus, *Hellig historie*).

Videre bemerker Eusebius at de kristne han priste for tro og tålmodighet, ikke bare var noen fattige, ringe mennesker i så trykkede kår at de ikke hadde noe å tape i verden og derfor heller ikke kunne bli sterkt fristet til å fornekte Kristus. Blant dem var det også mange adelige, rike og ansette personer som hadde mye av denne verdens herlighet, og den kunne godt ha lokket dem til frafall.

Blant martyrene fantes det også mange lærde, kloke og veltalende menn som sto i stor anseelse i verden. Forfølgerne gjorde seg stor umak for å få dem til å falle fra, og fristet dem med de mest lokkende utsikter til ære, gunst og rikdom. Men de hellige hadde «ikke det synlige for øye, men det usynlige» (2 Kor 4,18). Derfor holdt de ingenting i verden kjært, ikke engang sitt liv. Alt ofret de til sin Frelsers ære.

Som eksempel på slike nevnes Filoxomus, en fornem embetsmann i Alexandria. Han eide mye gods og var høyt aktet av alle. Men nå, da Gud lot ham bli satt på prøve i denne forfølgelsen, ga han både ære, rikdom og liv på båten, for han kunne ikke beholde noe av det uten å fornekte Kristus.

Slik virker alltid vår Herre Jesu Kristi evangelium når det blir rett kjent og tatt imot. Når et menneske virkelig ser hva det vil si at Guds Sønn er blitt menneske og vår bror, født under loven, og at han har gjort og lidt det vi skulle ha gjort og lidt – og at vi for hans skyld har en evig nåde og en fullkommen rettferdighet for Gud og visshet om det evige liv – da er denne troen mektigere enn alt i verden. Den som er gjennomtrengt av denne læren, kan gjøre og lide alt.

«Dette er den seier som har seiret over verden: vår tro» (1 Joh 5,4). Ved troen har de lidd spott, vanære og død. Se Hebreerbrevet 11.

Fileas, biskop i Thmuis, etterlot seg et like prisverdig eksempel som Filoxomus. Denne redelige mannen ble grepet og kastet i fengsel

for evangeliets skyld. Stattholderen ville likevel ikke la ham drepe. Fileas var en ansett lærer, og gang på gang prøvde stattholderen med trusler og lokkemidler å få ham til å falle fra. Men Fileas forble tro mot sin Frelser inntil døden og fikk slik livets krone. Fra fengselet sendte han et brev til menigheten i Thmuis. Der beskriver han de kristnes harde lidelser og deres store tålmodighet og standhaftighet (Eusebius, *Kirkehistorie* 8,10).

Romanus var en mann av fornem slekt og tjente som diakon i menigheten i Caesarea. Av en eller annen grunn hadde han reist til Antiokia, og mens han var der, brøt forfølgelsen løs over de kristne. Han fikk da se den harde og umenneskelige behandlingen de kristne ble utsatt for. Det gikk ham så til hjertet at han ikke kunne la være å gå til dem, trøste dem i nøden og oppmuntre dem til tålmodighet og standhaftighet i den kampen som lå foran dem.

Mens forfølgelsen gikk sin gang, ga stattholderen Asklepiades noen soldater ordre om å gå til et av de kristnes bedehus, der menigheten nettopp var samlet. Der skulle de gripe og fengsle alle sammen og rive huset.

Romanus fikk vite det og gikk også dit. Med en utmerket tale oppmuntret han den trengte menigheten til å stå fast i Herrens kraft på den onde dag som nå var for hånden. Talen hans virket slik man bare kunne ønske. Hele forsamlingen – menn og kvinner i ulik alder og stand – bestemte seg for å stå fast som én mann og heller lide den mest vanærende død enn å fornekte den Herre som kjøpte dem.

En av soldatene som sto vakt ved døren og hørte dette, løp til stattholderen og fortalte at Romanus var en leder for de kristne. Med talen sin hadde han fått dem til heller å ville dø enn å ofre til gudene. Romanus ble derfor grepet og ført for retten. Han gikk villig og frimodig dit og avla sin bekjennelse.

Bøddelen fikk nå ordre om å rive kroppen hans i stykker med redskaper som var laget til det. Da blottet Romanus selv kroppen og la den fram. Han tålte denne forferdelige behandlingen med en slik tålmodighet at dommeren ble så slått av undring at han ble helt blek og målløs. Til slutt kom han til seg selv igjen og sa til martyren: «Siden det er du som har forført folket til en slik oppsetsighet og hardnakkethet at de heller vil dø enn lyde, skal du som opphavsmann til en så straffverdig ferd bli straffet til et advarende eksempel.»

Romanus svarte: «Dette lider jeg mer enn gjerne, og jeg unndrar meg ikke for å bli et offer for folket. Jeg er rede og villig til å tåle alt det deres grusomhet kan finne på og gjøre mot meg. Det sømmet seg jo ikke at avgudsdyrkerne gikk inn i våre forsamlingshus og vanhelliget dem. Jeg stoler på Den Hellige Ånd at han aldri skal la dere komme inn på de hellige stedene, med mindre dere omvender dere og slik kommer inn i vår menighet. Måtte Gud gi dere sin nåde til det!»

I stedet for å bli mildere stemt av denne talen ble stattholderen enda mer oppbrakt mot martyren. Han befalte at han skulle strekkes på pinebenken. Det skulle nettopp til å skje da noen av dem som sto omkring, ropte til stattholderen at Romanus var en fornem mann av en gammel, høyt ansett familie. Da betenkte tyrannen seg.

I stedet for å legge ham på pinebenken lot han ham slå over hele kroppen med en slags svøpe. I reimene var det knyttet blybiter som skulle skjære dypere inn i kjøttet og flenge kroppen. Midt under denne grufulle og pinefulle mishandlingen sang martyren en lovsang til Gud. Så sa han til plageåndene sine at «de trengte ikke å skåne ham for hans høye herkomst. For hans adel lå ikke i den, men i kristendommen, siden denne troen gjorde sine sanne bekjennere virkelig høyadelige.»

Siden holdt han fram for stattholderen og de andre hedningene som sto omkring, hvor urimelig og avskyelig avgudsdyrkelsen deres var. Derimot priste han kunnskapen om den sanne Gud og tilbedelsen av ham. Han vitnet for dem at selv om kroppen hans var så ille tilredt av all torturen at bare sener og bein var å se, så var Guds kjærlighet så rikelig utøst i hjertet hans at han ikke kjente noen stor smerte. Ingenting i alt dette gjorde ham vondere enn at forfølgerne fremdeles satt fast i hedensk blindhet og slik førte seg selv og mange andre inn i evig fortapelse.

Blant annet talte han slik til dem som sto omkring: «Hør, alle dere som er til stede! Jeg løfter min røst til dere på dette stedet. Kristus, avglansen av sin Fars herlighet, han er den sanne Gud og den allmektige Skaper av alle ting. Han har også fått del i vår natur, og alle som elsker ham, har han lovet en evig og overmåte stor herlighet.

Den som følger Kristus, går inn i Faderens herlighet, men den som faller fra ham, blir fordømt til helvete. Derfor bryr jeg meg ikke om

at lemmene mine pines og ødelegges. For etter naturens lov må jeg jo dø en gang.»

Så vendte han seg til stattholderen og sa: «Bare fortsett, og gjør ditt ytterste for å plage og pine meg, så min sjel desto før kan slippe ut av kroppen og komme til det stedet der intet ondt skal nå meg.» Til seg selv sa han: «Vær klok, menneske! Akt ikke på det som er her nå. Glem kroppen din, for den hører graven og forråtnelsen til. Se bare på den kommende herlighet, skynd deg å komme til Gud! Tenk på hvem du er, og se til at du kan beholde seieren over verden!»

Knapt hadde Romanus sagt disse ordene før stattholderen befalte bøddelen å slå alle tennene ut av munnen hans og flenge ansiktet hans med alle tenkelige pineredskaper. Det ble gjort, og martyren var nå så ille tilredt at ansiktet ikke lenger hadde noen menneskelig skikkelse.

Ynkelig som han nå så ut, sa han til dommeren: «Jeg takker deg! For når du har gitt meg så mange sår i ansiktet, har du gitt meg like mange munner som jeg desto bedre kan bekjenne og lovprise min kjære Herre Kristus med. Hvert sår i ansiktet mitt er en munn som jeg priser Gud med.»

Over denne underfulle frimodigheten, dette himmelske motet, ble tyrannen likevel noe forskrekket. Han befalte å stanse torturen inntil videre, men truet med å la Romanus kaste på bålet om han ikke ville ofre til gudene. Blant annet sa han i en spottende tone at Kristus bare hadde levd en kort tid.

Nå viste Romanus i en lang og grundig tale at Kristus var Guds Sønn og sammen med Faderen hadde vært til fra evighet. Men for å gjenløse menneskeslekten hadde han kommet ned fra himmelen til jorden, var blitt menneske, hadde lidt for oss og var død og oppstått. I denne talen viste han også til hva små barn vitner. Spurte man små barn hva som var det rette og beste, å kjenne og tjene én Gud eller mange guder, sa han, ville man få høre sannheten av dem.

Dette ble opptakten til et nytt sørgespill. Stattholderen lot hente et av de kristnes barn, sju år gammelt. Barnet kom, og Romanus spurte det hva det syntes var rettest: å tilbe én Kristus og i ham Faderen, eller å tilbe mange guder. Barnet smilte og sa: «Det er jo ikke mulig at det kan være flere guder enn én, og en slik Gud er Kristus.»

Tyrannen stusset ved dette og spurte gutten hvem som hadde lært ham slikt. Han fikk til svar at det hadde han lært av moren sin, men

hun hadde lært det av Gud. Stattholderen satte seg straks fore å hevne seg på dette lille barnet. Men først lot han moren hente.

Når hun så barnet sitt bli pint og drept, skulle hun desto mer alvorlig angre sin dårskap og gråte over at hun hadde oppdratt barnet sitt så ille. Moren kom, og henrettelsen begynte. Først ble barnet slått, så kledd naken og slått så ille over hele kroppen med ris og svøpe at det ikke var et helt sted å se. Blodet strømmet ved hvert piskeslag.

Mange av de hedenske tilskuerne ble så rørt av dette ynkelige synet at de ikke kunne holde tårene tilbake. Moren kjente barnets nød mer ømt enn noen annen. Likevel ble hun ikledd en slik kraft fra det høye at hun med mange bevegede ord og fakter oppmuntret den lille martyren til å lide alt dette tålmodig for sin velsignede Frelsers skyld.

Under torturen ble barnet grepet av en voldsom tørst og ropte at noen måtte gi det noe å drikke. Moren trodde at barnet fant på dette for å slippe torturen. Derfor talte hun ømt og alvorlig til gutten og bad ham «holde ut en liten stund til, så skulle Jesus, den levende vannkilden, vederkvege ham. For snart skulle han se ham i herlighet og bli slukket i tørsten, så han aldri mer skulle tørste. I mellomtiden måtte han nå drikke det begeret som de mange barna i Betlehem hadde måttet drikke for Jesu skyld.»

Mens moren talte slik til sønnen, kom bøddelen og flådde hår og hud av barnets hode. Selv ved dette fryktelige synet beholdt hun tålmodigheten, for Herren hjalp henne med sin kraft. Hun fortsatte å formane barnet til å «være tro inntil døden, så skulle hodet hans, som nå var så ille tilredt, bli smykket med livets krone». Deretter ble barnets tunge skåret ut av halsen. Moren trøstet ham og formante ham til å gjøre motstand like til blodet og ikke holde sitt liv kjært for Jesu skyld.

De inderlige ordene hennes fikk den virkningen hun ønsket. Dette lille barnet viste under alle smertene en så stor og mandig tålmodighet at selv bødlene ble grepet – dels av undring, dels av medlidenhet. Stattholderen lot da barnet sette i forvaring inntil videre.

Men Romanus, som han ga skylden for alt dette, lot han hente fra fengselet igjen. Da han skulle pines på nytt, viste det seg at kroppen hans var så tilredt og utmattet av den forrige torturen at det virket nytteløst å plage den mer. Man bestemte seg da for å kaste ham på bålet. Men akkurat da bålet ble tent, kom et kraftig regnskyll og

slukket ilden, hvor mye olje man enn helte på. Romanus ble derfor tatt ned fra bålet og ført tilbake til fengselet. Der ble han kvalt med et tau.

Så snart han var drept, ble også barnet ført ut for å henrettes med sverd. Da moren hørte dommen, tok hun sønnen sin på armene og bar ham selv til rettestedet. Der kysset hun ham til avskjed og overga ham til bøddelen, hvor kjær han enn var henne. Da barnets hode var hugget av, tok hun det, blodig som det var, og trykket det til hjertet. I hellig glede lovpriste hun Gud med Davids ord: «Dyrebar i Herrens øyne er hans frommes død» (Sal 116,15).

En annen ung mann, Apphianus fra Lykia, knapt tjue år gammel, fikk også på denne tiden anledning til å prøve den troen som bodde i ham. Han var født av rike foreldre, som hadde latt ham studere. Mens han holdt på med studiene, merket han stadig hvordan Guds frelsende nådetukt arbeidet med hjertet hans. Den vekket ham og lærte ham å si nei til det ugudelige vesen og de verdslige lystene som han ellers på mange måter ble fristet til.

Av hensyn til studiene hadde han vært en tid i Berytus. Da han forlot dette stedet og dro hjem til foreldrene, fant han lite glede der. For vennene hans levde så ugudelig og så helt i strid med det hellige budet han hadde tatt imot. For å unnslippe denne forførelsen dro han til Caesarea.

Kort før han kom dit, var det kunngjort et keiserlig påbud om at alle mennesker skulle ofre til gudene eller miste livet. Stattholderen Urbanus holdt nettopp på å ofre til gudene sine, og Apphianus var til stede. Ved synet av denne styggedommen ble han så brennende av hellig iver at han trådte fram og grep stattholderens hånd for å hindre ham i denne skjendige gjerningen. Han holdt fram for ham hvor stor synd det var å forlate den evige, sanne Gud og ofre til djevlene.

For dette ble han straks overfalt av stattholderens folk, slått og kastet i fengsel. Etter en tid ble han hentet fram fra fengselet igjen. Først ble han slått og mishandlet over hele kroppen, men særlig i ansiktet. Så svøpte de linklede dyppet i olje rundt føttene hans og satte fyr på det. Etter denne grufulle behandlingen ble han slept halvdød tilbake til fengselet, men straks hentet derfra igjen for å druknes.

Martyren vant mer enn seier i alt dette ved ham som elsket oss (Rom 8,37). Han var ikke bare tålmodig, men også glad over å bli aktet verdig til å lide for Herren Jesu skyld.

En ung mann fra Tyrus som het Ulpianus, ble likeledes flerret med svøper for evangeliets skyld. Så ble han sydd inn i en oksehud og kastet i havet sammen med Apphianus. En ung jomfru som het Theodosia, også hun fra Tyrus, gikk for å hilse på de fangne kristne i Caesarea. Under besøkene oppmuntret hun dem også til å holde fast ved troen. Da ble hun angitt for dommeren, og han lot henne uten videre forhør ynkelig pine og drepe.

En stor mengde kristne fra Tebais – menn, kvinner og barn – ble ført fram for stattholderen Firmilianus. Han fant det for godt ikke å drepe dem. I stedet lot han gjennombore venstre fot på hver av dem med et glødende jern og stikke ut det høyre øyet. Siden sendte han dem til gruvene for å arbeide.

Til martyrene fra denne tiden hører også en ung jomfru som het Agnes, og som siden er blitt svært kjent. Dommeren gjorde seg stor umak både med trusler og lokkemidler for å få denne unge kvinnen til å falle fra. Men da han merket at alt strevet var forgjeves, lot han falle de ord at hvis hun ikke lot seg overtale til å fornekte Kristus, skulle han la hennes ære krenke.

Jomfruen svarte at hun stolte på sin guddommelige Frelser: Om han tillot dommeren å dømme henne til døden, skulle han likevel aldri tillate at hennes ære ble krenket. Dommeren mente noe annet. Han ga ordre om å kle henne av og stille henne naken ut på gaten, så hvem som ville, kunne bedrive utukt med henne.

Det kom også en liderlig mann som hadde tenkt å gjøre det dommeren ville. Men hva skjedde? Til alles store forundring ble han, slik som sodomittene (1 Mos 19,11), slått med blindhet og falt til jorden. Denne underlige hendelsen skremte de andre som hadde samme sinn, fra å våge noe mer mot jomfruen. Men straks etter ble hun dømt til å henrettes med sverd.

Da ble martyren grepet av en stor og usigelig glede. Så redd som hun før hadde vært for å bli vanæret, så frimodig og glad gikk hun nå døden i møte. Hun ofret livet til ære for sin himmelske brudgom, etter at hun i andektig bønn og lovprisning hadde overgitt sin sjel i sin Skapers hånd (Prudentius, *Om martyrkronene*, hymne om Agnes).

En annen jomfru som het Eulalia, på samme alder og av samme sinn som Agnes, fikk også i denne tiden anledning til å la sin tros og tålmodighets lys skinne for menneskene, til pris og ære for sin him-

melske Far. Da denne unge martyren fikk vite hvordan man overalt ville tvinge de kristne til å ofre til avgudene, skyndte hun seg til dommeren og sa med stor frimodighet:

«Hva er det for et vanvidd som har grepet dere, siden dere farer så voldsomt fram mot de kristne og vil tvinge dem til å fornekte den sanne Gud? Leter dere etter kristne, så er jeg også en av dem, og jeg har den største avsky for avgudsdyrkelsen deres. Jeg tråkker gudene deres under føttene og bekjenner meg med hjerte og munn til den eneste sanne Gud. Isis, Apollon, Venus og alle de andre avgudene deres er ingenting, for de er gjort med hender.

Keiser Maximianus er heller ikke noe, så lenge han dyrker slike guder som er laget av menneskehender. Og er det ikke en ynkelig sak at keiseren lar uskyldige mennesker behandle slik for å tvinge dem bort fra troens bekjennelse? Vel, la bøddelen ødelegge min kropp og mine lemmer, la ham pine og plage dem! All den smerten jeg kjenner, skal likevel aldri forandre mitt sinn eller skille mitt hjerte fra min Frelser Jesu Kristi kjærlighet!»

Martyrens frimodighet gjorde dommeren ytterst forbitret. Han befalte bøddelsknektene å slepe henne bort og pine henne slik at «hun fullt ut kunne merke hva gudene hun hadde foraktet, hadde å si, og at keiserens vrede ikke var noe å spøke med».

Bøddelen gikk gjerne til verket og gjorde det han var befalt, med største iver og glede. Men han oppnådde ikke annet enn å gi martyren desto større anledning til å vise nye og større prøver på den seierrike troen som bodde i henne. Da bøddelen ikke visste om flere måter å plage henne på, tente han et bål etter dommerens befaling og kastet henne på ilden. Der oppga hun ånden i tro, mens hun påkalte Herren.

Gordius, en borger i Caesarea, ble grepet av en inderlig lengsel etter martyrkronen. Han ønsket, om det var Herrens vilje, å bli kalt fram for å bekjenne Kristus og lide for hans navns skyld. Det skjedde også. Hvordan han var til sinns, ser man av hans egne ord til forfølgerne:

«Hvorfor nøler dere så lenge? Dere må gjerne påføre min kropp og mine lemmer all den smerte dere kan. Men unn meg at livets håp som jeg bærer, går i oppfyllelse! Se, om dere enn piner kroppene våre og vanærer dem med utallige sår og skrammer, skal de likevel få den herligste skikkelse på oppstandelsens dag. Da skal de bære kroner og palmer i stedet for den vanære dere påfører dem. I stedet for lenkene

dere legger på dem, og de stygge fengslene de blir satt i, skal de vandre i Guds paradis og se hans ansikt.»

Dommen ble at han skulle brennes levende, og den døden tålte han med største tålmodighet.

Vincentius, en spanier født i Zaragoza, ble befalt å ofre til gudene og tilbe dem. Men han nektet blankt. Da lot dommeren Datianus ham pine ynkelig. Særlig lot han hele kroppen hans flerre med jernkroker, så man kunne se innvollene. Etter denne behandlingen ble han satt i et fælt, stinkende fengsel. Etter en tid ble han hentet ut igjen og slept naken over skarpe steiner. Men han glemte all smerten i gleden over å bli aktet verdig til å lide for Herren Jesu og hans evangeliums skyld.

Forfølgerne ville ennå ikke la ham dø. De lot ham føre tilbake til fengselet for å more seg over pinslene hans enda flere ganger. Men Gud tillot dem ikke det. Han lot vederkvegelsens tid komme over ham: Da han kom tilbake i fengselet og ville legge den sårede kroppen til hvile, oppga han ånden.

Den romerske biskopen Marcellinus skal i denne tiden ha falt fra troen og brent røkelse for avgudene for å berge livet. Men Gud ga ham nåde til omvendelse. Han gråt ikke bare over fallet sitt. For å rette opp det anstøtet han hadde gitt, og for å vise at omvendelsen var oppriktig, trådte han fram for keiseren, refset ham for hans ugudelighet og tilbød seg frivillig å lide for Herren Jesu navn, som han før så skammelig hadde fornektet.

Den tiende forfølgelsen: under Diokletian (år 303–313) – del 2

Marcellinus hadde også en bror som ble grepet for evangeliets skyld på samme tid. Begge ble strukket på pinebenken samtidig, og de tålte denne pinefulle mishandlingen ikke bare med stor tålmodighet, men også med glede, og oppmuntret hverandre til å holde ut. Som bevis på den freden og tilfredsheten de bar lidelsene sine med, forteller historien at brødrene, glade over å få følges i lidelsen, midt under torturen sa til hverandre med Davids ord: «Se, hvor godt og hvor vakkert det er at brødre også bor sammen!» (Sal 133,1) Etter denne torturen ble begge drept på keiserens befaling.

Kvirinus, biskop i Siscia, en svært rettsindig mann som hadde gjort Guds menighet stor tjeneste, kom også inn i den samme fristelsens hete som de andre kristne på denne tiden. Keiser Galerius lot ham gripe og dømte ham til å bli bundet til en kvernstein og kastet i havet. Det skjedde ikke langt fra stranden.

Martyren så mange fra menigheten sin stå på stranden for å se og gråte over sin biskops endelikt. Da brukte han også denne siste anledningen til å bygge opp tilhørerne sine. I en inderlig tale formante og oppmuntret han dem til å stå fast i nåden. De måtte ikke ta anstøt av lidelsen hans eller la seg skremme av de onde tingene de daglig så og hørte, og som noen av dem selv hadde opplevd. De måtte ikke falle fra troens bekjennelse, men holde ut inntil enden. Mens martyren talte slik, ble han styrtet i havet.

Irenaeus, biskop i Sirmium, hører også til den skaren av vitner som i denne forfølgelsens tid ikke holdt sitt liv kjært for Herren Jesu og hans evangeliums skyld. Han var riktignok en ung mann, men

han var likevel kommet så langt fram mot «aldersmålet for Kristi fylde» (Ef 4,13) at han kunne gjøre motstand på den onde dag og bli stående etter å ha overvunnet alt (Ef 6,13).

Han ble angitt og ført fram for Probus, stattholderen i Pannonia, som sa til ham: «Vår nådige keiser befaler deg å ofre til gudene, ellers skal du miste livet.» Irenaeus svarte: «Guds ord befaler meg heller å gi mitt liv enn å fornekte Gud og ofre til djevlene.»

Probus: «Jeg befaler deg å ofre. Gjør du det ikke straks, skal jeg la deg pine.» Irenaeus: «Jeg tar med glede imot at du gjør alvor av trusselen. For da får jeg del i min Herre Jesu Kristi lidelse.»

Så ble biskopen strukket på pinebenken. Under torturen spurte stattholderen om han «ennå ikke ville ofre». Han svarte: «Med den gode bekjennelsen som jeg nå avlegger, ofrer jeg til min Gud, som jeg alltid har ofret til.»

Mens Irenaeus slik ble forhørt og pint, kom faren og de små barna hans til ham. Barna kastet seg ned, omfavnet føttene hans og bad: «Far, kjære far, ha da medlidenhet med deg selv og med oss!» Også hustruen kom, og med bønner og tårer prøvde hun å få ham til å falle fra Kristus for å berge livet.

Men martyren svarte ikke ett ord til noen av dem. Da sa stattholderen til ham: «Du har jo en hustru.» Irenaeus svarte: «Ja, det har jeg. Men min Herre Jesus har sagt: Den som elsker far eller mor, hustru eller barn eller brødre mer enn meg, er meg ikke verd.»

Stattholderen: «Unge mann, jeg råder deg til å skåne deg selv. Ellers må jeg ofre deg.» Irenaeus: «Gjør det dere er befalt! Så skal dere få se hvor stor tålmodighet min kjære Frelser Jesus Kristus skal gi meg til å tåle alt det onde dere kan gjøre mot meg.»

Så ble dommen avsagt: Irenaeus skulle styrtes i en elv fordi han ikke hadde lydt keiserens befaling. Martyren var ikke helt fornøyd med denne dommen. Han bad om å bli henrettet med sverd, så stattholderen og de andre tilskuerne kunne se Herrens herlighet i den frimodigheten Herren Kristus gir sine troende når de går i døden for evangeliets skyld.

Stattholderen gikk med på dette og endret dommen, så han skulle halshugges i stedet for å druknes. Over dette ble martyren inderlig glad. Han brøt ut i lov og takk til Herren Jesus, som hadde styrket ham med kraft fra det høye og latt ham nå fram til denne dagen.

Da han var kommet til rettestedet og hadde tatt av seg klærne, løftet han hendene mot himmelen og sa: «Herre Jesus Kristus, du som ikke har forsmådd å lide for hele verdens frelse, la dine himler stå åpne for meg, og la dine engler ta imot din tjeners sjel! Du vet, Herre, at jeg lider alt dette for ditt navns og din menighets skyld.

Jeg ber deg ydmykt at du i din store barmhjertighet vil komme meg i hu til det beste og i nåde ta meg til deg! Likeledes ber jeg deg at du vil være til stede med kraft i din menighet og styrke og bevare den i en sann tro!» Så ble dommen fullbyrdet, og martyrens døde legeme ble kastet i elven Sava (Baronius, *Annaler*).

Euplius var diakon i menigheten i Catania på Sicilia. Han ble grepet av forfølgerne og stilt fram for stattholderen Calvisianus. Der avla han ikke bare en frimodig bekjennelse om Herren Jesus Kristus, men vitnet også for stattholderen at han gjerne ville stadfeste bekjennelsen med sitt blod, om det var Guds vilje.

Da han ble grepet, hadde han nettopp skriftene i Det nye testamente hos seg. Det la en av stattholderens bekjente merke til, og han sa at det var mot keiserens befaling å ha slike skrifter hos seg. Da stattholderen fikk vite det, befalte han ham å lese opp et stykke av disse skriftene. Martyren slo opp Matteus 5 og leste høyt disse ordene av Jesus: «Salige er de som blir forfulgt for rettferdighets skyld, for himlenes rike er deres» (Matt 5,10).

Dette tok stattholderen som en bebreidelse. I stedet for å la seg bevege til medlidenhet befalte han at martyren skulle strekkes på pinebenken. Da han var strukket ut på det aller verste, spurte stattholderen hva han nå tenkte, og om han ennå ville holde fast ved bekjennelsen sin.

Euplius svarte: «Det jeg før har bekjent, stadfester jeg fremdeles. Jeg er en kristen og leser De hellige skrifter.» Stattholderen: «Hvorfor har du våget å beholde disse bøkene og ikke levert dem fra deg slik keiseren har befalt?» Euplius: «Fordi jeg er en kristen, ville jeg ikke og kunne jeg ikke forråde dem og levere dem fra meg. I disse skriftene finner man det evige liv, og den som forråder dem, mister det evige liv.»

Martyrens store standhaftighet gjorde stattholderen enda mer forbitret, og han befalte at torturen skulle skjerpes. Det ble gjort, men martyren bevarte sin sjel i tålmodighet som før. Da smertene var på

det aller fryktligste, brøt han ut: «Jeg takker deg, min Frelser, at du har aktet meg verdig til å lide dette for ditt navns skyld. Og jeg ber deg inderlig av hjertet at du vil komme meg i hu i denne nøden og styrke meg med kraft fra det høye!»

Stattholderen: «Vil du ofre til gudene, skal jeg slippe deg løs.» Euplius: «Jeg ofrer jo meg selv til Gud, og mer har jeg ikke å ofre.» Så ble torturen skjerpet enda mer. De trodde at martyren til slutt skulle bli overvunnet av smertene og fornekte Kristus. Men Herren var med ham og styrket ham, så trøsten hans ved Kristus ble like rikelig som lidelsen var stor (jf. 2 Kor 1,5).

Plageåndene skjønte nå at de ikke oppnådde noe med alt strevet. Martyren kjente heller ikke lenger torturen så mye, for alle kreftene hans var svekket og nesten helt uttømt. Da ble denne dommen avsagt: «Fordi Euplius er en kristen, forakter keiserens befaling, spotter gudene og ikke vil la seg rettlede, blir det kjent for rett at han skal henrettes med sverd.»

Så ble alt gjort i stand til henrettelsen. Da martyren skulle føres ut til rettestedet, hengte de Den hellige skrift om halsen hans. Da de kom fram til rettestedet, red en herold fram og ropte høyt: «Denne Euplius er en kristen, våre guders og keiserens svorne fiende!» Euplius falt på kne og bad inderlig og andektig til Gud. Så rakte han frimodig og i glad håp halsen fram for bøddelen, mens han overga sin sjel i sin Skapers hånd. Kroppen hans ble siden tatt opp av de kristne som var igjen, balsamert og begravet.

Theodor var en kristen soldat fra Amasea. For sin tro og gudsfrykts skyld ble han grepet og ført fram for dommeren. Dommeren spurte ham straks hvordan han våget å nekte gudene den ære og tilbedelse de hadde krav på. Svaret var at han ikke kjente eller vedkjente seg noen annen Gud enn den eneste sanne Gud, Jesus Kristus.

Dommeren ga ham noen dagers betenkningstid. Den brukte martyren også – ikke til å skifte mening, men til å styrke hjertet sitt med nåden. Det var svært viktig for forfølgerne å vinne denne høyt aktede mannen, for ved hans eksempel kunne de siden vinne desto flere andre. Derfor ga de ham også store og gjeve tilbud om han ville fornekte Kristus. Men martyren foraktet alt dette og ble urokkelig stående ved det håpet som evangeliet gir.

Da la bødlene ham på pinebenken. Under de mest smertefulle lidelser sang han høyt disse ordene av David: «Jeg vil love Herren til hver tid, hans pris skal alltid være i min munn» (Sal 34,2). Da kroppen hans var mishandlet på det ynkeligste under torturen, ble han ført i fengsel.

Ved midnatt hørte vaktene noe som lød som fager sang, og de så en mengde lys brenne i fengselet. Forbløffet skyndte de seg inn. Men både lys og sang var nå forsvunnet, og de så ikke annet enn Theodor og de andre fangene, som alle sov i god ro. Til slutt ble martyren dømt til bålet. Der sovnet han inn i Herren, full av udødelighetens håp (Baronius, etter Gregor av Nyssa).

Apollonius, en gudfryktig lærer, viste i denne forfølgelsens tid stor omsorg og iver for de kristne som satt i fengsel rundt omkring for evangeliets skyld og ble presset til å fornekte Kristus. Han reiste rundt overalt og besøkte dem for å gi dem en åndelig nådegave til styrke. Den gudfryktige iveren hans bar god frukt og oppmuntret og styrket de hellige i troen.

Men til slutt kom turen til ham selv. Han ble grepet og satt i fengsel. Da det ble kjent, kom hedningene i flokkevis til ham i fengselet. De spottet og plaget den fromme mannen med mange hånende ord og fakter. Blant dem var også en gjøgler som het Filemon. Han hadde et dårlig rykte, men var godt likt av bøddelen.

Apollonius kjente ham og sa svært vennlig til ham: «Herren forbarme seg over deg, min sønn, og la ikke dine misgjerninger bli regnet deg til last!» Disse ordene traff hjertet hans. Filemon gikk i seg selv og fikk nåde til omvendelse. At den var oppriktig, viste han ved den bekjennelsen han avla om Kristus, og som han beseglet med sitt blod. Han ble nemlig dømt til ilden sammen med Apollonius. Begge overvant ildens makt ved troen og fikk livets krone.

Gordius var en fornem offiser i Caesarea i Kappadokia. Da forfølgelsen begynte i hjembyen hans, la han ned embetet og verdigheten sin i hæren og gikk frivillig i landflyktighet. Sjelen hans var ennå innhyllet i et tykt mørke av tvil og vantro. Men mens han her i ensomhet øvde seg i bønn og i å grunne på Guds ord, fikk han til slutt full visshet i sitt sinn – både om at den kristne tro er sann, og om at han selv sto i nåden.

Da hjertet hans var fullt vederkveget av nåden og grunnfestet i sannheten, vendte han tilbake til Caesarea. Der bekjente han nå Kristus åpent. Det vakte straks oppsikt. Gordius ble grepet og forhørt av dommeren, og der gjentok han med stor frimodighet sin bekjennelse om Kristus. Under torturen sang han flere ord av Davids salmer, særlig disse: «Herren er med meg, jeg frykter ikke. Hva skulle et menneske kunne gjøre meg?» (Sal 118,6)

Dommeren så at han ikke oppnådde noe med hardhet mot denne seierrike stridsmannen for Jesus Kristus. Da prøvde han å nå målet sitt med smiger og løfter. Han tilbød ham stor rikdom og høy rang i hæren. Da heller ikke dette forsøket nyttet mer enn det første, ble dommeren forbitret. Han dro sverdet sitt og befalte bøddelen å stå klar til å fullbyrde henrettelsen om Gordius ikke straks vendte om.

På samme tid kom noen av vennene og slektningene hans. De ga ham det velmente, men lumske og farlige rådet at han skulle fornekte Kristus med munnen for å berge livet. Siden, når faren var over, kunne han fritt bekjenne ham igjen. Martyren svarte: «En slik troløshet være langt fra meg! Gud har gitt meg munnen, og med den vil jeg bekjenne min Frelsers navn, hva det enn skal koste meg.» Mens han sa dette, ble han henrettet med sverd.

Se nå her hvordan den sanne troskap viser seg! Og se hva det er for et råd som mange i våre dager følger: «Vi kan jo være kristne uten akkurat å vise det for verden. Gud er jo ånd og vil bli tilbedt i ånd. Hva skal man da med denne bekjennelsen for mennesker?»

Se, hadde martyrene fulgt et slikt råd, hadde ingen av dem trengt å bli martyrer! Kristus sier: «Den som fornekter meg for menneskene, ham skal også jeg fornekte for min Far i himmelen» (Matt 10,33; jf. Luk 12,8–9). Kristus har kjøpt både legeme og sjel med sitt blod og vil ha begge i sin tjeneste. Måtte enhver tenke over dette!

Julitta var en kristen kvinne fra Caesarea i Kappadokia. En fornem hedning der på stedet skyldte henne en sum penger. Gang på gang bad hun ham om å betale, men han ville ikke. Hun trengte pengene sårt og så seg derfor tvunget til å stevne ham for retten.

Skyldneren møtte. Men for å slippe unna saken grep han til den utflukten at Julitta ikke kunne saksøke ham etter loven. Hun burde ikke nyte lovens vern, sa han, siden hun var en kristen som foraktet gudene. Dette lure påfunnet likte dommeren svært godt. Han lot

bære fram ild og røkelse og erklærte at hvis Julitta ville ofre til gudene, skulle hun få føre sak etter loven mot skyldneren sin. I motsatt fall hadde hun forbrutt sin rett.

Da dette urettferdige vilkåret ble lagt fram for henne, svarte hun med stor frimodighet: Heller enn å gå det minste med på å vanære og fornekte sin Gud og Frelser ville hun gi slipp på alt – både gods, liv og legeme. Samtidig avla hun en herlig bekjennelse om Herren Jesus Kristus. I stedet for å vinne saken mot sin urettferdige skyldner ble hun dømt til å brennes levende. Denne blodige dommen hørte hun med glede, og hun gikk den frimodig i møte.

Julian var født i Tarsus i Kilikia og var altså landsmann av Paulus. Denne Herrens tjener skulle falle i hendene på en svært grusom og bitter dommer. Dommeren unte ham ikke å leve, det viste utgangen. Men like lite unte han ham å dø straks, for han hadde satt seg fore å gjøre livet bitrere for ham enn selve døden.

Etter at han hadde latt Julian fengsle, førte han ham med seg gjennom landet og lot ham lide all den vanære og pine som et ugudelig hjerte noen gang kunne finne på. Julian tålte alt dette med en ubeskrivelig tålmodighet. Blant annet brukte han apostelens ord: «Gud være takk, som alltid lar oss vinne seier i Kristus og ved oss åpenbarer duften av kunnskapen om ham på hvert sted» (2 Kor 2,14).

Da han slik i et helt år var blitt ført omkring som et skue, fant dommeren endelig for godt å la ham drepe på denne måten: Først måtte bøddelen rive og flerre hele kroppen hans med forskjellige redskaper som var laget til det, så den nesten ikke hadde noen menneskelig skikkelse lenger. Siden ble den sønderrevne kroppen hans stappet i en sekk med giftige slanger, øgler og skorpioner og senket i havet.

En fornem offiser som het Julius, ble angitt for dommeren Maximus for å være kristen. Julius vedgikk det helt frivillig. Dommeren rådet ham da til å ofre til gudene bare én eneste gang for å berge livet. Han la til at Julius jo ble tvunget til det av stattholderen mot sin vilje, så hans Gud, Kristus, ville nok holde ham unnskyldt.

Man må innrømme at dersom Julius ikke hadde hatt en bedre grunn i sin kristendom enn de fleste i vår tid, ville han nok ha gått med på forslaget. For de fleste bærer riktignok dette gode navnet, men til vanære for sin bekjennelse søker de tusen utflukter for sin verdslighet og dobbelthet og den onde samvittigheten som følger av dem.

Men en slik svikefull ferd lå langt fra hans sinn. Derfor gjentok han ikke bare sin bekjennelse om Herren Jesus Kristus og sin tro på ham. Han sa dessuten at han aldri hadde vist svik eller troløshet i krigstjenesten eller i de oppdragene han var blitt betrodd. Desto mindre kunne og burde han gjøre det nå, da han var blitt en kristen og skyldte sin Frelser, som hadde gjenløst ham med sitt blod, så stor troskap og lydighet.

Stattholderen gjorde da et nytt forsøk. Han tilbød ham en anselig sum penger om han ville ofre til gudene, og la til at når han bare hadde gjort det én gang, skulle han få lov til å gå hjem til sitt hus og der i stillhet utøve sin religion uten at noen hindret ham. Men Julius brydde seg bare om hvordan han skulle være til behag for ham som hadde tatt ham inn som stridsmann. Derfor avviste han med kristen og mandig frimodighet alle tilbud og gikk villig i døden for Jesu vitnesbyrds skyld.

Nikander og Marcianus var også to kristne offiserer. De ble ført fram for dommeren og spurt om de ikke visste at keiseren hadde befalt dem å ofre til gudene. Martyrene svarte at det visste de nok, men at de var kristne og ikke lot seg tvinge av noe menneskes befaling til å vanære den eneste sanne Gud.

Mens de talte slik, trådte Daria, Nikanders hustru, fram og sa til mannen sin: «Min venn, ta deg vel i vare så du ikke gjør det dommeren krever av deg! Vokt deg så du ikke fornekter vår Herre Jesus Kristus! Se opp til himmelen, og husk at Jesus er der, og at du må bevare troen og en god samvittighet.»

Daria ble så ført i fengsel, og mannen hennes ble tilbudt noen dagers betenkningstid. Men martyren gjorde ikke bruk av den. Han forsikret at han allerede hadde tenkt seg godt om og bestemt seg for å leve og dø i troen på Kristus og bekjennelsen av ham.

Dommeren vendte seg nå til Marcianus og spurte hva han mente. Han svarte at han hadde samme sinn som sin medstrider Nikander. Han var en kristen og ville leve og dø som en kristen. Etter denne djerve og standhaftige bekjennelsen fikk begge dødsdommen. Den tok de imot med takk, og etter en svært kjærlig og rørende avskjed med hverandre på rettestedet gikk de frimodig i døden.

Galerius hadde i noen år mettet sitt blodtørstige sinn med å pine og drepe utallige kristne. Til slutt var han selv moden for straffen. Han

ble rammet av en stygg sykdom av samme slag som den Guds straffende rettferdighet hjemsøkte Herodes med (Apg 12,23): Han råtnet levende og ble fortært av ormer. Forskjellen var at Galerius måtte holde ut under Guds tuktende hånd så lenge at han ble et stinkende skue for alle som så ham eller kom nær ham.

I denne tilstanden anklaget samvittigheten ham så sterkt for den grusomheten han så lenge hadde vist mot de kristne, at han opphevet forfølgelsen ved et offentlig påbud som ble slått opp i Nikomedia 30. april år 311. Der ga han de kristne lov til å holde fast ved sin bekjennelse og samles til gudstjeneste uten hindring. (*Dette påbudet finnes i sin helhet hos Laktants, Om forfølgernes død, kap.* 34.)

Men tyrannen levde bare noen få dager etterpå, og medregentene Maximinus og Maxentius lot seg ikke engang bringe til besinnelse av hans fryktelige endelikt. Derfor hadde menigheten ikke stor nytte av påbudet. Men også raseriet til Maximinus og Maxentius fikk en ende. I lang tid hadde de forfulgt og plaget de kristne på det aller grusomste i de provinsene av riket der hver av dem hersket.

Maxentius ble overvunnet av Konstantin den store i et slag ved Tiberen, og der omkom han selv sammen med det meste av hæren sin. Maximinus derimot flyktet etter at makten hans var knust av Licinius. Men han kom i en slik fortvilelse at han tok gift. Da giften ikke virket fullt ut med det samme, ble tyrannen vanvittig. I denne fryktelige tilstanden holdt han ut i noen dager, til han endelig oppga ånden (Laktants, *Om forfølgernes død*, kap. 49).

På denne tiden var det store Romerriket delt mellom flere herskere, og de skiftet ofte. Derfor var ikke de kristnes skjebne like hard på alle steder i riket samtidig. Mye kom an på om herskeren var voldsom eller rimelig av sinn. Når den ene provinsen liksom ble oversvømt av martyrenes blod, hadde brødrene deres det ofte noe lettere andre steder. Slik var det i Gallia, der Constantius Chlorus hersket. Han uroet ikke de kristne noe særlig, enda Galerius Maximianus stadig oppfordret og egget ham til det.

Denne harde forfølgelsen hadde vart i mange år med ubeskrivelig grusomhet og voldsomhet, og en utrolig skare av hellige, gudfryktige mennesker var blitt drept av hedningene som slaktefår. Da behaget det Herren å gjøre en stor forandring for sin menighet ved at Konstantin den store ble omvendt.

Konstantin var sønn av Constantius Chlorus og var utnevnt av ham til medregent. Han hadde fått smak på evangeliets sannhet. Gud hadde gitt ham seier over fiendene og på mange underfulle måter vist ham sin makt og trofasthet. Derfor ga han kirken en allmenn fred og full frihet ved et påbud som han sammen med sin medregent Licinius lot kunngjøre i Milano i år 313. Da hadde forfølgelsen etter Laktants' beregning vart i ti år og fire måneder. (*Påbudet kan leses ord for ord hos Laktants, Om forfølgernes død, kap.* 48.)

Licinius gjorde riktignok siden opprør mot Konstantin og begynte å plage de kristne. Men det varte ikke lenge, for han ble overvunnet av Konstantin, og menigheten fikk fred igjen. Det ble stor glede blant de kristne over dette, og de glemte ikke å prise Gud med offentlige og høytidelige lovsanger for denne herlige befrielsen.

Nå tok forfølgelsen helt slutt, de fangne fikk friheten, og de som var plyndret, fikk eiendommen sin tilbake. Men ikke bare det: Den kristne menighet fikk også de aller herligste privilegier. Guds folk ble beskyttet og æret, mens hedenskapet ble mer og mer svekket og foraktet. Hvordan dette gode siden ble misbrukt av utakknemlige kristne til kjødelig trygghet, partiskhet, lunkenhet og forsømmelse av pliktene, er godt nok kjent fra historien.

Slik var Guds kirkes underlige skjebne i de tre første århundrene etter Kristi fødsel, da en så stor mengde troende gikk inn i Guds rike gjennom så store trengsler. Den som leser om disse hendelsene med den oppmerksomhet de fortjener, vil sannelig finne stor grunn til å undre seg – både over hedningenes umenneskelige grusomhet og over de kristnes store tålmodighet og standhaftighet.

Hadde det vært de mest rå og barbariske folkeslag som hadde gått så voldsomt fram mot de kristne, ville det ikke vært så underlig. Men det var de dannede, høviske, fornuftige, lærde og forfinede romerne, som roste seg av rettferdighet, rimelighet og menneskekjærlighet.

Dessuten må vi huske at de kristne ennå var det de ga seg ut for: kristne i sannhet, fulle av tro og gode gjerninger, som skinte som himmelske lys midt i en vanartet slekt. De ga altså ikke den minste grunn til den harde behandlingen de fikk. Men vi slutter å undre oss når vi tenker på at et kjødelig sinn er fiendskap mot Gud og hans Kristus – også når det ser som finest ut. Vantro mennesker bærer, nettopp fordi

de er vantro, alltid hat til de sanne troende, og de lar det bryte ut så langt tid og omstendigheter tillater.

Sannelig, hvis en del av vår tids «sterke ånder» hadde både evne, anledning og vilje til å slippe bitterheten sin løs mot de kristne, skulle de kristne nok snart få merke det også i dag. Unntaket ville være om de, som Julian den frafalne i sin tid, ikke unte de kristne å bli martyrer og derfor etter hans eksempel nøyde seg med å vise dem hån og forakt (Sokrates, *Kirkehistorie* 3,12).

Ser vi derimot på hvordan de kristne selv bar seg at under alle forfølgelsene Gud lot komme over dem, fortjener det ikke mindre beundring. Rett nok hendte det av og til, men sjelden, at en og annen vaklet og falt fra i fristelsens stund. Det var slike som ikke hadde slått rot i Kristus; gudslivet deres lignet sæden på steingrunn, den som ikke hadde rot (Matt 13,5–6.20–21).

Men de var få sammenlignet med den store, nesten utallige skaren av alle aldre, stender og kjønn som holdt ut under de mest forferdelige og langvarige pinsler – uten å la et eneste utålmodig ord falle, verken over smertene eller mot sine ubarmhjertige forfølgere.

Standhaftigheten deres var så uovervinnelig at en hedensk embetsmann innrømmer at de som var ekte kristne, ikke på noen måte lot seg tvinge til frafall (Plinius, *Brev* 97). Og tålmodigheten deres i de hardeste lidelser var så overmåte stor og varig at hedningene ikke visste annen utvei enn å beskylde dem for å gjøre seg ufølsomme for smerte ved trolldom. De så de underfulle virkningene, men kjente ikke grunnen til dem.

De kristnes tålmodighet og utholdenhet var heller ikke noen filosofisk stahet eller selvlaget ufølsomhet og trass mot det onde – slik den kan springe ut av stolthet, vrede eller en falsk tanke om en blind nødvendighet som ikke kunne unngås. Den var tvert imot fulgt av så stor beskjedenhet, mildhet og sunn sans at ingen kunne mistenke dem for å handle i overilelse. Vi må heller ikke glemme at tålmodigheten deres ikke var tvunget, men frivillig. De hadde fritt valg: Enten kunne de lide døden for Herren Jesu skyld, eller de kunne fornekte ham, beholde livet og for en tid ha sin lyst i synden.

Slik skammet disse hellige bekjennerne seg ikke over vår Herre Jesu Kristi evangelium og vitnesbyrd. De ville heller lide tap på ære,

gods og liv enn svikte troskapen mot sin Frelser. De visste at han hadde kjøpt dem fra jorden med sitt blod og utvalgt dem av verden.

Men ingenting av all denne store troskapen og standhaftigheten skal vi tilskrive martyrene selv. De hadde ikke hatt den minste kraft på sin stridsdag om ikke deres store forgjenger, Jesus Kristus, selv hadde ikledd dem «Guds fulle rustning», lært deres hender å stride og vært med dem «på den onde dag» (Ef 6,13; Sal 144,1).

Paulus bekjenner om seg selv da han ble ført fram for keiser Nero: «Herren sto hos meg og styrket meg» (2 Tim 4,17). Det gjelder også alle de hellige som ble kalt til samme strid og seier som han. De har visselig «seiret … i kraft av Lammets blod og det ordet de vitnet. Og de hadde ikke sitt liv kjært, like til døden» (Åp 12,11).

Hadde ikke det samme sinn som var i Kristus, vært i dem (Fil 2,5), og hadde ikke Frelseren styrket hjertene deres med sitt guddommelige nærvær, da hadde de ikke stått imot like til blodet. De ville ha flyktet fra striden for å berge livet. Den som skal lide trengsel for evangeliet, må gjøre det i Guds kraft.

Hvor langt borte fra disse første bekjennernes sinn og ferd er ikke mange av vår tids lunkne kristne! Tro og tålmodighet – det må hver og en tenke grundig over! For ikke å snakke om den store hopen av navnkristne, som nettopp er de som forakter, spotter og forfølger de troende. Men her er også mye å tenke over for en del vakte sjeler. De vil gjerne være kristne og følge Kristus – så lenge det ikke fører noe ubehagelig med seg, og så lenge de får beholde ære, fred og fornøyelse og «vennskap med verden».

Men så snart de merker at verden ser skjevt på dem, begynner å snakke ondt om dem, tar fra dem en fordel, forfølger og krenker dem, da trekker de seg straks tilbake. De gjør verden til lags, for fremfor alt vil de beholde dens gunst. De vil nok ikke si rett ut at de vil vike fra sannhetens smale vei. Nei, med kraft og inderlig rørelse kan de forsikre at de vil følge Jesus alle sine dager. Men i gjerning nekter de det.

De går ikke rett tilbake til verden; de velger bare en middelvei, en «klokere» og «forsiktigere» vei. Det vil si en måte å være, tale og omgås på som gjør verden fornøyd, rolig og stille. De ser nok at Kristi ord, Kristi eksempel og medmenneskenes evige vel krever noe annet av

dem. Men for å nyte fred, ro og velvære her i tiden velger de denne middelveien, som strider mot Ordet og samvittigheten.

Den forsvarer de med visdom, forsiktighet, slangens klokskap, kristen frihet, tilbedelse av Gud i ånden og så videre – alt for å rettferdiggjøre en livsførsel som ikke vekker anstøt hos verden. Tenk: Hadde de første kristne gjort det slik, hadde de ikke trengt å bli martyrer! Visdom, slangens klokskap, tilbedelse av Gud i ånden – alt dette kunne også Kristus og hans apostler øve, men aldri slik at verden kunne være fornøyd med dem, og aller minst slik at den elsket og priste dem!

Hvor mye troskap mot Herren og hans veier kan jeg vise uten at verden blir forbitret? Skal verden være meg vennlig stemt, må jeg gjøre meg helt lik den! Troskap – troskap mot Herren, mot hans sak og mot de udødelige sjelene, virkelig troskap – det er dette som nødvendigvis fører strid og ondskap fra slangens ætt over meg! Eller har slangens ætt nå sluttet å være fiende av kvinnens ætt (1 Mos 3,15)? Er Kristus og Belial nå blitt forlikt (2 Kor 6,15)?

Måtte hver og en være oppriktig mot seg selv! Ellers skal han en dag, for sent og til evig skade, erfare at «den som vil være verdens venn, blir Guds fiende». Her finnes i sannhet ingen middelvei. «Vennskap med verden er fiendskap mot Gud», sier Skriften (Jak 4,4). Merk deg: Vennskap med verden er allerede i seg selv fiendskap mot Gud.

Så avgjort er det at «alle som vil leve gudfryktig i Kristus Jesus, skal bli forfulgt» (2 Tim 3,12). Om ikke alltid med blodig forfølgelse, slik vi har lest om her, så i det minste med den forfølgelsen Kristus taler om i Matt 5,11 og Luk 6,22: «… når de spotter og forfølger dere og lyver allslags ondt på dere for min skyld.» De som har manglet dette tegnet fra vår Herre Jesus Kristus, skal en dag stå skamfulle for ham når han spør: «Hvor har dere tegnene på at dere har vært mine etterfølgere?»

Paulus sier om seg selv: «Jeg bærer Jesu merketegn på mitt legeme» (Gal 6,17). Disse tegnene var arrene etter piskeslag og steining, som apostelen så ofte hadde måttet tåle. Og selv om vi ikke har slike arr, må hver kristen likevel ha de tegnene som heter spott og vanære.

Tenk når det store, trofaste Vitnet, Jesus Kristus, spør som dommer: «Hvor har dere tegnene på at dere har fulgt meg? Hvor er tornene, korset og naglene deres? Har du vært en dåre for verden for min skyld, 'som utskudd i verden, som avskum for alle' (1 Kor 4,13)? Eller har du hatt vennskap og aktelse hos den som forfulgte meg? Meg

kalte verden Beelsebul, meg korsfestet den! Har du hatt vennskap med mine fiender, da har du ikke vært meg tro» og så videre. Troskap, troskap vil Herren finne.

Se, de første kristne var det de ga seg ut for: Jesu sanne venner, som hatet sitt liv i verden for å få evig liv (Joh 12,25). I alt viste de seg «som Guds tjenere: i stor tålmodighet, i trengsler, i nød, i angst, under slag, i fengsler, under opptøyer, i hardt arbeid, under nattevåk, i sult, i renhet, i kunnskap, i langmodighet, i godhet, i Den Hellige Ånd, i oppriktig kjærlighet, ved sannhets ord, ved Guds kraft, med rettferds våpen på høyre og venstre side, i ære og vanære, med dårlig rykte og godt rykte … som de som ingenting har, men likevel eier alt» (2 Kor 6,4–10).

Men i vår tid skammer mange seg over ham som elsket dem og kjøpte dem med sitt blod. Likevel har vår kjære Frelser blant den store hopen sine sanne etterfølgere, som har «troens mysterium i en ren samvittighet» (1 Tim 3,9). Dem formaner Herrens Ånd til å holde fast ved det de har. De skal ikke la seg rive bort «med visdomslære og tomt bedrag, etter menneskers tradisjoner, etter verdens barnelærdom, og ikke etter Kristus» (Kol 2,8).

De skal heller ikke miste motet eller ta anstøt av denne tidens onde tegn og av det som må komme. De skal bevare sjelene sine i tålmodighet (Luk 21,19) og være tro til enden, så skal de få livets krone (Åp 2,10). Og siden vi i de hellige martyrene «har en så stor sky av vitner omkring oss», så la oss etter deres eksempel «legge av alt som tynger, og synden som henger så fast ved oss, og løpe med tålmodighet i den kampen vi har foran oss».

La oss gå fram «med blikket festet på Jesus, han som er troens opphavsmann og fullender. For å oppnå den gleden som ventet ham, led han tålmodig korset, uten å akte vanæren, og har nå satt seg på høyre side av Guds trone» (Hebr 12,1–2). Ham være ære og pris, sammen med Faderen og Den Hellige Ånd, i hele hans menighet, alltid og i all evighet! Amen.

Tillegg: Noen merkverdige martyrer i senere tider

Det er en stor og merkverdig forskjell mellom forfølgelsene vi hittil har sett på, og dem vi nå skal se på. Før har vi sett hvordan hedninger raste mot de kristne. Nå skal vi se hvordan såkalte kristne har rast mot kristne – hvordan den såkalte allmenne (katolske) kirke har forfulgt, pint og drept Guds levende barn.

Se her en gang for alle et stort og ugjendrivelig bevis på at fiendskapet slangens ætt har mot kvinnens ætt, ikke opphører på grunn av ytre forhold eller i visse tider og land. Det er og blir det samme i brystet hos dem som kalles kristne, som hos ville hedninger – så lenge de som er kristnet, ikke er blitt levende og sanne kristne.

Se også hva som skjer når Kristi tjenere begynner å være store i denne verden, har makt og fører det verdslige sverd – stikk i strid med budet de fikk av sin Herre: «Dere skal ikke la dere kalle rabbi … Og dere skal ikke kalle noen på jorden far» (Matt 23,8–11), og videre: «Stikk sverdet i sliren!» (Joh 18,11). Kort sagt: Se hva som skjer når «kirken» har mistet sitt sanne liv i Kristus og fra hans Hellige Ånd, og bare styrer og beveger seg i former og institusjoner!

Og endelig: Se her hva det betyr, det som Johannes så og skrev ned i Åpenbaringen kapittel 13. Der står det om dyret som «hadde to horn, likesom et lam, men talte som en drage», og som fikk makt til å gjøre «så at alle de som ikke ville tilbe dyrets bilde, skulle drepes» (Åp 13,11–15). Den som har det minste kjennskap til verdenshistorien, trenger ingen utleggelse for å kjenne igjen den romerske antikrist i dette dyret, og ham alene. I hele verdenshistorien skal han ikke finne noe som svarer til den profetiske beskrivelsen, utenom denne kirken.

Alle som leser dette kapitlet og andre steder om samme sak, ser her det mest forbløffende og håndgripelige motstykket til den profetiske tegningen. Det ser de i pavedømmets ynkelige etteraping av Lammets herredømme, i dets dype, utspekulerte hykleri og i dets uhyggelig blodige raseri mot de hellige som ikke har villet ta dets merke eller tilbe dets bilde i Roma. Det er det herligste bevis på at Johannes' åpenbaring var gitt ham av den allvitende Gud.

Vi tar her bare med noen få eksempler fra disse blodige forfølgelsene. Ingen kan regne opp og beskrive alle de mange tusen troende sjeler som er blitt pint og drept av den pavelige kirke. Da de troende valdenserne sto fram, flyktet for eksempel 400 mødre fra forfølgelsen med barna sine. I én eneste fjellhule i Italias fjellbygder ble de tatt av dage ved en stor ild.

Og vi vil ikke engang prøve å regne opp de mange som ble jaget, fengslet og brent i Frankrike etter at pave Innocens III hadde latt kunngjøre at hver den som ville dra ut for å oppspore og drepe «kjetterne», skulle få syndenes forlatelse.

Hvem kan fortelle om de mange tusen som inkvisisjonens forferdelige domstol – opprettet i 1229 – grep, pinte på det uhyggeligste og drepte i Spania, Nederlandene og andre steder? Valdenserne i Italias daler, «piphles» i Flandern, «tisserands» og hugenottene i Frankrike, katarene i Tyskland og flere navn de troende har båret – hvor utallig mange er ikke blitt offer for pavemaktens – «den hellige stols» – overtro og raseri mot Kristus! Det tallet har bare Herren skrevet i sin bok.

Vi vil bare, som eksempel på hvordan det gikk til når kristne forfulgte og pinte kristne, omtale noen få av de mest merkverdige martyrene i denne tiden. Vi begynner med den navngjetne Johan Hus.

1. Johan Hus

Det John Wyclif var i England mellom 1370 og 1381, var Johan Hus i Böhmen fra 1403 til 1415: «en røst av en som roper i ørkenen» (Matt 3,3). Kristenheten lå nå nedsunket i en ørken av ødeleggelse og vederstyggelighet, av grovt hykleri, menneskebud og menneskeverk – slik som da døperen Johannes sto fram i den jødiske kirke.

Johan Hus ble født 6. juli 1373 av fattige foreldre i den sørlige delen av Böhmen, i flekken Husinec, som han hadde navnet sitt fra. Han var fattig, men fordi han hadde store evner, ble han holdt til studier. Han gikk først på skole i Prachatice, siden ved universitetet. Der måtte han på grunn av fattigdommen ta tjeneste hos en professor, som til gjengjeld lånte ham bøker og hjalp ham. Allerede da studerte han flittig Bibelen og kirkefedrene. Særlig likte han å lese og tenke over martyrhistorien fra den første kristne kirke.

Erland Dryselius skriver i sin kirkehistorie: «Salig dr. Luther forteller om Johan Hus at han var en meget lærd, gudfryktig og veltalende mann. Da han i sin ungdom var tjener hos en professor i Praha, satt han en gang ved kakkelovnen og leste om martyrene i den første kristne menighet.

«Han leste hvordan den hellige martyren Polykarp var blitt brent levende på et bål. Da tok han noen glødende kull ut av ovnen og holdt dem i hånden for å prøve om han kunne tåle en så stor smerte som Polykarp. Men han fant at han var for svak til det. Da gråt han bitre tårer over sin skrøpelighet og ønsket at Gud med tiden ville velsigne ham med like stor standhaftighet som de hellige martyrene hadde.» (*En annen nevner Laurentius som den Hus leste om. Polykarp, som ble brent*

på bål, og Laurentius, som ble stekt på en rist, er begge omtalt tidligere i boka.)

I studiene gjorde Hus raske fremskritt. I 1396 ble han magister, i 1398 professor og allerede i 1401 dekanus ved det filosofiske fakultet. I 1402 ble han predikant ved Betlehemskirken. Den var stiftet av to fromme menn for at det skulle forkynnes der på et språk folket forsto, nemlig böhmisk. Han ble også skriftefar for dronning Sofia. I alt han gjorde, var han nidkjær, alvorlig og kraftfull, og han var en streng predikant.

Men det som ennå manglet ham av den evangeliske sannhet, fikk han gjennom Wyclifs skrifter, som kom ut i Praha i 1403. De grep ham dypt og satte ånden hans slik i brann at han ikke kunne la være å bekjenne seg åpent til den samme troen – enda Wyclifs skrifter ble angrepet på det bitreste og heftigste. I prekenene sine kalte han Wyclif en rettskaffen og hellig mann og sa at han «ønsket en gang å komme dit hvor hans sjel var».

Fra nå av forkynte Hus med stor kraft «omvendelse til Gud og troen på vår Herre Jesus Kristus» (Apg 20,21). Men han nøyde seg ikke med det; med samme kraft og iver angrep han også pavekirkens villfarelser og misbruk. Alt dette satte Satans rike i opprør. De geistlige, og særlig erkebiskopen i Praha, anklaget ham for paven som kjetter og urostifter. Han ble derfor snart innkalt til Roma for å forklare seg. Selv ville han ikke møte, men sendte en annen i sitt sted for å ordne saken. Denne mannen ble satt i fengsel i Roma, og paven lyste Hus og alle vennene hans i bann.

Samtidig ble Praha og hvert sted der Hus oppholdt seg, lagt under interdikt. Det betyr forbud mot å holde gudstjeneste: Ingen kirke fikk åpnes, og ingen klokke fikk ringe. Det middelet har paven ofte brukt med stort hell for å hisse en hel by opp mot én mann, eller for å tukte en by eller menighet. For selv for den ugudelige verden blir det trykkende og skremmende nok når det ikke lenger får holdes noen offentlig gudstjeneste.

Men i første omgang ble dommen kraftløs, fordi kongemakten grep inn. Hus' venner brente pavens bannbulle sammen med en mengde andre pavelige forordninger. Blant dem som gjorde det, var hans fortroligste venn, adelsmannen Hieronymus, og en flokk studenter.

Hus fortsatte altså å virke og forkynne med kraft, og når han ikke kunne være i Praha, dro han til Husinec. Når de geistlige formante ham og oppfordret ham til å tilbakekalle kjetteriene sine, svarte han alltid det samme: Han ville inderlig gjerne gjøre det hvis han bare ble overbevist fra Den hellige skrift om at han hadde lært galt. Men så lenge han fant stadig mer grunnlag for læren sin i Skriften, kunne han ikke tilbakekalle den, for Guds og samvittighetens skyld.

Forkynnelsen hans vakte nå stadig større oppsikt, og folk strømmet til fra fjerne steder og byer. I 1412 utlyste paven et korstog mot sin fiende, kongen av Napoli, og lovet full syndsforlatelse til hver den som ble med. Da gikk Hus til sitt hovedangrep på paven. Sammen med vennen Hieronymus viste han overalt, i prekener og disputaser, hvor åpenbart paven handlet mot Guds ord. Paven ville både hisse folk opp til blodsutgytelse og love dem syndenes forlatelse som lønn for krigstjeneste – enda ingen kan tilgi synder uten Gud alene. Folket kom i stor bevegelse.

Nå ble også interdiktet som er nevnt ovenfor, satt i verk. Det var nemlig utnevnt en ny erkebiskop, og han våget virkelig å kunngjøre det. Da all gudstjeneste var forbudt og det oppsto stor forvirring i byen, reiste Hus derfra. Men desto ivrigere forkynte han andre steder, ofte under åpen himmel. Slik holdt han på til og med 1414.

Men samme år skulle et stort kirkemøte begynne 1. november i Kostnitz, dagens Konstanz ved Bodensjøen. Hovedhensikten med møtet var egentlig å avgjøre hvem som skulle være pave, for det var nå tre paver på én gang. Keiser Sigismund befalte Hus å møte på kirkemøtet, men lovet ham også fritt leide. Han erklærte seg villig og rede til å reise.

Da han tok avskjed, la han igjen et brev til vennene sine i Kristus, og av det kan vi se hvordan han var til sinns. Den siste halvdelen av brevet lyder slik:

«Jeg setter min lit til Gud, min allmektige Frelser. For sine løfters og for deres brennende bønners skyld vil han gi meg munn og visdom til å stå dem imot. Ja, han vil gi meg sin Hellige Ånd, så jeg ved hans kraft står så fast i sannheten at dødsrikets porter ikke skal kunne drive meg bort fra den.

«Ja, han skal gi meg nåde til å møte alle forfølgelser, fengsel og selve døden med uforferdet mot. Vi ser jo at Kristus selv har lidd for

sine venner og gitt oss et eksempel, så også vi tålmodig skal lide alt for hans viljes og vår frelses skyld.

«For han er jo Gud, vi hans skapninger; han er Herren, vi hans tjenere; han er herskeren over hele verden, vi er svake menneskebarn. Når nå han har lidd, hvorfor skulle ikke også vi lide? Ikke minst fordi 'den som har lidd i kjødet, er ferdig med synden' (1 Pet 4,1). Sannelig, det er umulig at en eneste som tror på ham og blir i hans sannhet, går fortapt. Derfor, mine kjære, be uten opphør om at han gir meg sin Hellige Ånd, så jeg blir standhaftig og bevares fra å feile på noen måte.

«Be videre om at han, hvis min død kan tjene til hans ære, lar den komme snart og gir meg nåde til å ta imot alt som venter meg, med villig hjerte. Men er det mer nyttig for meg å vende tilbake til dere, så vil vi be Gud om at jeg må komme tilbake fra kirkemøtet med troskapen uskadd. Og må vi da i tiden som kommer, bekjenne sannheten enda renere, rydde helt ut antikrists lære og gi brødrene våre et godt eksempel å følge.

«Jeg tviler likevel på at dere får se meg mer i Praha. Vår glede ville også være størst om Gud ville forene oss i sin evige herlighet. Han er barmhjertig og rettferdig og gir sine troende fred og ro både her og der.

«Han som har vasket oss, sine får, med sitt hellige, dyrebare blod, som er vår frelses eneste grunn og vitne – han bevare dere og gi dere å utrette det som er ham kjært. Og når arbeidet deres er slutt, må dere nyte evig fred og herlighet hos vår Herre Jesus Kristus sammen med alle som er blitt stående i hans sannhet. Ham være ære i all evighet! Amen.»

Den 11. oktober 1414 la Hus i vei til Kostnitz. I alle byene han kom gjennom, strømmet folk sammen i hopetall for å se mannen det ble talt så mye om. Den 3. november kom han til Kostnitz sammen med følgesvennene sine, adelsmennene Wenzel von Duba, Johan von Chlum og Henrik von Laczenbock, som kongen hadde gitt ham med på reisen. Dagen etter lot Hus dem melde ham for paven, Johannes XXIII, som allerede var kommet til byen.

Til møtet kom dessuten en stor skare av kardinaler, erkebiskoper, biskoper, prelater og doktorer i teologi, og likeså keiser Sigismund og med ham mange kurfyrster, grever og herrer. Alt i alt var det ikke mindre enn 18 000 prester og 80 000 fornemme lekfolk.

Da Hus og hans keiserlige leidebrev ble meldt for paven, talte paven svært velvillig og forsikret: «Om Hus så hadde kvalt min egen bror, skulle det likevel ikke skje ham noe ondt så lenge han er i Kostnitz.» Han opphevet også bannet over ham. Men se hva de stores forsikringer betyr – ja, selve keiserens og selve pavens! Å, hvor fullstendig intet er ikke alle mennesker! Paven ble omringet av en mengde høye geistlige som malte Hus i de verste farger, og straks var den gode stemningen borte.

Den 28. november ble Hus kalt fram for paven og en del kardinaler, og de lot ham vite at han var anklaget for å ha spredt falske lærdommer. Han svarte at han heller ville dø enn med vitende og vilje spre en eneste falsk lære, men at han også var rede til å la seg rette så snart de viste ham villfarelsene hans. Kardinalene syntes å være fornøyd med svaret. Likevel lot de ham ikke vende tilbake til sin egen bolig. De satte vakt ved ham og lot ham om kvelden føre til huset til en av de høyere prestene, der han skulle holdes i forvaring inntil videre.

Ridder von Chlum, hans mest trofaste og ivrige venn, hadde fulgt ham til forhøret. Han klaget høylytt over kardinalenes list og vold, og over at keiserens leide var brutt. Samme natt gikk han til paven, men fikk bare glatte, unnvikende ord til svar. Han skrev og klaget til keiseren, som ennå ikke var kommet til byen. Keiseren befalte riktignok at Hus skulle settes fri, men paven forbød det. Alle Chlums kraftigste protester var forgjeves. Da keiseren kom på julaften, sa de geistlige herrene til ham at han ikke hadde rett til å beskytte en mann som var anklaget for kjetteri.

Hus ble nå flyttet fra det tålelige fengselet sitt til et fuktig og stinkende fangehull i et dominikanerkloster ved Rhinen, og der ble han hardt syk. Fiendene anklaget ham stadig, og paven satte ned en kommisjon av kardinaler og geistlige som skulle føre saken mot ham. Hus ba om en rettskyndig forsvarer, men det ble nektet ham fordi han var anklaget for kjetteri. Etter to måneder ble han flyttet igjen, til et fengsel i et fransiskanerkloster. Til slutt ble han ført også derfra, til borgen som tilhørte biskopen av Kostnitz, på den andre siden av Rhinen.

I tårnhvelvet der han nå satt, kunne han om dagen gå omkring i lenker, men om natten ble hendene hans lenket til muren ved sengen. Gjennom hele det pinefulle fangenskapet, som varte over seks måne-

der, skrev han flere korte teologiske avhandlinger. Fra tid til annen skrev han også brev til vennene i Böhmen for å styrke dem i troen, oppmuntre dem til gudsfrykt og fortelle dem om trengselen han led for Kristi skyld.

I disse brevene taler hele hans hjerte. De er levende bevis på hans standhaftighet i sannheten, hans tro og tålmodighet, hans gudhengivne sinn og hans hjertelige kjærlighet til Herren Jesus og alle hans sanne troende.

Imens fortsatte adelen i Böhmen og Mähren å klage på det kraftigste til keiseren og kirkemøtet. Keiseren og kirkemøtet lot jo deres høyt aktede, falskt anklagede lærer vansmekte så lenge i fengsel uten at han en gang fikk komme til et eneste forhør. De böhmiske herrene som var i Kostnitz, gjentok også stadig klagene sine. Til slutt ble 5. juni fastsatt for et forhør for en kommisjon av kardinaler, biskoper og andre geistlige.

Først la de fram bøkene hans for ham. Han vedkjente seg dem og sa igjen at han var villig til å endre det de kunne vise ham var galt i dem. Men da han begynte å svare på punktene som ble kastet i ansiktet på ham som kjetterske, og da han viste til Den hellige skrift og kirkefedrene, brøt det løs et så vilt, brølende skrik og et slikt leven av skjellsord og hån at han ble nødt til å tie. Nå måtte keiseren selv være til stede ved de neste forhørene 7. og 8. juni for å holde ro og orden.

Da anklagepunktene igjen ble lest opp, svarte han at noen av dem virkelig var hans mening. Om andre viste han at de bygde på forvrengning. Han prøvde å få fram deres sanne betydning ved å peke på sammenhengen, og da falt den falske meningen motstanderne hadde lagt i dem, bort. Men ingen ville høre noen forklaring. De krevde at han betingelsesløst og ydmykt skulle underkaste seg kirkemøtets avgjørelse, offentlig tilbakekalle alle artiklene og med ed bekrefte at han aldri mer skulle forkynne slike lærdommer.

Hus erklærte igjen, som så ofte før, at han gjerne ville lære noe bedre. Han ba om lov til å gjøre meningen sin enda tydeligere. Og han ba forsamlingen for Guds skyld ikke tvinge ham til å avsverge falske lærdommer som han ikke mente han hadde ført – og slik handle mot Gud og sin samvittighet. Da verken keiseren eller prestene kunne overtale ham til å tilbakekalle uten forbehold, erklærte de ham for en hardnakket kjetter og truet ham med de straffene som er fastsatt for

slike. Han derimot overlot saken sin til Gud, den himmelske dommer, og ble så ført tilbake til fengselet.

Chlum rakte ham vennlig hånden, trøstet ham og oppmuntret ham til å holde ut. Men keiseren lot falle et ord om at han fortjente bålet hvis han ikke tilbakekalte. Flere prelater som var noe mildere stemt mot ham, gjorde seg all umak for å få ham til å tilbakekalle mens han ennå satt i fengselet. Men han nektet standhaftig å berge livet ved så mye som å gi inntrykk av at han hadde forkynt kjetterier.

I et av sine siste brev, som han skrev til alle de troende i Böhmen da han allerede så den nære døden i møte, skrev han blant annet:

«Jeg ber dere holde fast ved den guddommelige sannhet som jeg etter Guds ord og de hellige fedres skrifter har lagt fram for dere i preken og skrift. Men har noen av dere hørt noe fra meg i mine offentlige taler eller i samtaler, eller lest noe i skriftene mine, som strider mot den guddommelige sannhet, da ber jeg om at han ikke følger slike ord – enda jeg ikke husker at jeg noen gang har sagt eller skrevet noe slikt.

«Likeså ber jeg hver den som kanskje har sett noe utilbørlig i det jeg har sagt eller gjort: Følg meg ikke i det, men be Gud for meg at han tilgir meg disse syndene.»

Videre i brevet gir han sine siste hjertelige formaninger til de ulike geistlige og verdslige stender, og det i en apostolisk ånd. Han anbefaler dem også adelsmennene von Duba og von Chlum med varm takk, fordi de trofast hadde holdt ut med ham i trengslene hans, modig forsvart den guddommelige sannhet og gjort alt for å berge ham. Så slutter han med disse ordene:

«Dette brevet skriver jeg til dere i lenker og fra fengselet. Jeg venter at kirkemøtet i morgen skal avsi dødsdommen over meg, og jeg har full tillit til at Gud ikke skal forlate meg. Han skal ikke tillate at jeg fornekter hans sannhet og tilbakekaller villfarelser som falske vitner har funnet på mot meg.

«Men hvor nådig Herren min Gud handler med meg og står meg bi i mine underlige anfektelser, det skal dere en gang få kjenne når vi ved Jesu Kristi nåde og hjelp kommer sammen i det evige livs glede. – Elsk hverandre! Det er min siste bønn. Hindre ingen fra den guddommelige sannhet, og sørg for at de fromme ikke blir undertrykt med vold.»

Alle gjentatte forsøk på å få ham til å tilbakekalle var forgjeves. Den 5. juli sendte derfor keiser Sigismund de to herrene von Chlum

og von Duba sammen med fire biskoper til ham for å høre hans siste erklæring: Ville han etter kirkemøtets forskrift tilbakekalle og avsverge sine falske lærdommer, eller ville han hardnakket fortsette å nekte? De gikk da til fransiskanerklosteret der Hus satt fanget. Da han ble løst fra lenkene og ført ut til dem, talte Johan von Chlum til ham med disse ordene:

«Kjære herr magister! Vi ulærde lekfolk kan ikke gi deg råd i denne viktige saken. Se derfor selv etter om du i din samvittighet finner deg skyldig i det kirkemøtet anklager deg for. Og er du skyldig, kjære, så skam deg ikke over å gi opp din mening og gi rom for en bedre. Men vitner samvittigheten med deg om at du er uskyldig, så vokt deg for å gjøre det minste mot din overbevisning eller lyve for Guds åsyn! La deg heller berøve livet enn den guddommelige sannhet!»

Hus' øyne fyltes av tårer ved disse ordene fra vennen, og han svarte med mild, dempet stemme: «Ærede herre! Gud er mitt vitne at jeg gjerne ville vike og tilbakekalle hvis jeg bare hadde lært og skrevet noe galt som ikke stemte med Den hellige skrift og kirken. Jeg ber ikke om noe annet enn å bli bedre og grundigere undervist ut fra Den hellige skrift. Gjør dere det, er jeg av hjertet rede til å tilbakekalle.»

En av biskopene som var til stede, tydet denne erklæringen som formastelighet og spurte om han ville være klokere enn hele kirkemøtet. Hus svarte: «Gi meg bare ett eneste menneske – ja, den aller ringeste i hele kirkemøtet – som kan legge fram sannheten bedre for meg, så vil jeg gjerne ta imot den av ham.» «Se der», falt biskopene inn, «hvor forstokket og stivnakket han er i sitt kjetteri!» Så lot de ham føre tilbake til fengselet og ga keiseren svar.

Dagen etter, 6. juli, kom hele kirkemøtet sammen til sin 15. hovedsesjon for å holde rettergang over Hus. Det var en lørdag og Hus' 43-årsdag. Keiseren selv viste seg i all sin prakt, fulgt av rikets fyrster og hele ridderskapet. Biskopen av Riga lot væpnede menn føre den anklagede fra fengselet til domkirken. Der var kardinalene, biskopene, abbedene, doktorene i Den hellige skrift, den verdslige og geistlige rett og en stor folkemengde samlet. Kardinalen av Ostia ledet forsamlingen.

Keiseren satt med en gyllen krone på en kongestol. Kurfyrste og pfalzgreve Ludvig sto på den ene siden av ham med rikseplet, og borggreve Fredrik av Nürnberg på den andre med sverdet. Erkebisko-

pen av Gnesen leste messen og ba under tårer den hellige jomfru om å gå i forbønn hos Gud, så han ville hjelpe til å rydde ut kjetteriene. Deretter ble litaniet sunget med innledningen: «Hør oss, Herre!» Så ble teksten lest: «Vokt dere for de falske profetene!» (Matt 7,15) og så videre. Til slutt sang de på latin: «Kom, Skaper, Hellige Ånd!»

Under messen måtte Hus bli stående utenfor kirkedøren, for at hans nærvær ikke skulle vanhellige gudstjenesten. Da seremoniene var over, ble han ført inn for kirkemøtet. Det var første og siste gang han ble sett på noen av deres offentlige hovedsesjoner. De stilte ham på en forhøyning, så alle kunne se ham.

Nå steg biskopen av Lodi fram og holdt en latinsk tale over Paulus' ord i Rom 6,6: «... for at syndelegemet skulle bli tilintetgjort.» Disse ordene tydet han om å rydde ut kjetterier i alminnelighet og Hus' kjetterier i særdeleshet. Ja, han sluttet sin geistlige tale med disse ordene:

«Uovervinnelige keiser! Måtte Deres Majestet etter min tekst slik ødelegge kjetteriene og villfarelsene – men særlig denne forstokkede kjetteren som står her, han som ved sin ondskap har smittet så mange steder i verden med kjetteriets pest. Denne hellige gjerningen er forbeholdt Dem, høyst berømmelige keiser. Ved denne herlige gjerningen skal Deres Majestet vinne seg udødelig pris hos slekter langt fram i tiden.»

Imens hadde Hus ligget på kne med foldede hender og bedt til Gud. Etter talen, og etter at Wyclifs læresetninger enda en gang var blitt fordømt, begynte de å lese opp anklagepunktene mot Hus.

Under opplesningen prøvde han å svare på en eneste artikkel, men de lot ham ikke tale. De befalte ham å tie; han var allerede hørt nok. Da han likevel prøvde å motsi noen av de groveste løgnene og forvrengningene som nå ble lest opp om ham, befalte de rettsbetjentene å hindre ham i å tale. Han ba inntrengende, men fikk ikke gehør. Da falt han på kne med øyne og hender løftet mot himmelen og overga med høy røst saken sin til sin Herre og Frelser Jesus Kristus.

Etter at klagemålene mot ham var lest opp, steg biskopen av Concordia opp på talerstolen og kunngjorde dommen som kirkemøtet hadde avsagt over Hus og skriftene hans. I den erklærte kirkemøtet at artiklene som var tatt ut av skriftene hans, var kjetterske og

fordømmelige. Bøkene hans skulle brennes offentlig, både i Kostnitz og hvor de ellers ble funnet.

Selv ble han erklært for en åpenbar kjetter. Både ved sine villfarelser, ved sin forakt for kirkens åndelige straff og ved sin stivnakkethet hadde han vakt det største anstøt blant de troende og brutt med den katolske trosbekjennelsen. «Av disse grunner fastsetter det hellige kirkemøtet at han skal dømmes og forbannes som kjetter og dessuten med vanære settes av fra sitt presteembete.»

Hus hørte dommen med ro og ba så: «Herre Gud, jeg ber deg: Tilgi alle mine fiender for din barmhjertighets skyld!» Biskopene tydet dette som skinnhellighet og sendte ham forbitrede blikk.

Kirkemøtets dom ble nå straks fullbyrdet. Først ble han satt av fra presteembetet. Erkebiskopen av Milano og seks andre biskoper trådte fram og førte ham bort til et bord der messeklærne lå. Disse kledde de ham i, som om han skulle lese messe. Da de kledde ham i den hvite messeskjorten (alba), sa han: «Min Herre Jesus Kristus ble også til spott kledd i et hvitt klesplagg av Herodes og sendt til Pilatus» (Luk 23,11).

Da han nå sto der i prestedrakten, holdt biskopene enda en gang fram for ham at det fortsatt var tid til å avsverge villfarelsene og berge livet.

Men Hus talte fra forhøyningen til folket, rørt og med tårer i øynene: «Disse biskopene formaner meg til å tilbakekalle mine villfarelser. Gjaldt det bare vanære for ett menneske, nemlig meg selv, kunne de lettere overtale meg. Men nå står jeg her for min Guds åsyn, og jeg kan ikke gjøre det de vil. For da ville jeg såre min egen samvittighet og spotte og vanære min Herre i himmelen. Jeg har jo alltid hevdet det motsatte – skrevet, forkynt og lært det motsatte av det de nå falskelig legger meg til last.

«Hvordan skulle jeg da våge å se opp mot himmelen? Hvordan skulle jeg kunne se alle dem jeg har undervist, i øynene, om jeg nå drog i tvil den læren jeg har forkynt for dem, og som de har tatt imot som sannhet? Skulle jeg ved et så ondt eksempel bedrøve og forvirre så mange sjeler og samvittigheter? De er jo undervist i den reneste lære, vår Herre Jesu Kristi sanne evangelium, med de sterkeste skriftbevis, og grunnfestet i den mot alle Satans stormer og angrep.

Nei, det vil jeg ikke gjøre. Mitt liv er jo likevel viet til døden, og jeg vil ikke la det være meg kjærere enn frelsen og saligheten for dem jeg har undervist.»

Biskopene og resten av presteskapet ropte nå høyt: «Nå ser vi hvor hardnakket han er i sin ondskap og sitt kjetteri! Gå ned! Gå ned med en gang!»

Da han var kommet ned, begynte de sju biskopene som var utpekt til det, å ta embetet fra ham. Erkebiskopen av Milano og biskopen av Besançon trådte fram og tok kalken ut av hendene hans med disse ordene: «Du forbannede Judas, som har forlatt fredens råd og gjort felles sak med jødene! Vi tar fra deg denne kalken, der Jesu Kristi blod blir ofret til verdens frelse (!). Du er den aldri mer verdig.»

Hus svarte med høy røst: «Men jeg setter all min lit til Gud, min frelser, at han aldri skal ta salighetens kalk fra meg. Med hans nådige hjelp skal jeg ennå i dag drikke den med ham i hans rike.» Så trådte også de andre biskopene fram. Hver av dem tok et stykke av prestedrakten fra ham og uttalte samtidig sin forbannelse over ham. Hus svarte: «Av hjertet tar jeg gjerne imot all denne hån for min Herre Jesu Kristi navns og sannhets skyld.»

Så skulle tonsuren – den barberte flekken på hodet hans – ødelegges, og nå ble det heftig strid om de skulle bruke kniv eller saks. Hus kunne ikke la være å se på keiseren og si: «Er det ikke underlig at dere ikke kan bli enige om hvordan dere skal utøve grusomheten, når dere alle er like grusomme?» Etter en lang ordstrid vant saksen, og med den klippet de håret hans i form av et kors.

Til slutt skrapte de også fingrene hans med en kniv. På den måten skulle han miste den hellige salveoljen og med den prestestandens merke, som ellers ble regnet som uutslettelig. Da seremoniene var over, sa de: «Nå støter det hellige kirkemøtet i Konstanz Johan Hus ut av prestestanden og fra det herlige embetet han var prydet med. Slik viser det at den hellige kirke og Guds menighet tar avstand fra dette mennesket. Den tar kirkens vern fra ham og overgir ham til den verdslige makt.»

Men før dette skjedde, satte de en papirkrone på ham. Den var formet som en bispelue, men nesten en alen høy. På den hadde de malt tre djevler og skrevet med store bokstaver ordet *Haeresiarcha* (erkekjetter). Da Hus så den, trøstet han seg med disse ordene: «Min

Herre Jesus Kristus har båret en langt mer smertefull tornekrone for meg, arme menneske, helt til sin vanærende død på korset. Derfor vil jeg, en arm synder, gjerne bære denne langt lettere kronen som de håner meg med, for hans skyld.»

Til slutt sa biskopene: «Nå overgir vi din sjel til djevelen i helvete.» «Men jeg», svarte Hus, «overgir den til min nådigste Herre Jesus Kristus.» Nå vendte biskopene seg til keiseren og sa: «Dette hellige kirkemøtet i Konstanz overgir nå Johan Hus, som ikke lenger har noe embete i kirken, til den verdslige makt og domstol.»

Som øverste dommer reiste keiseren seg og tok imot Johan Hus. Han sa til kurfyrsten og pfalzgreven Ludvig: «Ettersom vi, kjære fyrste, ikke bærer sverdet forgjeves, så før nå denne Johan Hus bort, og la ham i vårt navn få det en kjetter fortjener.» Pfalzgreven la av seg det fyrstelige skrudet han stod i foran keiseren, og utførte befalingen.

Han overgav Hus til byfogden i Konstanz med disse ordene: «Etter dommen og den særlige befalingen fra vår nådigste herre, den romerske keiser, skal du føre denne magister Hus bort og brenne ham som kjetter.» Byfogden overgav ham til skarpretteren og knektene hans og gav uttrykkelig ordre om at de ikke måtte ta fra ham klærne, beltet, penger, kniv eller noe annet han bar på seg. De skulle brenne ham sammen med de to svarte kappene hans, det sølvbeslåtte beltet og resten.

Slik ble han ført ut til rettersstedet. Det var en eng ved en hage utenfor byen, i nærheten av slottet Gottlieben. To av pfalzgreve Ludvigs bekjente tok ham imellom seg, to bøddelknekter gikk foran og to bak. Foruten fyrster og herrer fulgte åtte hundre væpnede menn ham. Folkemengden var så stor at de måtte stenge byporten og slippe folk ut litt etter litt, så ikke broen skulle bryte sammen under dem.

Hans siste vandring var oppbyggelig og full av glede. Da han kom forbi bispepalasset og så at de brente bøkene hans, smilte han av det. Han formante folket som stod omkring, om ikke å tro at han led dette for noe kjetteri. Det var hans og sannhetens forbitrede fiender som i sitt hat hadde anklaget ham. Mens han gikk videre, ropte han med stort alvor: «Å Jesus Kristus, du den levende Guds Sønn, forbarm deg over meg!»

Med lignende bønner fortsatte han helt fram til rettersstedet. Folkemengden som hørte ordene og de inderlige bønnene hans, sa til

hverandre: «Hva dette mennesket tidligere har lært og forkynt, vet vi ikke. Men nå hører vi ikke annet fra ham enn hellige ord og fromme bønner.»

Da han kom til stedet der han skulle lide døden på bålet, falt han på kne. Med mildt og lysende ansikt løftet han øynene og bad med høy røst fra Salme 31 og 51, særlig dette verset: «I din hånd overgir jeg min ånd, du forløser meg, Herre, du trofaste Gud» (Sal 31,6). Under bønnen falt papirluen med djevlene av hodet hans. Men noen drabanter som stod omkring ham, sa: «Luen skal settes på ham igjen, så han kan bli brent sammen med djevelen, den herren han har tjent.»

Men Hus bad: «Herre Jesus, jeg vil gjerne lide denne grusomme og forferdelige døden for ditt hellige evangeliums skyld og for forkynnelsen av ditt hellige ord.» Pfalzgreven gav ordre om at bønnen skulle avbrytes. Bøddelen førte ham tre ganger rundt bålet, og hele tiden vitnet Hus for folket om at han var uskyldig.

Så bad han om å få tale med fangevokterne sine en gang til. Da de kom fram, sa han: «Jeg takker dere hjertelig, mine kjære, for alle velgjerningene dere har vist meg. Dere har vært som mine elskede brødre, ikke som mine voktere. Dere skal også vite at jeg tror fast på min frelser. For hans navns skyld lider jeg gjerne denne døden, og jeg har tillit til at jeg allerede i dag skal være med ham i Paradis.»

Imens bandt bødlene ham med hendene på ryggen til en kraftig planke som var rammet ned i jorden. De brukte seks våte reip: om anklene, under knærne, om livet og under armene. Han stod med ansiktet mot øst, men noen innvendte at en kjetter ikke var verdig til det. Derfor måtte de snu ham mot vest.

Så festet de halsen hans med en svart, sotet lenke. Da sa han smilende: «Min kjæreste Herre og Frelser har for min skyld vært bundet med en langt hardere og verre lenke. Hvorfor skulle da jeg, arme menneske, skamme meg over å bli bundet med denne sotete kjettingen for hans hellige navns skyld?»

Nå begynte bøddelknektene å gjøre bålet i stand. Under føttene hans la de et par risbunter, og dessuten så mye ved og halm at det nådde ham helt opp til hodet. Da han så en bondegutt hjelpe til med å slepe fram ved, ropte han smilende det den hellige Hieronymus en gang sa: «Å hellige enfoldighet!»

Før bålet ble tent, red pfalzgreve Ludvig og riksmarskalk von Pappenheim enda en gang bort til ham. De sa til ham at han ennå kunne berge livet hvis han tilbakekalte læren sin.

Da begynte Hus å tale med høy røst fra vedstabelen: «Jeg kaller Gud til vitne på at jeg aldri har lært eller skrevet det som dere ved falske vitner har diktet opp om meg. Med all min lære, alle mine prekener og skrifter har jeg søkt å berge menneskene fra syndens tyranni. Derfor vil jeg i dag gladelig besegle med min død den sannheten som jeg har lært, skrevet og spredt.» Da de hørte dette, slo de hendene sammen og red bort.

Nå tente bøddelen bålet. Men Hus sang og bad på nytt med høy røst: «Kristus, du Guds Sønn, forbarm deg over meg!» Da han skulle begynne for tredje gang, drev vinden flammene og røyken inn i ansiktet hans, så han mistet målet. Likevel kunne en fortsatt se hodet og leppene hans bevege seg i bønn, så lenge det tar å be fadervår to eller tre ganger. Da forkortet Herren lidelsen for sin trofaste tjener og hentet sjelen hans til evig fred og hvile. Det skjedde klokken elleve om formiddagen.

Da veden var brent opp og den døde kroppen fremdeles hang på pælen, støtte bødlene både liket og pælen ned i ilden med stenger. Så la de på mer ved og brente alt opp med rå grusomhet. Pfalzgreve Ludvig fikk høre at en bøddelknekt hadde beholdt martyrens kappe og belte. Da befalte han at alt Hus hadde etterlatt seg, skulle brennes, så ikke bøhmerne skulle ta vare på det som relikvier. Bøddelen lovet han erstatning i penger.

Til sist, da alt var brent opp, gravde de dypt og tok asken og jorden under den. Alt lastet de på kjerrer og kastet i Rhinen, som rant like forbi. Ikke et støvkorn av ham skulle bli igjen for vennene hans. Det siste sporet etter dette hellige sannhetsvitnet skulle være borte for alltid.

Men asken hviler ikke, nei,
den rundt om lande ryker,
og strøm og grav forhindrer ei,
en ild av den oppstiger.

Har fienden enn Guds vitners røst
med bålet visst å hemme,

det blir ham kun til ringe trøst;
for mektig deres stemme
gjenlyder rundt på jorden.

Erland Dryselius' kirkehistorie (om 1400-tallet, s. 478) forteller i tillegg at Hus sa i profetisk ånd da han gikk til bålet: «I dag steker dere en gås – det bøhmiske ordet *hus* betyr gås – men om hundre år skal det vokse fram en svane av min aske, og den skal dere ikke kunne steke.»

Bøhmerne lot også prege en minnemynt med bildet av Hus og en latinsk innskrift: «Om hundre år skal dere stå til ansvar for Gud og meg.» Dette ble oppfylt i den dyrebare Guds mann Luther, som stod fram med den samme forkynnelsen nettopp hundre år etter Hus.

2. Henrik Boes og Johan Esch

Vi flytter nå blikket til reformasjonens dager. Henrik Boes og Johan Esch var, som Luther forteller, «de første som med sitt blod stadfestet og beseglet» det evangeliet som reformasjonen hadde brakt fram i lyset. De var to unge augustinermunker fra Antwerpen og ble brent offentlig i Brussel 1. juli 1523. Det året hadde det brutt ut en grusom forfølgelse av de evangeliske i Nederlandene. Bare i Nederlandene regner man med at inntil hundre tusen – sier og skriver hundre tusen – ble drept for Kristi skyld av den romerske Antikrist.

Et øyenvitne gir denne beretningen om hvordan disse to Kristi bekjennere led og døde:

«Av flokken av augustinere som ble ført som fanger fra Antwerpen til Vilvoorde, har tre holdt fast ved sitt kjetteri; de andre har tilbakekalt. Man har prøvd alt for å få også disse tre til det, men da det ikke nyttet, ble det besluttet å dømme dem. De ble altså ført til Brussel. På Marias besøkelsesdag drog de tre tiggerordenene i byen ut med korsets fane foran seg, slik skikken er ved en offentlig prosesjon.

Deretter tok professorene i teologi og abbedene, som trådte i biskopenes sted, plass på en stor tribune foran rådhuset. De bar høye luer og staver som glitret av juveler. Mot klokken elleve ble den yngste, Henrik Boes, hentet til tribunen i prestedrakt. Midt på stod et bord som lignet et alter, og der falt han på kne. Det var ikke det minste tegn til frykt eller uro å se hos ham.

Seremoniene ved avsettelsen varte en hel time, men han beholdt hele tiden den samme sjelefreden. Det jevne, rolige ansiktet hans viste ikke bare forakt for døden, men også en usedvanlig sinnsro. Han lignet et menneske som ber og er fylt av hellig andakt. Han gjorde alt de bad ham om, uten den minste innvending. Da det var over og han

var degradert fra prest til lekmann og ikledd verdslig drakt, gikk han ned.

Så trådte de to andre fram, og hos dem så man den samme standhaftigheten og frimodigheten. De ble avsatt på samme måte og gikk så også ned fra tribunen. Kort etter ble Henrik Boes og Johan Esch, den ene av de to andre, ført til bålet, som var gjort i stand på torget like ved.

På veien dit og mens de ble kledd av, sa de mye. Av det kunne en trygt ha sluttet at de var redelige og fromme kristne, som gledet seg til snart å bryte opp og være med Kristus (Fil 1,23) – hadde en ikke på forhånd gått ut fra at de var skyldige i kjetteri.

De vitnet ofte om at de døde som kristne og trodde på en hellig, allmenn kirke. De sa at dette var den dagen de lenge hadde ventet på. De ble ikke så mye bundet til pælen som de omfavnet den.

Bålet ble tent langsomt, men de mistet ikke motet, ikke engang da røyken steg opp. Av ansiktene og fakterne deres kunne en ikke slutte annet enn at standhaftigheten og frimodigheten vokste jo nærmere døden de kom. Det strålte en slik glede fra dem at mange syntes det så ut som de smilte. Blant annet bad de den apostoliske trosbekjennelsen og lovsangen «O store Gud, vi lover deg», og slik vekslet de mellom dem til flammene gjorde dem målløse.

Den tredje, Lampertus Thorn, var ikke å se nå, for han hadde bedt om betenkningstid. Men også han valgte siden døden og ble brent.»

Da Boes i forhøret ble spurt hvor han hadde fått disse tankene fra, innrømmet han fritt at det var Luthers skrifter som hadde ført ham til dem. «Altså er du forført av Luther», sa de til ham. «Ja», svarte han, «akkurat som apostlene ble forført av Kristus.»

* * *

Kort tid etter skrev Luther et brev om dette mordet til de kristne i Holland, Brabant og Flandern. Vi tar det med her:

«Til alle kjære brødre i Kristus i Holland, Brabant og Flandern, og til alle som tror på Kristus: Nåde og fred fra Gud vår Far og vår Herre Jesus Kristus!

Lov og takk være all barmhjertighets Far, som i vår tid igjen lar oss se sitt underfulle lys. Det har hittil vært skjult på grunn av våre synder, så vi har vært under mørkets forferdelige makt, har flakket ynkelig omkring og tjent Antikrist. Men nå er tiden kommet da vi

igjen hører turtelduens røst, og blomstene begynner igjen å folde seg ut i vårt land (Høys 2,12).

Denne gleden har dere, mine elskede, fått del i – ja, hos dere har vi først fått oppleve en slik fryd og salighet. For dere er det gitt fremfor hele verden å høre evangeliet og bekjenne Kristus, og mer enn det: å være de første som nå lider trengsel og vanære, angst og nød, fengsel og fare for Kristi skyld. Dere har båret så rik frukt og fått slik styrke at dere har stadfestet og beseglet det med eget blod.

Slik har de to edle klenodiene i Kristus, Henrik og Johannes i Brussel, ikke regnet sitt liv for noe, for at Kristus skulle bli æret ved sitt ord. Å, hvor foraktelig ble ikke disse to brødrene henrettet! Men hvor herlig skal de ikke komme igjen med Kristus i evig fryd og dømme dem som nå urettferdig har dømt dem!

Å, hvor lite det betyr å bli skjelt ut og drept av verden for dem som vet at deres blod er kostelig og deres død dyrebar i Guds øyne, slik vi synger i salmen (Sal 116,15). Hva er vel hele verden mot Gud? Med hvilken lyst og glede har ikke alle englene sett på disse to sjelene! Hvor gjerne har ikke flammene hjulpet dem fra dette arme, syndige livet til det evige, fra vanære til evig herlighet!

Gud være lovet og priset i all evighet for at vi har fått oppleve å se rette helgener og sanne martyrer – vi som hittil har opphøyet og tilbedt så mange falske helgener. Vi her oppe er ennå ikke blitt verdige til å bære fram for Kristus et så dyrebart og kostelig offer, enda mange av våre brødre har vært og fortsatt er under forfølgelse.

Derfor, mine kjære, vær trøstige og glade i Kristus, og la oss prise de store tegn og under som han har begynt å gjøre blant oss. Nå har han vist oss nye eksempler på sitt liv. Nå er tiden kommet da det gjelder: «Guds rike består ikke i ord, men i kraft» (1 Kor 4,20).

Her viser det seg hva det vil si: Vær glade i trengselen! «Et lite øyeblikk forlot jeg deg, men med stor barmhjertighet vil jeg samle deg», sier Jesaja i kapittel 54 (Jes 54,7). Og i Salme 91 står det: «For han henger fast ved meg, og jeg vil redde ham … for han kjenner mitt navn … Jeg er med ham i nøden, jeg vil fri ham ut og ære ham» (Sal 91,14–15).

Når vi har så trøsterike løfter, så la oss løfte hjertene, være ved godt mot og med glede la oss slakte for Herren. Han har sagt det, og han lyver ikke. Ja, «endog hårene dere har på hodet, er talt alle sammen» (Matt 10,30).

Motstanderne vil nok skrike ut at disse helgenene var hussitter, wyclifitter og lutheranere, og rose seg av å ha drept dem. Det skal ikke undre oss, men styrke oss desto mer, for Kristi kors må ha sine baktalere. Men vår dommer er ikke langt borte. Han skal felle en annen dom – det vet vi og er fullt visse på.

Be for oss og for hverandre, kjære brødre, så den ene kan rekke den andre en trofast hånd, og vi alle i én ånd kan holde oss til vårt hode, Jesus Kristus. Han styrke dere med sin nåde og fullende dere til sitt navns ære! Ham tilhører lov, pris og ære hos dere og alle skapninger i evighet! Amen.

Martin Luther, doktor.»

Ved siden av dette brevet skrev Luther også en sang om de to Kristi martyrer som ble brent i Brussel av sofistene fra Leuven i år 1523:

Hva Gud har gjort, vi synger nå
i denne martyrvise,
derved hans navn må bredes ut,
og vi hans under prise.
I Brussel han i lys har brakt
ved tvende unge vitner
sin nådes underfulle makt,
hvormed han kroner sine
og lar ondskapen blyges.

Den første, som Johannes het,
i Gud var rik på nåde;
hans broder Henrik delte med
hans sinn, hans nød og våde.
Til Gud de faret har fra jord
og seierens krone vunnet;
ja, deres blod for Herrens ord
har varmt og trofast runnet;
slik ble de Guds martyrer.

Her Satan listig, snu og grum
dem søkte å bevege
ved svik og trussel, vold og dom
til Herrens ord å nekte.
Sofister mange han dertil

fra Leuven kaller sammen;
men deres kunst ei hjelpe vil,
det ble dem liten gammen;
dem Ånden gjør til dårer.

De synger bittert, synger søtt,
seg sniker fram så sakte;
men guttene står fast på ett,
sofistene forakter.
Den gamle fiende må med gru
sin egen avmakt kjenne
og full av harm beslutter nu
de gutter å oppbrenne,
som trosset så hans styrke.

Man kledde av dem klosterets skrud,
dem vigselen avhendte;
de sa: «Amen», og til Gud
seg deres hjerter vendte:
«O Gud, vær du vår trøst og del,
må vi bare deg behage,
men Satans kunst og gjøglespill
han selv må gjerne tage,
hvormed han verden dårer.»

I Kristi orden disse må
nå helt opptatte bli,
for Herren selv som prester stå,
seg selv til offer gi,
fra verden dø, avlegge grant
skinnhellighetens sminke,
forakte munkedikt og tant,
men fri og rene svinge
seg opp til englers bolig.

Et skrift for dem man satte opp
om hva de skulle bekjenne,
der skrev de deres tro og håp;
villfarelsen var denne:
«På Herrens eget ord sin tro

man bør alene grunne;
ei menneskepåfunn gi ro.»
Det var da intet under
de derfor måtte brennes.

To store bål nå tennes an,
de unge to fremtrine;
med stor forundring så hver mann
kun fred i hver en mine;
med fryd de gir seg selv deri,
høyt deres Gud de prise. –
De ondes mot var nå forbi,
da Herren så mon vise
sin kraft hos de svake.

De ser sin skam og ville den
nå gjerne overhylle:
ei verket priser mesteren,
det søker de å skjule.
En orm i deres hjerter er,
som gnager dypt i grunnen,
og Ånden kan ei tie her;
når Abels blod er runnet,
det høyt mot Kain roper.

Og asken hviler ikke, nei,
den rundt om lande ryker,
og strøm og grav forhindrer ei,
en ild av den oppstiger.
Har fienden enn Guds vitners røst
med bålet visst å hemme,
det blir ham kun til ringe trøst;
for mektig deres stemme
gjenlyder rundt på jorden.

Enn stanser ei de ondes gift,
de vil nå mordet smykke,
de gir ut et løgneskrift;
samvittigheten trykker.
Guds helgener de forsmår enn

og håner etter døden,
som skulle disse unge menn
til aller sist i nøden
besinnet seg og angret.

De må dog lyve idelig,
det kan dem intet båte.
Guds ord går fram, vi takker deg,
o Gud, for all din nåde.
Nå sommeren liver opp vårt håp,
og vinteren bort seg skynder,
de spede blomster spirer opp,
og han som det begynte,
skal verket vel fullende.

3. Adolf Clarenbach og Peter Flysteden

Clarenbach ble født i Lennep ved Rhinen. Det sies at han samtidig med Luther fikk øynene opp for pavekirkens villfarelser og moralske forfall og gikk til kamp mot dem. Fra 1523 virket og vitnet han særlig som reformator. I 1525 seiret han i en disputas over minoritten Georg von Dorsten. Da ble han anklaget som kjetter av de geistlige, avsatt fra embetet og forvist fra Wesel. Han flyktet til Osnabrück, der han hjalp til med å fremme reformasjonen og holdt bibelforelesninger.

Men da prestene anklaget ham, måtte han flykte derfra også. Siden forkynte han i Meldorf i Ditmarsken, der den edle Henrik av Zütphen kort før hadde lidd døden under usigelige pinsler. I 1527 vendte han tilbake til hjemlandet og forkynte Herrens ord i flere byer. Det katolske presteskapet fikk den verdslige makt til å forby ham det. Han fortsatte reformasjonsarbeidet skriftlig, men da han kom til Köln i 1528, ble han grepet og mange ganger forhørt om sin tro og lære.

Blant annet spurte kansleren om han holdt seg til den nye skrift-forklaringen eller til konsilene og den gamle utleggingen. Clarenbach svarte: «Til ingen av dem, men til Kristus, som jeg er oppkalt etter. Så langt lutheranerne og konsilene stemmer overens med Kristus, holder jeg meg til dem, ellers ikke.»

Kansleren: «Men her er jo to sekter. Du må da holde deg til en av dem! Si oss hvilken! Gjør du ikke det, må vi overgi deg til andre, som nok skal lære deg å snakke.» Clarenbach: «Det sømmer seg ikke for en kristen å holde seg til sekter eller rose seg av noe menneske. Han skal holde seg til de visse ordene i Kristi lære.»

I det andre forhøret ble han spurt: «Er paven kirkens hode?» Clarenbach: «Kristus er den hellige kirkes hode. Skulle også paven være det, ble kirken et uhyre med to hoder.» Dommeren: «Gud forbarme seg! Hva er det du sier? Jeg ville ikke ha sagt noe slikt om jeg så fikk hele dette rommet fullt av gylden.»

Videre spurte de om man skulle lyde paven og biskopene. Clarenbach: «Når de forkynner og befaler i samsvar med Guds ord, ellers ikke. Da skal en lyde Gud mer enn mennesker» (Apg 5,29). Han nektet standhaftig å avlegge ed for å stadfeste sannheten: «Vår tale skal jo være ja, ja – nei, nei» (Matt 5,37). Dette ble lagt ham ut til det verste.

I det fjerde forhøret ble han spurt: «Kjenner du en som heter Martin Luther?» Clarenbach: «Ikke personlig, men jeg har hørt mye om ham.» Dommeren: «Har du noen gang ønsket at Luthers skrifter skulle bli spredt og forsvart?» Clarenbach: «Ja, så langt de stemmer overens med Kristi evangelium, ikke videre.»

Dommeren: «Tror du det som de hellige konsilene har godkjent om troen og sjelenes frelse? Og tror du at alle kristne må tro det og fordømme det som konsilene har fordømt som stridende mot troen og Skriften?» Clarenbach: «Hvis det er fastsatt etter Guds ord, ellers ikke.»

Dommeren: «Tror du at Luther med rette er fordømt av Den hellige stol, og at enhver kristen må se det slik?» Clarenbach: «At han er fordømt, vet jeg. Om det er med rette, kan jeg ikke si. Er han fordømt etter Skriften, så er det rett, ellers ikke.» Dommeren: «Kjenner du noen som eier Luthers skrifter?» Clarenbach: «Sikkert tusen, men jeg kan ikke nevne dem alle.»

Dommeren: «Gjør den en dødssynd som trassig forakter seremoniene, vievannet, saltet, lysene og kryddene?» Clarenbach: «Den som av trass forakter slikt, gjør ikke vel. Om han gjør en dødssynd, vet jeg ikke.»

Dommeren: «Er det materielt brød og vin under brødet og vinen i alterets sakrament etter at presten har konsekrert (forvandlet) dem, eller er det i alt den samme Kristus som har lidt for oss på korset?» Clarenbach: «Jeg tror at det er Kristi sanne legeme og sanne blod. Men om brødet og vinen fortsatt er brød og vin, det vet jeg ikke. Herren har heller ikke befalt meg å granske videre etter det.»

Dommeren: «Kan den som skrifter og angrer, gjøre fyllest for syndene sine ved den boten han blir pålagt?» Clarenbach: «Den sanne boten er: Gå bort, og synd ikke mer! (Joh 8,11). For øvrig tror jeg at det ikke finnes noen annen fyllestgjørelse for synden enn Jesu Kristi død alene. Det er etter Skriften.»

Dommeren: «Har Maria forblitt jomfru etter at hun unnfanget Kristus?» Clarenbach: «Ja.» Dommeren: «Det er da godt at du innrømmer så mye. Men tror du også at Maria som Guds mor skal æres og påkalles av alle troende?» Clarenbach: «En skal ære henne og stille henne fram som et eksempel på tro og kjærlighet, men ikke påkalle henne eller rette bønner til henne.»

Med varsomhet og klokskap svarte Clarenbach også på spørsmålene om Luther var en kjetter og skriftene hans feilaktige, om han selv hadde skrevet og spredt skrifter etter Luthers lære, om en også kunne skrifte for en lekmann, og om lekfolk bare skulle ha brødet i nattverden.

Da han nå på ny hadde sittet fanget i tjueåtte uker, kom dommerne sammen igjen, og blant dem var en pavelig og en kölnsk inkvisitor. De tok utgangspunkt i apostelen Peter, som Herren hadde sagt til: «Du er Peter, og på denne klippen …» (Matt 16,18). Fra Peter var denne makten gått videre til alle paver, og den skulle bli hos den romerske kirke i all evighet.

Clarenbach ville forklare seg, men fikk til slutt ikke lov. Han bad enda en gang om å bli undervist ut fra Skriften, men fikk til svar at de ikke ville disputere eller la seg inn på ordstrid med ham.

Så leste inkvisitoren opp dommen på latin. Den sluttet slik: «Altså skiller vi denne Adolf Clarenbach ut fra kirkens fellesskap som et skabbete får og et stinkende, råttent lem, og overgir ham til den verdslige øvrighet. Men vi ber om at den ikke må skade ham på liv og blod.» Det var den vanlige hyklerske bønnen fra de geistlige inkvisitorene når offeret skulle falle.

Clarenbach satt i fengsel fra mars til høsten 1529. Forgjeves prøvde de å få ham på andre tanker. Presten i Lennep talte mest gripende til ham: «Adolf», sa han, «jeg har ennå en gammel gylden. Den skal den første få som bringer meg melding om at du har vendt om. Gjør det da, min kjære Adolf! Gjør det, jeg ber deg for Guds og Jesu Kristi skyld!»

Han sa dette med en så rørende stemme at Clarenbach måtte ha blitt beveget, om ikke Gud hadde holdt ham oppe.

Først satt han taus. Så bad han for Guds barmhjertighets skyld om at de ville undervise ham. Han ville jo gjerne la seg undervise som et barn! Da de ikke fikk utrettet noe på denne måten, begynte de å true ham. «Makt går foran rett», sa de. Dommeren sa: «Jeg frykter, Adolf, at det koster deg halsen.» «Her er den», svarte Clarenbach. «Om dere får den, får dere likevel ikke det dere ønsker. Men jeg får det evige liv, og en dag skal dere få erfare hva dere har gjort.»

Om Clarenbachs medfange, Peter Flysteden, har vi bare få opplysninger. Han synes å ha vært djervere og mer heftig enn Clarenbach. Også han ble forhørt, dømt og overgitt til den verdslige makt. I de to siste dagene av fangenskapet brøt en ukjent, ondartet sykdom ut og rev bort mange mennesker. Prestene i Köln erklærte at denne ulykken var en straff fra Gud over kjetteriet som trengte seg inn.

Nå kunne ingenting lenger berge dem, selv om byrådet i Köln nødig ville dømme dem til døden. Prestenes iver var for sterk. De rådet Clarenbach til å la en munk komme, så han kunne skrifte for ham. Han svarte smilende: «Som dere vil! Har vi syndet mot denne munken, vil vi be ham om tilgivelse. Men om munken nå kommer, har vi jo ingen penger å betale ham med for skriftemålet – hva skal vi da gjøre?»

Så kom dødsdagen deres. Clarenbach sa glad: «Vi ønsker ikke annet enn døden, så vi kan bli forløst fra våre fiender, det vil si fra vårt kjød, fra synden, djevelen og helvete. Må det ikke være en herlig trøst for oss at vi blir fri fra den fienden som daglig fører krig mot oss? Så lenge vi vandrer her nede på jorden, stanser ikke kjødets strid mot Ånden eller Åndens strid mot kjødet, og vi kan ikke bli fullkomne slik vi gjerne ville.

Vi lengter også etter å bli fri fra motstandernes fiendskap, som uavlatelig frister oss til å falle fra troen. Vi ønsker å dø og er kalt av Gud til disse lidelsene, fordi Kristus led for oss og etterlot oss et eksempel.» Her leste han opp hele stedet i 1 Pet 2,21–25. Så slo han hendene sammen og ropte med glede: «Er det ikke sant!»

De to dømte ble særlig plaget av to augustinere. Den ene, en døpt jøde, lo hånlig og spottet dem helt til siste stund på rettersstedet. Clarenbach sa: «Vi holder oss til vår Herre Jesus Kristus og til hans ord; da kan vi ikke fare vill. Hans ord vil vi bekjenne så lenge vi har

munnen åpen. Ham, vår Herre, vil vi bekjenne for menneskene, så skal han også kjennes ved oss for sin Far i himmelen. Vi setter ikke vår lit til noe menneske, hvor hellig det enn har vært, og heller ikke til våre gode gjerninger – for vi har ingen.

Når vi nå ingen har, og likevel skal dø i dag, hvor skal vi da gå? Til djevelen vil vi ikke. Menneskers trøst hjelper oss ikke, og alt vi gjør, er forgjeves, for vi er bare unyttige tjenere når vi har gjort alt vi kan. Derfor setter vi med rette vår lit ene og alene til vår Frelsers død, som han har lidt for oss, og ikke til noe annet i verden, hvor mye det enn skinner og glitrer.»

Augustinermunken sa: «Dere forakter alle ytre seremonier og holder dere til troen alene. Men hvorfor har Gud da befalt å døpe med vann og Den Hellige Ånd, hvis troen var nok?» Clarenbach svarte: «Slik har det behaget vår himmelske Far. Hvem er hans rådgiver? Eller hvem kan si til ham: Hvorfor gjorde du det slik og ikke annerledes? Men så mye er sikkert: Er ikke troen der, er det hele ingenting. Den som ikke tror, skal bli fordømt, enten han er døpt eller ikke.»

Nå gikk munkene. Fangene ble ført ut av fengselet og bundet av bøddelen. På veien sa en til dem: «Tenk på vår Herre, hvordan han gikk til Pilatus' hus.» Clarenbach sa til dommeren: «Ja, Pilatus kan unnskyldes, for han visste ikke hva han gjorde. Men dere vet det.» Flysteden sa også til dommeren: «Du er verre enn Pilatus. Du vil så gjerne pine og plage oss bort fra Kristus. Men vit at ingen pine som kan tenkes ut, kan skille oss fra ham.»

Selv om de ble både dyttet og slått, talte de mye til folket som fulgte dem. Da ropte en mann i mengden til dem: «Vær ved godt mot, Adolf!» Dette gjorde Clarenbach svært glad. Han smilte og ville gjerne ha rakt den kjære mannen hånden. Ved vaktporten sa han til en pengeveksler: «Vær hilset, bror, og si god natt til de andre kjære brødrene. Forman dem til ikke å slippe Kristus og hans ord av frykt for døden. For det må skje: Alle som vil leve gudfryktig i Kristus Jesus, skal bli forfulgt (2 Tim 3,12). Derfor vil jeg følge etter Kristus og gå foran dere.»

«Å Köln, Köln!» fortsatte han, «hvordan du forfølger Guds ord! En sky henger i luften – den skal falle ned en dag.» Alle undret seg over hvor frimodig og fast han talte. Men noen av prestene sa: «Han har nok fått seg vel mye innabords, derfor sitter tungen så løst.» Flysteden

sa lite med munnen, men desto mer talte gleden som strålte fra ansiktet hans.

De kom til et sted der de måtte vente på at dødsklokken skulle ringe. Da den lød, ropte Clarenbach: «Gud vår Herre være lovet for at den stunden er kommet da vi skal lide døden for hans skyld!» Sterke i Herren gikk de videre og talte til mange. De sa for eksempel: «Slik bør vi følge den nye Adam, Kristus, i lidelse, om han skal bli hos oss. Jo mer undertrykkelse og forfølgelse, desto mer vokser det nye mennesket, og desto mer dør det gamle – kjødet, synden, djevelen og verden.

Verden spotter oss nå og lar oss være uten trøst. Men mot verden setter vi den eneste Kristus, vår trøster, forsoner og eneste mellommann. Han skal nok forsvare oss for sin Far i himmelen. Ved ham formaner jeg dere, kjære brødre, til å leve broderlig og kristelig sammen i kjærlighet, og til å være lydige mot all øvrighet uten opprør. Vår Herre Kristus skal vende alt til det beste og gi dere sin nåde og sitt guddommelige ord.»

De ba mens de gikk videre ut av byen. Clarenbach ba: «Herre Jesus Kristus! Du er verdens lys, som skinner i evighet. Herre, deg være ære, lov og takk for at du har latt denne dagen gå opp for oss. Du alene er Herren. Jeg ber deg: La den gnisten av guddommelig kjærlighet som du har tent i mitt hjerte, vokse helt til jeg dør!» Peter Flysteden ba: «Du som har skapt himmelen og jorden og alle elementene, stå oss bi i dag!»

Han ville si mer, men dommeren ropte: «Ti, din hund! Ingen tror deg likevel. Du er en forbannet kjetter.» Flysteden spurte: «Hvorfor er jeg en kjetter?» Dommeren svarte: «Fordi du verken tror på en kristen kirke eller på sakramentene.» Flysteden sa: «Når dere taler slik, må jeg bekjenne for folket hva jeg tror.

Den hellige kirke, kjære brødre, er bygd på Kristus og hans ord. Der dette ordet trenger inn i menneskenes hjerter, der er den hellige kirke, enten det nå er i Köln eller i Trier. Slike mennesker er forent til ett legeme, og Kristus er hodet. Men vi skal tro på Gud alene, ikke på denne kirken. Om kirken skal vi bare tro at den finnes, og at den er hellig.

Deres romerske kirke derimot er bygd på menneskepåfunn. Den er ødeleggelsens vederstyggelighet. Dens overhode vil sette seg over

Kristus, som jo er den kristne kirkes eneste hode. Han innfører sin egen lære for at hans trone, hans buk og hans vederstyggelighet skal holdes oppe, mens Kristi ord blir til intet. Derfor ber jeg dere, kjære brødre, for Kristi skyld: Ta avstand fra det kronede villdyret i Rom, og bli ved Kristus og hans ord alene!

Han skal ikke vise dere bort eller støte dere fra seg. For han sier: ‹Kom til meg, alle som strever og har tungt å bære, og jeg vil gi dere hvile!› (Matt 11,28). Han støter ikke en eneste bort, for han sier: ‹Kom, alle!›» Da folket hørte dette, trengte de seg fram. Men en av vaktene hogg løs inn i mengden og ropte: «Sankt Jobs plage over dere!» Flysteden fikk ikke lov til å tale mer.

Nå kom de til retterstedet. Da de gikk opp dit, ba Clarenbach: «Herre, gi meg din Ånd, så jeg av hjertet kan tilgi alle mine fiender!» En begard spurte: «Vil dere skrifte?» Clarenbach svarte: «Nei, vi har skriftet hver dag allerede.» Munken spurte: «Har dere da hatt en prest hos dere hver dag?» Clarenbach svarte: «Vi har hatt Herren hos oss hver dag.»

Det ble slått ring rundt dem. Begge augustinerne og to begarder gikk bort til dem og sa: «Kjære venner, la dere nå undervise! Ennå er det tid.» Clarenbach svarte: «Hva annet har vi villet? Vi har alltid gjerne latt oss undervise av Guds ord. Men våre teologer har aldri gjort det, for de kan ikke bevise at vi farer vill.»

Folket trengte seg nærmere for å høre. «Tilbake, tilbake!» skrek den som hadde kommandoen. «Hva har dere her å gjøre? Vil dere høre en preken, kan dere gå i kirken.» «Her kan en vel høre en like god preken som i kirken!» ropte en stemme. Fangene ville tale, men ble hindret med makt, helt til vaktene til slutt måtte gi etter for det knurrende folket.

Flysteden tok straks opp begge hovedpunktene i anklagen: hva de mente om jomfru Maria og om sakramentene. «Dere skal vite,» sa han, «at vi tror at Maria både før, under og etter unnfangelsen har vært jomfru, og at hun av Guds nåde er funnet verdig til å bli vår Frelser Jesu Kristi mor. Men vi skal ikke tilbe henne eller påkalle henne om nåde, for hun ble selv Kristi mor bare av nåde.

Vi skal ære henne med den ære som engelens hilsen i evangeliet gir henne. Så vit da at vi mener og tror at Guds mor har vært en edel skapning – riktignok skapt av Gud som andre mennesker, men

benådet med Den Hellige Ånds gaver. Vi skal ikke love og prise henne på annen måte enn Gud har lovet og priset henne. Vi skal gi Gud æren for henne og prise Gud for henne, slik hun selv i sin lovsang gir Gud alt og seg selv ingenting.

Om sakramentet mener vi heller ikke noe annet enn det Herren sier i de ordene han innstiftet nattverden med …» Da sa dommeren til bøddelen: «Bind fast den skurken!» Flysteden sa: «Herr dommer! Dere forfølger kristne, men se til hvordan dere skal kunne forsvare det for Gud. Pilatus visste ikke hva han gjorde, men dere vet det, og dere vet hvorfor dere gjør det. Dere kan ikke gå bort og si: Jeg vasker mine hender i uskyld. Det står skrevet: ‹Fell en rettferdig dom!›» (Joh 7,24).

Dette gjorde dommeren så rasende at han befalte bøddelen straks å kle av Flysteden og føre ham til bålet der han skulle brennes. Nå tok Clarenbach ordet og talte til folket: «Kjære brødre og borgere i Köln! Si videre til hverandre det jeg sier, for ikke alle kan høre det. Først ber vi dere om at ingen hevner vår død på papistene i Köln. Dernest ber vi om at dere ikke sier noe annet om oss enn det dere har hørt av oss, og det jeg nå vil si. Hør hva vi tror!»

Så leste han opp trosartiklene og forklarte dem kort. «Disse artiklene tror nok djevelen også. Men han tror ikke at de gjelder ham og hans frelse. Jeg tror fullt og fast at alt de inneholder, kommer meg og alle troende sjeler til gode.» «Vi hører ikke noe galt her,» sa folket. «Hva anklager de dem for?»

Clarenbach fortsatte: «Vi må dø, som dere ser, og skilles fra dere. Men når Dommeren kommer, han som skal stille hver av oss ved sin høyre eller venstre side, da skal vi alle se hverandre igjen. For at vi da skal være blant dem som står ved hans høyre side, vil vi tålmodig og villig lide denne døden, om Gud vil. Der skal det vise seg hva hver enkelt har trodd, og hva vi tror. Da skal det bli åpenbart om vi har rett eller urett. Derfor må hver og en se godt til hva han gjør, og holde seg til Gud og hans ord alene.»

Nå ba begge vennene Herren om tilgivelse for syndene sine. Etter bønnen tilsa Peter sin venn syndenes forlatelse i Jesu Kristi blod og spurte ham: «Tror du at dette blodet renser deg fra alle dine synder?» Clarenbach svarte: «Ja, det er min trøst.» Peter sa: «Så tilgi nå også meg alt det jeg kan ha gjort mot deg i den tiden vi har vært sammen.» Clarenbach svarte: «Av hele mitt hjerte. Tilgi du også meg, om jeg

kanskje har krenket deg.» De kysset hverandre og tok broderlig farvel.

Peter ble kledd av og bundet fast av bøddelen. Clarenbach gikk enda en gang bort til ham og sa: «Bror, vær sterk i Herren og sett din lit til ham. I dag kommer vi til Kristus og skal være hos ham i evighet. Stå derfor fast i troen, og la ikke ilden skremme deg. Også jeg vil sette min lit til Herren, og hans ord skal være min borg.» Peter svarte: «Jeg vil dø som en kristen, slik vi har lovet Kristus å dø for hans navns skyld.» Han ville si mer, men bøddelen dyttet ham bort med makt, og augustineren spyttet etter ham.

Imens sa en begard til Clarenbach: «Vet du ikke at det finnes mange lærde herrer og doktorer i Köln som godt forstår seg på Skriften? Tror du at du er visere enn alle dem?» Clarenbach svarte: «Det sier jeg ikke. Men jeg sier at de forfølger Jesu Kristi evangelium – særlig teologene, som har mest med Skriften å gjøre og innbiller seg at de forstår den.» Da øste begarden ut en strøm av skjellsord.

Men en from augustiner talte mildt og ropte: «Jeg er oppstandelsen og livet. Den som tror på meg, skal leve om han enn dør» (Joh 11,25). Clarenbach ba ham gjenta det og sa: «Takk for at dere forkynner evangeliet for meg. Hils alle brødre i Kristus Jesus.»

Da bøddelen hadde løst lenkene, kledde Clarenbach av seg selv og sa til dommeren: «Herr dommer! Dere vil drepe meg. Men jeg vil likevel vite hvorfor jeg skal dø – ikke for min egen skyld, men for deres skyld som står her omkring, så de kan si hvorfor jeg ble brent. For selv om jeg er en synder, har jeg ikke fortjent denne døden.

Men om dere tror at dere kan skremme meg og få meg på avveier med denne ilden, tar dere feil. Den rører meg ikke, for jeg vet at dere ikke kan krumme et hår på mitt hode uten Herrens vilje. Når dere har drept meg, har dere likevel ikke nådd det dere vil – men jeg har vunnet det evige liv.

Døden skremmer meg ikke, for Kristus har overvunnet død, djevel og helvete med alt som i dem er. Ham, min himmelske bror, ber jeg om å styrke min sjel, så jeg av hjertet kan tilgi dem som påfører meg denne døden. Av hele mitt hjerte vil jeg dø.» Dommeren tidde.

Clarenbach gikk opp på bålet, løftet øynene mot himmelen og ba: «Herre, dette har jeg lengtet etter! For slik må det skje at vi blir fullendt gjennom lidelse.» Nå så han at Flysteden allerede var kvalt,

og ropte: «Bror, har du stridt til ende? Så være Herren deg nådig og barmhjertig! Jeg følger deg straks.» Han ble bundet fast på bålet, og de hengte en pose krutt om halsen hans.

Noen ropte enda en gang: «Adolf, tenk da på din sjels frelse!» Men den som hadde kommandoen, befalte at bålet skulle tennes. Begarden spurte om han ville dø som en kristen, og Clarenbach svarte: «Det har jeg jo alltid sagt. Les derfor trosartiklene for meg så lenge dere kan.» Det ble gjort. Han sa alle artiklene etter og la til: «Dette tror jeg. Ved dette vil jeg bli, og på dette vil jeg dø.» Mens flammene slo høyt, hørte folket Clarenbach rope: «Herre Jesus, i dine hender overgir jeg min ånd!»

4. Peter Brylly

Strasbourg var en fri tysk riksstad fram til 1681, da den kom under Frankrike. Alt i 1538 åpnet byrådet en kirke for fattige fransktalende evangeliske kristne som hadde måttet forlate fedrelandet for den sanne troens skyld. Mange fra de østerrikske Nederlandene og Lothringen dro nå til Strasbourg. En av de første prestene som gjorde tjeneste i denne evangeliske menigheten, var Peter Brylly. Men han preket her bare noen uker.

I Doornik, eller Tournai, i Nederlandene hadde flere sannhetsvitner forkynt evangeliet og lidt martyrdøden for det. Forkynnelsen deres var blitt så velsignet at de troende ble flere, og sulten og tørsten etter Guds rene ord vokste dag for dag. For å få enda rikere næring av livets ord sendte de troende i Doornik noen utsendinger til Strasbourg. De skulle be om en prest «som ikke bare kunne forkynne livets ord rent, men også forvalte sakramentene og ordne menigheten».

Valget falt på Brylly. Han tok med glede imot kallet og la straks i vei til Belgia med kristen frimodighet. Med seg hadde han en attest som Martin Bucer, Luthers venn og den gang førsteprest i Strasbourg, hadde skrevet med egen hånd. Brylly kom til Doornik i september 1538, og de troende tok imot ham med stor glede og viste ham hjertelig aktelse.

Da han hadde preket her en tid, la han ut på en reise for å bringe evangeliets ord også til de små evangeliske menighetene i byene omkring. Han regnet med å være tilbake på sin post i Doornik i slutten av oktober. Men de som elsket og lyttet til Guds ord, var nå blitt så mange i Doornik at forkledde katolske prester kunne overvære samlingene som spioner uten å bli kjent igjen.

Presten som tok seg av menigheten imens, hadde fått vite hvilken dag Brylly var ventet tilbake. Derfor nevnte han ham en gang i bønnen etter prekenen og ba Herren om å føre den elskede hyrden velberget tilbake. Men også ved denne samlingen var en katolsk prest til stede i forkledning for å spionere. Han skyndte seg straks til sin overordnede, en kannik ved domkirken, og fortalte at Brylly skulle komme tilbake den bestemte dagen.

På kannikens krav lot byens øvrighet byportene stenge i tre dager fra dagen etter at Brylly var kommet. Ingen fikk gå ut av byen uten først å la seg merke med et bestemt tegn på rådhuset. Mange hundre måtte finne seg i dette, bare for at de sikkert skulle kunne fange den ene forhatte «presten fra Tyskland». Det navnet fikk Brylly fordi han forkynte det rene evangeliet som var dratt fram i Tyskland, og fordi han kom fra Strasbourg, som da var tysk.

Samtidig ble det lett etter ham overalt. Han ble etterlyst offentlig, og det ble satt en pris på hodet hans, enten han ble utlevert levende eller død. I den store uroen og forvirringen som fulgte, var det vanskelig å holde den kjære mannen skjult, selv om de hadde forkledd ham og tatt av ham det lange skjegget som prester og teologer pleide å bære på den tiden.

Den lille, skremte flokken visste ikke sin arme råd og flyttet den kjære hyrden fra det ene stedet til det andre, dit det for øyeblikket var tryggest. Men han kunne ikke være trygg lenge noe sted, og det fantes ingen annen utvei enn å prøve å få ham ut av byen. Brylly selv frarådet alle forslagene og gikk bare med på ett: at han skulle fires ned over bymuren om natten.

Og nettopp dette brukte Herren til å vise offentlig at han hadde utvalgt denne mannen ikke bare til å forkynne hans sannhet, men også til å besegle den ved en herlig martyrdød. Tidlig om morgenen på allehelgensdag, den 2. november, før dagen grydde, firte vennene ham ned med et tau over muren på det mest skjulte stedet de kunne finne.

Men da han var reddet og allerede stod nede på marken, ville en av dem som hadde hjulpet ham, rope et farvel til ham med halvhøy stemme. Hjelperen støttet seg mot muren, og en løs stein, som tauet hadde gnidd enda løsere, falt ned og knuste beinet til Brylly før han hadde fått løst tauet av seg. Et kjærlig farvel fra en venn skulle – slik

som prestens forbønn i andaktsstunden før – vise fiendene veien til å fange den rettferdige mannen.

Pint av smertene i såret og skjelvende av kulde i den første grålysningen en rå novemberdag, sukket og jamret han og ropte til Herren om hjelp i sin ytterste nød. Men Herren hadde bestemt det annerledes. Vaktposten, som stod på muren et stykke unna, hørte den ulykkelige mannen jamre seg. Han skyndte seg dit og – tok ham til fange.

Så snart slottets guvernør, herr de Ognie, fikk vite dette, lot han Brylly føre gjennom en bakport inn i slottsfengselet i det som i dag er citadellet i Tournai. Straks han kom dit, ba Brylly: «Gud, du er rettferdig og har holdt meg tilbake da jeg ville flykte fra din fattige flokks trengsler. Styrk meg i denne svakheten på sjel og legeme, så ditt hellige navn må bli æret og din sannhet bli stadfestet!»

Nå kom mange og besøkte ham i fengselet. Noen kom av nysgjerrighet, andre for å diskutere den kristne læren med ham, og noen for å bli undervist i evangeliet. Slik fikk Brylly, der han minst hadde ventet det, den beste anledningen til å vitne om sin tro. En dag kom også biskopene av Doornik og Cambrai med et stort følge for å se den tyske presten og få tiden til å gå etter middagen.

Fangevokteren hadde på forhånd fortalt Brylly om det høye besøket og formant ham til å oppføre seg ydmykt og ærbødig. Da de geistlige herrene kom inn, la de fram mange slags spørsmål for ham, men fikk svar raskere enn de hadde ventet. De trodde nemlig at de hadde ham i sin makt, siden han var en stakkars fange, og de ville blende ham med ytre glans og gjøre ham motløs. Men Brylly lot dem tydelig forstå at ånden hans var fri, selv om legemet var fengslet og led uutholdelige smerter av beinbruddet.

«Si oss, elendige mann,» sa prelatene til ham, «hvem har sendt deg hit fra fremmede land til din egen ulykke?» «Om dere gjorde det biskoper skal gjøre, slik navnet deres sier,» svarte han, «da trengte verken jeg eller noen av mine like å komme hit fra fremmede land.» «Usling!» svarte biskopen av Cambrai. «Du skal snart lære å tale annerledes, og du skal stilles til regnskap for det du har gjort.» «Å,» svarte Brylly, «dere som mener at dere er biskoper, dere skal en gang avlegge et tungt regnskap for den Herre jeg tjener.»

Dette ordet stakk de høyærverdige herrene så sterkt at vreden, som de til da med nød og neppe hadde holdt tilbake, blusset opp i full lue. Særlig biskopen av Cambrai ble så fryktelig rasende at det så ut som han ville ta livet av den stakkars Brylly på stedet. Han hadde nok også gått løs på ham hvis ikke guvernøren, de Ognie, hadde holdt ham tilbake.

Guvernøren pekte på at fangen som hadde våget å fornærme biskopen, jo var i rettferdighetens hender, og at keiseren, som da var i Brussel, alt var underrettet om forbrytelsen hans. Straks etter forlot de høyærverdige herrene fengselet, for Bryllys evangeliske bekjennelse var blitt dem «en duft av død til død» (2 Kor 2,16).

Snart ble det satt i gang leting i alle bydelene etter tilhørerne til «den tyske presten», både menn og kvinner, for å kaste dem i fengsel. Flere av dem led til og med døden for troen sin før Bryllys sak var avgjort. Mange av dommerne i Doornik var svært velvillige mot dem som bekjente evangeliet, og ble derfor mistenkt av det romerske presteskapet. Overdomstolen i Brussel sendte derfor en av sine lovkyndige, Carl Dizenar, til Doornik. Han skulle føre saken mot fangene og deres medskyldige, som var anklaget for kjetteri eller funnet skyldige i lutheranisme. Og han skulle sette keiserens befalinger mot dem ut i livet.

Brylly trøstet dem med brev og oppmuntret dem til å stå fast. Mye av hans egen historie kjenner vi fra tre herlige brev som han skrev til sin hustru og sine venner, det siste dagen før han døde. Disse brevene gjengir vi her i tro oversettelse.

Da saken mot ham ble innledet i fengselet, spurte munkene ham i øvrighetens nærvær om flere punkter i læren hans. Om dette skrev han slik i det første brevet til sin hustru:

«Min dyrebare søster i Kristus Jesus! Brevet du sendte meg med Margaretha, har rørt meg dypt, for jeg ser av det hvor bekymret og urolig du og alle brødrene er for meg. Du skriver at jeg burde glede meg over lenkene mine. Av det brevet jeg har skrevet til brødrene mine som sitter fanget for Guds ords skyld, kan du se om jeg er glad eller bedrøvet.

Du vil se av det at jeg prøver å legge de andre på hjertet det jeg selv har erfart, og at jeg ikke krever noe annet av dem enn det jeg har satt

meg fore selv. Og det er – Herren vet det – å holde ut til enden i den rette bekjennelsen av hans sannhet, under hans egen beskyttelse.

Min fiende i mitt eget hus (det gamle mennesket) går nok hardt løs på meg. Men han skal bli overvunnet ved Den Hellige Ånds kraft. For Jesus Kristus, som jeg håper på, skal gjøre vel mot meg langt ut over alt det jeg kan be om eller tenke. Til hans ære er jeg rede til å gå gjennom ild, vann og enhver annen pine som fiendene kan finne på – men bare så langt Gud tillater det.

Du ber meg fortelle om forhøret de har holdt med meg, og om de svarene jeg har gitt biskopene og doktorene. Jeg vil da holde meg til det som angår troen og den kristne læren.

Først tok de opp spørsmålet om den frie vilje og ville vite nøyaktig hva jeg mente om den. Jeg svarte: For å kunne tale rett om den frie vilje må en se på mennesket i de ulike tilstandene det har vært i. For det første, sa jeg, er det min tro at det første mennesket, som var skapt i Guds bilde, hadde fri vilje både til det gode og til det onde. Han alene har kjent hva fri vilje er i ordets fulle betydning.

Men den ulykkelige mannen bevarte ikke denne gaven fra Gud lenge. Han mistet den ved synden – og ikke bare han, men også alle hans etterkommere. Av naturen kan de derfor ikke oppfylle Guds rettferdighet i et eneste stykke; tvert imot finnes det bare ondt hos dem. Sant å si har altså ikke Adams barn lenger en gnist av godt i seg, og derfor har heller ingen fri vilje.

Alle mennesker løper av naturen etter det onde. Derfor sier apostelen: ‹Det naturlige menneske tar ikke imot det som hører Guds Ånd til. For det er en dårskap for ham, og han kan ikke kjenne det, det kan bare bedømmes på åndelig vis› (1 Kor 2,14).[1] Og: ‹Kjødets attrå er jo fiendskap mot Gud› (Rom 8,7). Disse vitnesbyrdene er bevis nok for at mennesket ikke lenger har noen fri vilje til å gjøre det som er rett for Gud.

Jeg sier: *for Gud*. For mye kan se vakkert og prisverdig ut i menneskers øyne og likevel ikke holde for Guds domstol, men være synd. Men det jeg her har sagt, gjelder den som ennå ikke er født på ny ved Den Hellige Ånd. For den som er renset med Jesu Kristi blod og vandrer i det nye livet, får ved Jesus Kristus igjen en god vilje og blir

[1] NB: «et sjelelig menneske».

drevet til alle slags gode gjerninger. Men av seg selv kan mennesket ikke gjøre en eneste god gjerning.

Så spurte de: Når mennesket nå ikke kan gjøre det gode det vil, kan det da heller ikke gjøre noen gode gjerninger? Jeg svarte at mennesket ikke av seg selv, men nok med Den Hellige Ånds hjelp kan gjøre gode gjerninger som Gud har behag i. Men de kommer da slett ikke fra det naturlige mennesket, men fra Jesus Kristus, som bor i hjertet. Jeg la til at det er med mennesket som med et tre: Det må først gjøres godt før det kan bære gode frukter.

Så kom vi inn på rettferdiggjørelsen. Jeg sa til dem at jeg mente det samme om den som apostelen Paulus, som sier i Romerbrevet: ‹Mennesket blir rettferdiggjort ved tro, uten lovgjerninger› (Rom 3,28). Da sa de: Hva? Ved troen alene? Blir vi ikke også rettferdige ved kjærligheten og våre gode gjerninger? Jeg svarte at det verken finnes kjærlighet eller gode gjerninger hos et menneske som ennå ikke er gjort rettferdig.

Hva? sa de. Om et menneske lever i dødssynder, skulle det da ikke kunne gi en almisse til ære for Gud, ‹som det elsker over alle ting›? Nei! svarte jeg. En synder kan nok gi sitt gods til de fattige, men ikke til Guds ære – bare av menneskelig mildhet og medlidenhet. For om han ‹elsket Gud over alle ting›, ville han ikke lenger ha behag i synden sin, men be Gud om tilgivelse for den.

Nå spurte de hva den mektige troen er som alene kan gjøre rettferdig. Jeg svarte: Troen er en fast tillit, virket av Den Hellige Ånd, til Guds barmhjertighet og hans gode vilje mot oss. Den bygger på evangeliets løfter, som er oppfylt i hans Sønn Jesus Kristus. Ved denne troen, sa jeg, vet vi at Gud vil tilgi oss våre synder for hans Sønns skyld, han som vi tror på. (*Den opplyste leser vil se at Den augsburgske bekjennelse lærer nøyaktig som Brylly: om den frie vilje i artikkel 18, om rettferdighet og gode gjerninger i artikkel 20 og om rettferdiggjørelsen i artikkel 4. Jf. artikkel 2 om arvesynden, 6 om gode gjerninger og 11 og 12 om omvendelsen.*)

Jeg ber deg, min søster, og alle brødrene: Be vår himmelske Far i hans Sønns Jesu Kristi navn om at han ved sin Hellige Ånd må bevare meg i sitt ords sannhet og gi meg vekst i troen og alt himmelsk godt. Jeg på min side skal be for hele hans menighet, og særlig for deg og

min gode søster Margaretha. Måtte Herren huske på de tjenestene hun til nå har gjort meg! Vår Herres nåde være med dere!

Peter Brylly»

Da myndighetene i Strasbourg fikk vite om saken som var reist mot Brylly, sendte byens borgere et bønnskrift til keiseren om å sette ham fri. Det samme gjorde de protestantiske fyrstene, som på denne tiden var samlet i Worms. Også landgreven av Hessen og hertugen av Sachsen lot det sende brev for å få Brylly fri. Men enten ble brevene sendt for sent, eller så holdt den keiserlige stattholderen dem listig skjult til henrettelsen hadde funnet sted – det siste gikk det i alle fall rykter om i Nederlandene. Alt var forgjeves.

Da Brylly hadde sittet fengslet i omkring fire måneder, og motstanderne hadde funnet nok i papirene hans til å reise nye saker mot andre troende, ble han dømt til døden. Dommen lød på at han skulle brennes levende fordi han hadde overtrådt keiserens befaling. Da Brylly fikk vite om dødsdommen, skrev han til vennene sine:

«Mine brødre! Jeg vil ikke skjule for dere at jeg gleder meg av hjertet over den trengselen som rammer oss, for at dere sammen med meg kan takke vår Herre og være glade over våre lenker og lidelser. Dette er fruktene av den læren vi tok imot da vi lærte å kjenne Jesus Kristus, den korsfestede. Stå fast og våk!

‹For ennå er det bare en ganske liten stund igjen, så kommer han som komme skal, og han skal ikke dryge. Men den rettferdige av tro, skal leve. Og dersom han unndrar seg, har min sjel ikke behag i ham› (Hebr 10,37–38). Bare den som holder ut til enden, skal bli frelst, og ingen får seierskransen uten å kjempe ærlig. Vis dere derfor som gode Jesu Kristi stridsmenn, og stå ikke i noe tilbake for dem som kjemper på en jordisk konges befaling og ofrer seg for sin herres ære når de en gang har sverget troskap til hans fane.

De forakter de dypeste grøfter, de høyeste murer, den heteste kanonilden og fiendens sluttede rekker for å gjøre sin plikt. Men dere har sagt dere løs fra djevelen og verden og er nå vervet som Kristi stridsmenn, det vil si skrevet inn i livets bok. Måtte ingen ting lenger hindre dere i å tre fram på slagmarken som deres konges tapre krigere! Han står i vakttårnet og har sin glede i deres strid. Og er dere ikke sterke nok, stiger han ned for å hjelpe dere, slik det en gang skjedde med den hellige Stefanus.

Det Jesus en gang led i hard strid, led han for at dere skulle overvinne og seire over fiendene deres. ‹I verden har dere trengsel,› sier han. ‹Men vær frimodige! Jeg har overvunnet verden› (Joh 16,33). Og hans apostel sier til oss: ‹Dette er den seier som har seiret over verden: vår tro› (1 Joh 5,4).

Finnes det noe hos dere som kunne hindre dere i å gjøre deres plikt, så kast det fra dere, om det så var deres øye, hånd eller fot – det vil si noe som var dere så dyrebart som øyet, så nyttig som hånden og så nødvendig som foten. Dette er den lærdommen høvedsmannen gav sine stridsmenn da han sa: ‹Den som elsker far eller mor mer enn meg, er meg ikke verd. Den som elsker sønn eller datter mer enn meg, er meg ikke verd› (Matt 10,37). Med ett ord: ‹Ingen av dere kan være min disippel uten at han oppgir alt han eier› (Luk 14,33).

Mine brødre! Dette virker altfor underlig på mange, men ikke for dere som har grepet Jesus Kristus. Han led hardere enn noe menneske før han gikk inn i sin herlighet. Og dere har grepet ham for også å bli korsfestet med ham som hans lemmer. Dere har lært av ham at Guds barn må fornekte seg selv, ta sin sorg på seg og følge ham.

Derfor: Den som blir redd og viker tilbake, hykler for verden og påstår at han kan være Kristi disippel uten å bære hans kors – han mister seg selv. Det er ikke jeg som sier det, men Herren selv: ‹Den som finner sitt liv, skal miste det. Men den som mister sitt liv for min skyld, skal finne det› (Matt 10,39).

Dette visste den hellige Paulus, denne verdige Jesu Kristi apostel, svært godt da han sa til dem som ba ham la være å gå til Jerusalem: ‹Jeg er beredt, ikke bare til å bli bundet, men også til å dø i Jerusalem for Herren Jesu navns skyld› (Apg 21,13). Og til filipperne skriver han: ‹Jeg glemmer det som ligger bak og strekker meg ut etter det som er foran, og jager mot målet, til den seiersprisen som Gud har kalt oss til der ovenfra i Kristus Jesus› (Fil 3,13–14).

Riktignok anklager de oss for selv å være skyld i vår ulykke og selv forkorte våre dager. Men dette er baktalelse. For om en mann har fått et oppdrag av sin keiser og møter fiender underveis i sin herres tjeneste, og de sårer eller dreper ham – er han da selv skyld i sin ulykke eller død? Tvert imot skal han få ros som en god og tro tjener, som ikke ville spare sitt liv for at keiserens vilje skulle bli gjort.

Slik er det også med oss. Sannelig, det er Kristi fiender som ikke tåler at vi står i hans tjeneste og gjør hans vilje, og nettopp derfor mishandler de oss og forkorter våre dager og år. Men de gjør ikke noe mot oss som de ikke alt har gjort mot Guds tjenere før oss, ja, mot Herren selv.

Husker vi ikke at de kalte ham en storeter og vindrikker, en samaritan, en forfører, en som var besatt av djevelen? At prestene overgav ham i romernes hender, og at de hånte ham, spyttet ham i ansiktet, hudstrøk ham, kronet ham med torner og dømte ham til døden på korset? Og for å vanære ham enda mer hengte de ham mellom to røvere, som om han hadde vært lederen deres. Og dette gjorde de mot ham som hadde gitt blinde synet og døve hørselen, renset spedalske, vakt opp døde og gjort alle slags gode gjerninger blant dem!

Når nå Jesus, som var det grønne treet – det vil si rettferdig for Gud og mennesker – har lidt alt dette, hva har da vi å vente, vi som er det tørre treet, som (av naturen) ikke duger til annet enn å brennes? Tenker vi at vi skal komme inn i paradiset uten å lide noe? La oss ikke bedra oss selv! ‹Vi må gå inn i Guds rike gjennom mange trengsler› (Apg 14,22).

Vi vet at det bare finnes to veier og ingen tredje. Den ene er smal og full av farer, men den fører til det evige liv. Den andre er bred og romslig og ser deilig og behagelig ut. Der møter en ikke farene på den første. Men ved enden kommer sorg og pine, for den fører til evig fortapelse. Farene på den første veien er fattigdom, trengsel, hån og baktalelse, hard behandling, landflyktighet, fengsel, ild, vann, sverd, ville dyr og mer til.

Men ‹den nåværende tids lidelser er ikke for noe å regne mot den herlighet som skal åpenbares på oss› (Rom 8,18), og trengselen virker for oss ‹en evig fylde av herlighet i overmål på overmål› (2 Kor 4,17). …

Om han som skriver dette til dere, var en som ennå ikke hadde kjent nøden, kunne dere si: Han taler vakkert om trengsel og motgang mens han selv sitter behagelig hjemme i huset sitt med familien sin. Men om han selv måtte gå gjennom det, ville han nok tale annerledes. Jeg håper likevel dere ikke vil si dette om meg, for jeg har del i de samme lidelsene, drikker av det samme begeret som dere og venter ikke annet enn en grusom død.

Hva sier jeg – en grusom død? Jeg tar feil når jeg kaller den det. For den er jo bare min Fars gode vilje, han som vil gjøre ende på dette legemlige livet for å ta meg inn i et åndelig liv, og ta dette timelige livet fra meg for å gi meg et evig. Derfor være han høylovet i all evighet!

Be Herren om min frelse! Be ham om å la meg holde ut i bekjennelsen av hans hellige ord helt til det øyeblikket da han gir meg en trygg bolig i sitt rike. Jeg skal gjøre det samme for dere. Vår Herre Jesu Kristi fred være med dere alle! Amen.

Peter Brylly»

Til sin hustru skrev han kort før han døde:

«Min dyrebare søster! Du skal vite at jeg gledet meg inderlig i vår Herre da jeg fikk vite av brevet din far skrev til meg i ditt navn, at du gleder deg i Gud. Du gleder deg ikke over at jeg er fanget – jeg vet at det er svært bittert for deg – men over at den gode Gud og Far har gitt deg en mann som han har utvalgt til å lide for sitt navn og for sin Sønn Jesu Kristi evangelium.

Gled deg enda mer i ham, og pris ham enda inderligere enn før. For nå behager det ham å oppfylle på meg det jeg så ofte har ønsket, som du vet: den nåde å dø for hans evangelium og til oppbyggelse for hans folk. Dette skal skje om noen dager. Da skal han befri meg fra alle lidelser og ta meg inn i sitt himmelske rike. Bli ikke motløs, og la ikke min død få deg på avveier! Fatt mot og ta deg sammen i Herren. Han skal sørge for deg, sin tjenerinne. Vis at du har satt all din lit og alt ditt håp til ham.

Den døden som venter meg, er etter det jeg tror den samme som de har fått som har vitnet om Jesus Kristus før meg: å gå levende gjennom ilden. Ilden skal holdes ved like til alt er blitt til aske, og asken skal så kastes i vannet. Likevel ser jeg ikke min dødsdag i møte med redsel når jeg skriver dette.

For selv om jeg vet at den dagen skal føre til at legemet går til grunne, vet jeg også – og det får meg til å forakte døden – at den skal føre til liv for ånden. Før legemet er brutt ned, kan ånden ikke fullt ut herske sammen med Jesus Kristus, sin brudgom. For ‹så lenge vi er hjemme i legemet, er vi borte fra Herren› (2 Kor 5,6).

Så gled deg da i Gud, min dyrebare søster, og sett alt ditt håp til ham i din enkestand. Hold ut i bønn og gode gjerninger, slik at du som enke er Gud til behag i alle ting. Se til at du ikke ligner de enkene som den

hellige Paulus sier om at de ‹går rundt i husene›, og ‹ikke bare går de ørkesløse, men de farer også med sladder og legger seg borti andres saker, og snakker om slikt som ikke passer seg› (1 Tim 5,13).

Herren skal i sin tid gi deg en annen ektemann som skal sørge for deg, og du på din side skal lyde, frykte og ære ham, slik det sømmer seg for en hustru. Jeg stoler på at Herren skal hjelpe deg med det. Imens må jeg rettlede og opplyse deg om dette punktet skriftlig, siden jeg ikke kan gjøre det muntlig.

Ær din bror, og lær dine søstre om Guds veier så langt det står til deg. Dette sier jeg deg i Herrens navn. Om noen av mine brødre besøker deg, så ta vennlig imot dem av kjærlighet til meg. Jeg anbefaler deg også vår søster Margaretha, som tar med seg dette brevet til deg. Hun har sagt til meg at hun vil trekke seg tilbake sammen med deg for å vie resten av sine dager til Herren.

Du skal hjelpe henne så godt du kan og anbefale henne til hele Jesu Kristi menighet. Jeg synes du og menigheten skylder henne hjelp, for hun har selv vært til hjelp for så mange, og særlig for meg. Herren vise henne barmhjertighet! Hils menigheten fra meg, men særlig mine og dine slektninger. Vår Herre Jesu Kristi nåde være med din ånd! Amen.

Doornik, 18. februar 1545
Din tro ektemann
Peter Brylly»

Dagen etter, den 19. februar 1545, ble dommen fullbyrdet – nøyaktig et år før Luther døde, for han gikk inn til sin Herres glede den 18. februar 1546. Henrettelsen var grufull. For å gjøre inntrykket enda mer skremmende brente de den dyrebare martyren over svak ild på et høyt bål som var reist på torget. Han fikk ikke lov til å tale til folket, men han ba til sitt siste sukk.

5. Gregor Carpentarius

I 1527 ble Gregor Carpentarius brent i München. Da han ble ført til døden, leste presten, magister Conrad, Fader vår over ham, og han fulgte bønnen andektig med disse ordene. Presten: «Fader vår, du som er i himmelen!» Carpentarius: «Å Far, hvor jeg av hjertet lengter etter å bo hos deg!» Presten: «Helliget vorde ditt navn.» Carpentarius: «Min Gud, å, hvor kaldt og søvnig ditt navn blir holdt hellig i hele verden!» Presten: «Komme ditt rike.» Carpentarius: «Jeg vet, min Gud, at jeg i dag skal se ditt rike.»

Presten: «Skje din vilje, som i himmelen, så òg på jorden.» Carpentarius: «Her er jeg, kjære himmelske Far. La din vilje skje i dag, ikke min!» Presten: «Gi oss i dag vårt daglige brød.» Carpentarius: «Jesus Kristus, det sanne brødet fra himmelen, være min mat i dag! Det legemlige brødet skal jeg ikke spise mer.» Presten: «Og forlat oss vår skyld, som vi òg forlater våre skyldnere.» Carpentarius: «Ja, alle mine venner og fiender, av hjertens grunn.»

Presten: «Og led oss ikke inn i fristelse, men fri oss fra det onde.» Carpentarius: «Å, du gode Gud, du skal visselig i din nåde fri også meg fra alt ondt!» Så endte han sitt liv med glad frimodighet, mens han påkalte og lovpriste Jesu Kristi navn.

6. Anna van der Hoven

Den 19. juli 1597 kunne en se et sørgelig tog dra ut gjennom Leuvenporten i Brussel. Rådsherrer, noen jesuitter og fransiskanere, beskyttet av en tropp soldater og fulgt av nysgjerrige folk, dro ut til Barenheivelt, en plass utenfor byen. Midt blant dem ledet to jesuitter en ung pike fra byen, Anna van der Hoven. Hun var blitt vakt og hadde vendt seg til den evangeliske læren.

Hun var ikke en av disse stolte, sterke naturene som i heltemodig trass forakter død og pine. Alt inne i byen hadde hun ligget på kne for rådsherrene og jesuittene, grått og vridd hendene og bedt om å få dø på en annen måte. Hun skulle nemlig – begraves levende, hvis hun ikke tilbakekalte det de kalte hennes villfarelse, og bekjente en tro som hun umulig kunne bli overbevist om var sann og ren.

Tårene hennes falt på stein, klagen hennes fant ikke noe hjerte, og bønnene hennes døde bort i fanatismens dype, sataniske avgrunn. Hun skulle tilbakekalle eller begraves levende – det var det forferdelige valget hun fikk. Men selv om hun grudde seg for pinene i nøden, gav hun heller sitt legeme enn sin sjel. I troen var hun sterkere enn døden, den sterkeste og mest fryktelige makten på jorden, som den romerske kirke hadde tatt til hjelp mot henne.

Så ble da den unge martyren ført ut. Da de kom til plassen, stanset toget ved en grav. Bøddelen bandt den stakkars piken og la henne i den åpne graven. De kastet jord over føttene hennes, og begge jesuittene spurte om hun ville tilbakekalle. Gråtende holdt hun fast ved at hun ikke ville. De kastet jord opp til knærne hennes, til livet og til brystet, og hver gang stilte de henne det samme spørsmålet, men fant alltid den samme standhaftigheten.

Til slutt var bare ansiktet fritt, og nå gjentok jesuittene spørsmålet for siste gang. Men selv omgitt av nødens redsler og gravens gru fornektet hun ikke troen. Da den siste skuffen med mold dekket også ansiktet hennes, viste bøddelen den barmhjertigheten han hadde rett til: Han hoppet raskt ned med hele sin tyngde på jorden som dekket brystet hennes, og gjorde slik ende på lidelsene hennes før graven var helt fylt.

* * *

Nå slutter vi også dette tillegget. Martyreksemplene som er nevnt her, er nok til å vise oss hva denne delen av martyrhistorien har å lære oss. Måtte hver og en som har lest dette, ha tatt lærdommen til hjertet – til selvprøvelse, til alvor i kristendommen og korsfestelse av kjødet, til tålmodighet og nøysomhet i all motgang, som er ingenting å regne mot martyrenes, og til styrke for troen og kjærligheten når en ser Herrens herlighet og kraft åpenbart slik i svakheten – ja, til lov og pris for Gud og vår Frelser!

Kanskje finnes det også blant dem som leser dette, noen som en gang i barndommen kjente hjertet banke underlig. De ante at det fantes et høyere liv enn dette lille, lave og sønderrevne, når de leste eller hørte historien om de hellige martyrene. Martyrene gikk med glede i døden for Kristi skyld og lot heller legemene sine bli pint, revet i stykker og stekt enn de ville fornekte ham, sin Herre, Frelser og venn.

Men å! Barna vokste opp. Det kjødelige sinnet tok overhånd, verden og forfengeligheten tok hjertet i besittelse og bedøvet det, og mørkets ånd forblindet og forhekset sjelen. Så gikk de videre uten å se, kjenne eller tenke på noe av det høyere og bedre som de en gang hadde sett og kjent av dette høyere livet på jorden.

Å, om de bare måtte komme til seg selv igjen, og ved de blodige scenene som her er stilt fram for dem, våkne opp og tenke på at det tross alt finnes et Guds rike på jorden som ‹ikke består i ord, men i kraft› (1 Kor 4,20)! Og at hver den som vil gå inn i det herlighetens rike som Kristus har vunnet for oss med sitt blod, må her i tiden komme inn i dette nådens og kraftens rike og i det minste i åndelig strid, i korsfestelse av kjødet og forsakelse av verden, ligne Jesus, det store blodvitnet.

Men her vil vel også mang en troende sjel som daglig øver seg i omvendelse og tro, og som kjenner sin egen svakhet, sukke nesten fortvilet når den ser martyrenes kraft: «Å, jeg stakkar kunne umulig stå fast i så store prøver!» En slik skal vite at så sant han virkelig er forent med Frelseren, skal han også få kraft til å lide døden for hans skyld. For de som ble martyrer da en blodig forfølgelse brøt ut, var på forhånd bare vanlige kristne.

Også i våre dager har vi sett herlige prøver på martyrmot blant helt unge og uerfarne kristne, for eksempel på Madagaskar, der mange de siste ti årene (før 1860) har lidt pine og død for Kristi skyld.

Kraften til å lide martyrdøden gir Herren selv, og nettopp i den stunden vi trenger den. (*Her kommer mange til å huske den martyren i England som var dømt til å brennes under dronning Marias blodige forfølgelse. Mens han satt i fengselet, klaget han over sin motløshet til en venn og ropte: «Jeg kan ikke brennes, jeg kan ikke brennes, jeg har ikke mot til å brennes!» Vennen trøstet den skjelvende martyren med disse ordene: «Dødsnåden trenger du jo ikke så lenge du skal leve. Ha nå bare mot til å leve, så skal du siden få mot til å dø.» Og slik gikk det. Da timen slo og martyren kom til plassen og så forberedelsene, pælen, risknippene og alt det andre, ble han fylt av himmelsk mot og ropte: «Jeg kan brennes, jeg kan brennes!»*)

Men her gjelder også denne sannheten: De som frykter, trenger ikke frykte, og de som ikke frykter, burde nok frykte. De som sier med Peter: «Om jeg så måtte dø med deg, skal jeg så visst ikke fornekte deg!» (Matt 26,35), er de første som flykter. Men de som kjenner sin svakhet og frykter for den, de skal få «Guds veldige kraft».

Måtte vi bare være Kristi oppriktige etterfølgere og ofre oss selv til Gud i den daglige åndelige korsfestelsen, der kjødet og dets lyster blir korsfestet! Dette er nemlig også et martyrium, en lidelse som blir like bitter for oss som for de blodige martyrene, nettopp fordi den aldri tar slutt. Og den skal krones med like stor herlighet i himmelen, om vi bare holder like trofast ut i den (Rom 8,13–17; se også v. 31–39).

Tenk på dette, dere velmenende sjeler som spør: «Å, hvordan kjemper vi for kronen?» Jo, apostelen sier: «Så la oss derfor, da vi har en så stor sky av vitner (gresk *martyrōn*) omkring oss, legge av alt som tynger, og synden som henger så fast ved oss, og løpe med tålmodighet i den kampen vi har foran oss.» (Legg merke til at det bare gjelder å

løpe med tålmodighet og utholdenhet på den banen som er lagt foran oss. Hver har sin kamp.)

«… med blikket festet på Jesus, han som er troens opphavsmann og fullender. For å oppnå den gleden som ventet ham, led han tålmodig korset, uten å akte vanæren, og har nå satt seg på høyre side av Guds trone» (Hebr 12,1–2). La oss aldri glemme at det er *hans* lidelse vi blir salige ved, ikke vår.

Men da ‹tvinger Kristi kjærlighet› oss (2 Kor 5,14). Fordi han ‹har lidd› for oss, må også vi ‹væpne oss med den samme tanken›, så også vi vil lide med ham, ‹slik at vi ikke lenger skal leve etter menneskers lyster, men etter Guds vilje, den tiden vi ennå skal være i kjødet› (1 Pet 4,1–2).

Og dette er en kamp som aldri tar slutt. Men Herren sier: «Den som seirer, ham vil jeg gjøre til en støtte i min Guds tempel, og han skal aldri mer gå ut derfra. Og jeg vil skrive på ham min Guds navn, og navnet på min Guds by, det nye Jerusalem … Den som seirer, ham vil jeg gi å sitte med meg på min trone, likesom jeg òg har seiret og har satt meg med min Far på hans trone» (Åp 3,12.21). «Den som har øre, han høre hva Ånden sier til menighetene!» Amen.

Noen vitnesbyrd om de troendes trengsler

Om de troendes trengte kår, dels under hedningene, dels under den antikristelige kirkes tyranni.

Kristus sier: «Frykt ikke for det du skal lide! Se, djevelen skal kaste noen av dere i fengsel, for at dere skal bli satt på prøve, og dere skal ha trengsel i ti dager. Vær tro inntil døden, så vil jeg gi deg livets krone» (Åp 2,10).

«Salige er dere når menneskene hater dere, og når de støter dere ut, spotter dere og kaster deres navn fra seg som noe ondt for Menneskesønnens skyld. … Ve dere når alle mennesker taler vel om dere, for det gjorde også deres fedre med de falske profetene!» (Luk 6,22.26).

«Om noen fører i fangenskap, han går i fangenskap. Om noen dreper med sverd, han skal drepes med sverd. Her er de helliges tålmodighet og tro» (Åp 13,10).

David sier: «For han skal frelse den fattige som roper, den elendige som ingen hjelper har. Han skal spare den hjelpeløse og fattige, og frelse de fattiges sjeler. Han skal forløse deres sjel fra undertrykkelse og fra vold. Deres blod skal være dyrt i hans øyne» (Sal 72,12–14).

Augustin skriver i utleggelsen av Salme 127: «Er noen kirke den rette, så er det nettopp den som lider forfølgelse, ikke den som forfølger.»

Laktants skriver (*Guddommelige læresetninger*, bok 5, kap. 20): «Vold og urett hører ikke hjemme her, for troen kan ikke tvinges. Med ord, ikke med mord skal denne saken fremmes, slik at troen kan være hjertets sak. Troen skal forsvares, ikke ved å drepe, men ved å

dø – ikke med vold, men med tålmodighet, ikke med renker, men med redelighet. For det første hører til det onde, det siste til det gode.»

Hilarius sier: «Nå skremmer kirken med fengsel og landsforvisning, siden den er blitt antikristelig. Før, da den var Kristi kirke, måtte den selv tåle fengsel og landsforvisning.»

Luther skriver i Kirkepostillen (bind 1, preken 56, § 33): «Her trengs det altså forstand til å se den forskjellen Kristus viser til: at det finnes to slags kirke på jorden. Den ene får ikke navnet kirke av verden, men blir i stedet fratatt det og bannlyst. Den andre har navn og ry som den rette kirken, og bruker det til å forfølge den lille flokken.

Ja, det går så bakvendt til at motsetningen gjelder begge veier: Den kirken som ikke har navnet, er den rette. Men den kirken som sitter ved roret og styrer, og som har og forvalter alle de embetene man må kalle den hellige kirkes embeter og gjerninger, er likevel ikke den rette. Derfor bør man heller ikke akte på dens dom eller bannlysning.» Se også preken 92, § 77 og 88.

I preken 44, § 13, skriver han: «Vil biskopene eller medhjelperne deres sette noen i bann, må synden være kjent for hele menigheten. Ellers bør man ikke akte på bannlysningen, men vise brevbæreren døren. Den verdslige makten bør også passe på om den åndelige makten griper for langt om seg, til skade for sjelene. Da bør man stanse den helt og ikke la biskopene eller medhjelperne deres drive noen ut av menigheten etter eget forgodtbefinnende, uten at menigheten vet om det og vil det. Slikt bør menigheten samlet sette seg imot.»

Om Carl Olof Rosenius

1816–1868

Carl Olof Rosenius (1816–1868) var en svensk lekpredikant og forfatter, og en av de viktigste skikkelsene i den nyevangeliske vekkelsen i Norden. Han var prestesønn fra Västerbotten og begynte å studere teologi i Uppsala, men ble i stedet predikant i Stockholm.

Fra 1842 og resten av livet redigerte han bladet *Pietisten*. Der skrev han artikler og betraktninger om lov og evangelium, om rettferdiggjørelsen ved tro og om livet i Guds nåde. Han var også med på å grunnlegge Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen i 1856.

Skriftene hans ble lest i hjem og bedehus over hele Skandinavia, og de fikk stor betydning for lekmannsbevegelsen i Norge. Artiklene her er oversatt fra den danske utgaven av hans samlede skrifter.